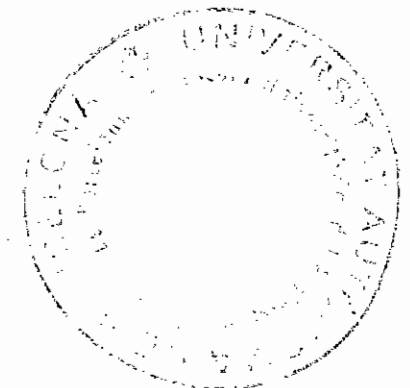

ELS ORÍGENS DEL PARTIT
SOCIALISTA UNIFICAT
DE CATALUNYA
(1930-1936)

per

Josep Lluís Martín i Ramos

CURIAL
Barcelona
1977

A. 5. 674.

Pròleg

L'origen de la present obra és la tesi de llicenciatura que vaig presentar el setembre de 1973 a la facultat de filosofia i lletres de la Universitat de Barcelona. Era el meu primer treball d'investigació i, per això mateix, una obra de tempteig, d'aproximació personal tant al tema com als mètodes d'estudi, i per aquest motiu una obra plena d'abundants defectes, que assumeixo. Una obra en la qual, moltes vegades, he preferit d'aventurar una hipòtesi, córrer el risc fins i tot d'equivocar-me, a callar, a passar per alt una reflexió en públic. Una obra realitzada bàsicament, d'altra banda, en un moment d'apogeu d'una certa manera d'aproximar-se a la història del moviment obrer a través de la història de les seves organitzacions. Aquesta és, potser, la major limitació del treball; una limitació que penso que no és pròpia personal, sinó col·lectiva d'una generació que intentem de començar a ésser professionals de la Història i que creïem —potser amb un xic de raó— que aquesta perspectiva era essencial de delimitar molt clarament l'objecte de l'estudi. Reconec que ha estat per a mi una etapa necessària, i àdhuc fructífera, ja que tot i que no pretenc d'haver establert cap conclusió definitiva, m'ha permès de formular una gamma d'hipòtesis i, en tot cas, d'establir els límits quantitatius d'una part d'aquesta història del moviment obrer, la dels seus partits durant la Segona República. Co-

© Josep Lluís Martín i Ramos, 1977
Coberta de Jordi Fornas

Editat per Curial Edicions Catalanes
carrer del Bruc 144, Barcelona-9

Imprès a Creacions Gràfiques C. G.
Andrea Dòria 29-31, Barcelona-3

ISBN: 84-7256-116-X
Dipòsit legal: B. 13483-1977

berta aquesta etapa, arribo avui a la conclusió de la necessitat d'establir una nova concepció de la història del moviment obrer que la situï com la component dinàmica d'una història general de la classe treballadora. Una nova concepció que, sense perdre de vista l'objectiu que ha estat escollit com a determinat, amplia el camp de l'estudi, el situa dins la dinàmica d'una història total i estableix la necessitat de definir i aprofundir, en una metodologia que ha d'abordar una problemàtica tan complexa com la de les relacions entre les classes socials, les seves organitzacions polítiques i sindicals, el marc polític en el qual es mouen, les incidències de la ideologia dominant i de les ideologies crítiques... Servir aquesta nova concepció suposa, tanmateix, fer un salt en la nostra capacitat d'historiadors, un salt que potser no serà fet de cop ni individualment.

Per què aleshores publicar un treball que reconec limitat, com a exponent d'una concepció i una metodologia a superar? En primer lloc perquè no tinc, ni crec que pugui assolir en solitari, la clau d'aquesta superació, i em decanto a pensar que aquesta clau sorgirà no solament de la pròpia acció de l'historiador com a estudiós, sinó de la relació entre ell i el públic, de la crítica d'aquest. D'altra banda, malgrat les seves limitacions, el treball és un fruit positiu d'alguns anys d'estudi i té, almenys a parer meu, algunes aportacions d'interès respecte a obres precedents sobre el tema: una major concreció de la força quantitativa dels partits obrers que arribarien a la unificació del juliol del 1936 i per tant una pista inicial sobre la correlació que s'establí entre ells; el suggeriment de la relació entre l'evolució dels partits obrers catalans

i dels grans corrents del moviment obrer internacional; la crítica, implícita al llarg de tot el treball, de la concepció, esquemàtica a parer meu, segons la qual el rol hegemònic i dirigent del procés d'unificació correspongué a la Secció Espanyola de la Internacional Comunista, concepció que subvalorava el paper de la Unió Socialista de Catalunya i del principal quadre polític amb el qual ha comptat el socialisme català al llarg de la seva història: Joan Comorera; la revaloració, per tant, de la Unió Socialista de Catalunya i en general del paper que tot el corrent i la tradició socialistes van jugar en el procés d'unificació; la consideració, en fi, de la transcendència general per a tot el moviment del viratge adoptat per la Internacional Comunista del 1934 ençà. Comptat i debatut si no pretenc de dir la darrera paraula sobre el tema i, al contrari, afirmo rotundament que aquesta obra no ho és, sí que penso que podia dir quelcom i que ho he dit (i insisteixo que la darrera paraula serà el resultat de la dialèctica entre el treball de laboratori i la crítica a la qual la societat el sotmeti); crec que les meves hipòtesis seran més fructíferes com menys meves siguin i els meus errors més fàcils de superar quan la llum pública els posi en evidència.

Sobre la importància del tema aquí tractat gairebé no val la pena de dir res. Cau pel seu propi pes. Per a la justa comprensió del nostre passat, una de les qüestions fonamentals és respondre a l'interrogant que ens planteja aquesta insòlita i original fusió de comunistes i socialistes que es produeix a la Catalunya del 1936. Per al nostre present és important de situar en els justos termes aquest procés de fusió, perquè la unificació de les tendències del moviment obrer, la superació de l'escissió

del 1917, i qui sap si la recuperació per al futur del moviment obrer, de l'heretatge de la Primera Internacional és una qüestió a l'ordre del dia. És clar que aleshores no solament cal abordar el procés d'unificació, sinó també tota la història posterior del Partit Socialista Unificat de Catalunya, almenys fins que l'expulsió de Comorera, els anys cinquantes, clogués el primer període en la vida de l'organització.

En el paràgraf final d'aquesta presentació em veig obligat —i ho faig amb satisfacció— a agrair l'ajut que em donaren als qui d'una manera o altra han col·laborat en l'elaboració d'aquest llibre: a Josep Termes i a Pere Gabriel, que em proporcionaren les primeres orientacions sobre el treball, que vaig emprendre cap al 1972, i en particular al primer, que actuà com a director de la meva tesi de llicenciatura i em va convèncer així mateix de la conveniència de la seva publicació; a Josep Fontana, per les seves justes crítiques sobre algunes deficiències evidents del meu treball inicial, la tesi, i pels suggeriments d'ampliació documental; a Francesc Espinet, que va rellegir el text i em proporcionà una arplega de crítiques molt útils per a la reelaboració sobre la qual està basada la publicació; al mateix editor, Max Cahner, al qual em cal reconèixer paciència per la meva lentitud i per haver suportat la meva manera anàrquica de treballar, i a Teresa Puig, que ha passat a màquina gran part de l'esborrany. Vull esmentar així mateix uns vells amics, Angel Aragües i Carlos Alcalá, amb els quals he discutit, i discuteixo, a fons i amb freqüència el tema de l'evolució del moviment socialista i del moviment comunista; discussions que he invertit d'una manera o altra en el present treball. Agraeixo també

l'atenció que em prestaren els senyors Agustí Arcas, Pere Ardiaca i Adolf Bueso, que em proporcionaren dades sempre interessants sobre la història que visqueren. I finalment, vull tancar el capítol d'agraïments regraciant la meva muller Montserrat, que ha patit els inconvenients de l'elaboració d'aquest llibre. A ella i al meu fill Guillem dedico el present treball.

JOSEP-LLUÍS MARTÍN I RAMOS

INTRODUCCIÓ

La formació de la Internacional Comunista (en endavant IC) responia, en el pensament de Lenin, no solament a l'enfonsada de la Segona Internacional sinó també, i potser principalment, a les condicions del període històric que travessava Europa al final de la guerra i després de l'esclat de la primera revolució socialista a Rússia. Un període caracteritzat per la mobilització de les masses treballadores contra els règims responsables de la recent conflagració, i en crisi, i que, d'acord amb els bolxevics, feia necessària la formació d'una organització específica de l'avantguarda comunista que es distanciés clarament de l'antiga direcció reformista del moviment obrer i, lliure així de traves, pogués conduir de manera efectiva el proletariat a la presa del poder.¹ Tanmateix, la ruptura amb el

1. És com descobrir el Mediterrani assenyalar que el procés de gestació de la IC cobrí un ampli període iniciat el mateix començament del segle, amb la configuració d'una esquerra socialista arran del debat sobre el revisionisme (a manera de primera aproximació vegeu: Annie KRIEGER, *Les Internationales ouvrières*, París, PUF, 1964; hi ha versió castellana publicada per Martínez Roca). Que es va precipitar arran de l'esclat de la Primera Guerra Mundial, que disgregà la Internacional Socialista, ja que la majoria dels partits que la formaven es dividiren entre ells en entrar en el joc bèl·lic desenrotllat per les mateixes burgesies nacionals. L'esquerra socialista es trobà en la necessitat de separar-se de l'error general de la socialdemocràcia i de

reformisme, que era considerada com a històricament justa i políticament imprescindible, suposava ineluctablement obrir una nova divisió orgànica del moviment obrer que podria resultar incomprensible per a les classes treballadores, intricades en una

cercar una unificació de criteris davant la guerra, i per això celebrà les conferències de Zimmerwald (1915) i Kienthal (1916) sense aconseguir de posar-se d'acord (al projecte majoritari de lluitar per l'obertura immediata de converses de pau que impliquessin tots els governs, s'enfrontà la posició formulada per Lenin de convertir la guerra imperialista en guerra civil revolucionària). Amb la fundació de la IC Lenin pretengué, en un moment àlgid de l'agitació revolucionària a Europa, d'alliberar els grups de l'esquerra socialista més o menys identificats amb el procés soviètic, de tots els condicionaments de la seva permanència en el si de les organitzacions socialdemòcrates en crisi i d'establir així una relació discreta entre aquesta esquerra i les masses proletàries europees; com a model tècnic i pràctic per afrontar la crisi dels esquemes de la direcció socialdemòcrata s'imposà l'elaborat pel mateix Lenin i el partit bolxevic. La IC no pretengué amb la seva fundació de tornar a l'ortodòxia marxista ni organitzar l'esquerra socialista com una simple tendència; al contrari, hom postulava la ruptura total amb tot el passat organitzatiu del moviment obrer (i d'aquí la duresa dels vint-i-un punts elaborats com a condició d'adhesió a la IC) i el desenvolupament renovador del marxisme a partir de la nova realitat creada per l'estadi imperialista del capitalisme. Considerats amb la perspectiva actual, els objectius inicials i el resultat obtingut, aquest apareix com a força pobre. En primer lloc, els partits comunistes europeus, amb molt comptades excepcions (França, Alemanya), no establiren aquest pont amb les masses treballadores; l'arrelament dels plantejaments de la socialdemocràcia en el si de les masses treballadores europees es revelà més sòlid que alguns dirigents d'aquests partits comunistes no havien pretès; el procés de renovació teòrica del marxisme a partir de la IC quedà detingut en el mateix moment que hom dogmatitzà el procés soviètic i la política leninista com a model doctrinal incontestable — Sobre la fundació i la primera etapa del moviment comunista: CLAUDÍN, F., *La crisis del movimiento comunista I. De la Komintern a la Kominform*, París, Ruedo Ibérico 1970; HAJEK, M., *Storia dell'Internazionale Comunista (1921-1935). La política del fronte unico*, Roma, Editori

dura lluita contra el capital. Els partidaris de la IC aparegueren com els violadors de la unitat del moviment obrer, per més que aquesta unitat fos ja una ficció; alguns d'ells fins i tot, com Serrati a Itàlia,² vacil·laren davant una tal possibilitat i deixaren les noves organitzacions a mans de quadres més joves, però alhora de menor prestigi i fins i tot, a vegades, de menor capacitat política. Lenin havia dit a Serrati «Separa't de Turati i després alia-t'hi»;³

Riuniti, 1969; AGOSTI, A. *La Terza Internazionale. Storia Documentaria*, vol. I: 1919-1923, Roma, Editore Riuniti, 1974. SPRIANO, P. *Storia del Partito Comunista italiano. Da Bordiga a Gramsci*, Torino, Giulio Einaudi, 1968; BERTI, G. *I primi dieci anni di vita del PCI*, Milano, Feltrinelli, 1967; FLECHTHEIM, O.K., *Le parti communiste allemand sous la republique de Weimar*, Paris, Maspero, 1972; KLUGMANN, J., *History of the Communist Party of Great Britain. Formation and early years (1919-1924)*, Londres Lawrence & Wishart, Ltd., 1968; HUMBERT-DROZ, J., *De Lénine a Staline (1921-1931)*, Neuchâtel, A la Baconnière, 1971; *Congreso extraordinario del PSOE, 1921 (Nacimiento del Partido Comunista Español)*, Madrid, Zero, 1934.

2. G. M. Serrati (1874-1926): Principal dirigent de l'ala «maximalista» del Partit Socialista italià. Participà a les conferències de Zimmerwald i de Kienthal. El 1919 es pronuncià per l'adhesió del PSI a la Tercera Internacional; participà en el Segon Congrés de la IC, en què assumí posicions crítiques (sobre la qüestió agrària i la qüestió nacional). Tanmateix, en el Congrés de Livorno del PSI (1921) es pronuncià contra les vint-i-una condicions, i en particular la que imposava l'expulsió immediata dels reformistes. Encapçalà posteriorment la facció «terzinternacionalista» en el PSI; el 1924 ingressà finalment amb el seu grup al Partit Comunista Italià, del Comitè Central del qual arribà a ésser membre. DETTI, I., *Serrati e la formazione del Partito Comunista Italiano*, Roma, Editori Riuniti, 1972.

3. Filippo Turati (1857-1932): Un dels principals artífexs de la construcció del Partit Socialista italià, el 1892. Condemnà el procés de la revolució russa i se situà durant la postguerra a posicions netament reformistes. El 1922 fundà, juntament amb Treves i Modigliani, el Partit Socialista Unitari. Participà, el 1930, a la reunificació del socialisme italià.

ni Serrati fou capaç de separar-se de Turati, ni els dirigents del nou partit comunista ho foren de comprendre la mateixa fórmula de Lenin i, per consegüent, d'aliar-se amb Turati.

La lluita fraccionària dels comunistes, a Alemanya, a Itàlia, a Espanya, adquirí una inèrcia pròpia que ells no pogueren superar en els anys immediats. Una inèrcia que copejà amb tota la força no solament el conjunt del moviment obrer, sinó fins i tot els mateixos partits comunistes, dividits molts d'ells des del principi en faccions hostils i irreconciliables.⁴ La major part es deixaren endur per una política sectària que agreujà la imatge d'escissionistes que prenién davant el proletariat.⁵

4. Els orígens dels partits comunistes europeus, i els llatins especialment, presenten unes característiques complexes per la heterogeneïtat política dels grups que participaren en llur constitució. Així ocorregué a Espanya, on durant algun temps coexistiren dos partits comunistes: el sorgit per l'escissió de les joventuts socialistes, el 1920, i el PCOE, format per la minoria tercerista en el Congrés del PSOE del 1921; a aquests, que continuaren mantenint llurs diferències en el si del partit unificat, s'hi sumaren després els militants del sindicalisme revolucionari encapçalats per Maurín, Arlandis, Ibáñez... Heterogeni fou així mateix el Partit Comunista italià en els seus començos, en el si del qual es produïren constants enfrontaments entre els partidaris de Bordiga i el grup de l'Ordine Nuovo (Gramsci, Togliatti, Terracini). Tant els bordiguistes italians com els comunistes espanyols, sorgits del procés de les joventuts, el 1920, s'alinearen en posicions ultraesquerranes i mantingueren una inèrcia fraccional que els dugué a desplegar un rol altament conflictiu en el si de les recents organitzacions.

5. El proletariat europeu no secundà, en la immediata postguerra, les esperances bolxevics d'un moviment insurreccional generalitzat. L'alçament hongarès dirigit per Bela Kun (1919) o els intents insurreccionals a Alemanya del 1918 al 1921 no aconseguiren galvanitzar la unitat de la classe treballadora; al contrari, l'aventurisme, derrotat en particular pels dirigents comunistes alemanys (vegeu la versió de Hajek sobre l'«acció de març» del 1921, a Alemanya, *op.*

El 1920 la derrota de l'exèrcit roig a Polònia i els successius fracassos revolucionaris a Alemanya donaren testimoni d'un nou tombant en la situació europea; les perspectives revolucionàries s'anaren allunyant i l'estabilització, econòmica i política, del

cit., ps. 15-18) enfondí encara més la bretxa entre els diferents corrents i proporcionà arguments als sectors més de dreta de la socialdemocràcia per tal de mantenir la influència entre les masses. Els denominats per la IC «reformistes» no solament es beneficiaven de representar en llur majoria, davant el poble, la imatge de la tradició del moviment obrer, sinó que es beneficiaven també del *putschisme* en què la teoria leninista degenerà a mans de gran part dels seus partidaris a Europa. El projecte implícit en la IC de polaritzar el moviment obrer entre ella i la direcció socialdemòcrata i aïllar aquesta, fracassà clarament. La socialdemocràcia no quedà aïllada. D'altra banda, el 1921 part de l'esquerra socialista que s'havia negat a entrar en el terreny de la constitució d'una nova internacional (i menys a partir de l'hegemonia del model soviètic, intentà d'impulsar una via intermèdia que negués ambdós pols i oferís l'obertura d'un procés de reunificació del moviment obrer europeu; els estatuts de l'autodeterminada Unió de Partits Socialistes per a l'Acció Internacional, coneguda també com a «Internacional Segona i Mitja», capitanejada pels socialistes austríacs, els «longuetistes» francesos i els «independents» alemanys, propugnaven que: a) «sota el nom d'Unió de Partits Socialistes per a l'Acció Internacional existeix una associació dels partits socialistes que persegueixen la realització del socialisme per la conquesta del poder polític o econòmic a través de la lluita revolucionària de classe. La Unió de Partits Socialistes no és una internacional que comprèn el conjunt del proletariat revolucionari, sinó un mitjà de constituir aquesta internacional; b) la Unió de Partits Socialistes té per tasca d'unificar l'acció dels partits adherits, dur a terme entre ells accions comunes i treballar en la constitució d'una internacional que compregui el conjunt del proletariat revolucionari del món», citat per BOURDET, Yvon, a *Otto Bauer et la révolution*, París, EDI, 1968, p. 41. Amb la constitució de la Segona i Mitja l'esquerra socialista que no havia acceptat les proposicions leninistes, tingué un camí de sortida que no fos la subordinació a l'hegemonia de la dreta socialdemòcrata. La majoria del Congrés del PSOE, que rebutjà l'adhesió a la IC, decidí precisament d'establir relacions amb la Unió de Partits Socialistes, amb seu a Viena.

capitalisme s'anà consolidant; el feixisme començà a situar-se al primer pla de l'escena. A instàncies de Lenin, el Tercer Congrés de la IC, celebrat el juny del 1921, hagué de fer-se una dura pregunta: havia d'ésser revisada la política de la Internacional? ⁶ La revisió, de fet, ja s'havia iniciat al començ del 1921, quan el Partit Comunista alemany adreçà una carta oberta a la socialdemocràcia i als socialdemòcrates independents oferint un pacte d'unitat. ⁷ Això no

6. «Donada aquesta situació, la Internacional Comunista es planteja i planteja a la classe obrera les qüestions següents: ¿en quina mesura les noves relacions recíproques entre la burgesia i el proletariat corresponen realment a les relacions més profundes de llurs forces respectives? La burgesia, ¿està realment ara més en condicions de restablir l'equilibri social destruït per la guerra? ¿Hi ha raons per suposar que després d'una època de convulsions polítiques i de lluites de classe ve una nova època prolongada de restabliment de l'extensió del capitalisme? ¿No se'n dedueix la necessitat de revisar el programa o la tàctica de la Internacional Comunista?» Text corresponent a les tesis sobre la situació mundial i les tasques de la Internacional Comunista presentades en el Tercer Congrés de la IC (juny 1921), reproduïdes en facsímil per Maspero (París 1971), en el volum *Manifestes, thèses et résolutions des quatre premiers congrès mondiaux de l'Internationale Communiste (1919-1923)*. La traducció del text francès és meua; bé que posteriorment ha aparegut una versió castellana del volum editada a l'Argentina per Pasado y presente.

7. HAJEK i FLECHTHEIM, obres citades. El Partit Socialdemòcrata Independent (USPD) es va constituir l'abril del 1917, com una escissió de la socialdemocràcia (SPD), motivada fonamentalment per l'actitud que calia prendre davant el desenllaç de la guerra i la crisi del règim imperial; en paraules de Kautsky allò que caracteritzaria l'opció, és a dir el nucli fundacional de l'USPD era demanar «no la pau a tot preu, ni tampoc en ella mateixa, sense condicions. Allò que demana és una pau sense vencedors ni vençuts, una pau de reconciliació sense violència», FLECHTHEIM, *op. cit.*, p. 46. A l'USPD participà inicialment el grup espartaquista encapçalat per Liebknecht i Rosa Luxemburg, però trencà posteriorment amb ell per tal de fundar, el desembre de 1918, el Partit Comunista alemany (KPD).

obstant, la resistència plantejada per un nombre considerable de partits, i àdhuc per dirigents de la mateixa IC, va dilatar el procés de correcció. Per fi, la reunió del comitè executiu ampliat de la IC, el febrer del 1922, acordà l'adopció de la nova política continguda essencialment en la consigna de realitzar el front únic proletari, tot i que s'hi mostraren en contra els partits comunistes de França, Itàlia i Espanya.⁸ Prèviament, l'executiu havia reconegut en el seu manifest de l'u de gener: «Avui dia els treballadors volen la unitat. No tenir en compte aquest estat d'ànim vol dir ésser comunistes sectaris i ajudar la socialdemocràcia... La indignació de la classe obrera contra l'escissió és molt comprensible...»⁹

Les resistències a la política del front únic prosseguiren malgrat l'acord del febrer del 1922 i s'enfortiren amb el progressiu allunyament de Lenin de la direcció del partit soviètic i de la IC, a causa de la seva malaltia. La seva mort fou un cop irremediable per al desplegament de la revisió del programa comunista que pretenia des del 1921.

Bordiga, un dels més furibunds detractors de la

8. «Els camarades francesos i italians es pronunciaren contra la unitat de front en la forma que era representada en les resolucions del comitè executiu. Els camarades francesos expressaren el temor que les masses obreres franceses no comprendrien una acció comuna dels comunistes amb els dissidents. Es declararen partidaris del front únic dels obrers revolucionaris (...) Els delegats italians es declararen partidaris de la unitat del front sindical, però adversaris de la unitat de front polític amb els socialistes.» RAKOSI, Mathias, *Notice historique*, reproduïda en *Manifestes, thèses et résolutions des quatre premiers...* p. XIII. La posició de francesos i italians fou, segons Rakosi, compartida pels delegats del Partit Comunista d'Espanya.

9. Citat per BERTI, *op. cit.*, p. 116.

política iniciada pel Tercer Congrés, maldava per tal de conquistar la direcció de la IC basant-se en la lluita contra el front únic.¹⁰ L'esquerra del Partit Comunista alemany havia elaborat, d'ençà de la furiosa reacció a la carta oberta del 1921, una concepció alternativa a l'estratègia leninista de conquesta de les masses, que sota el títol de *Teoria de l'ofensiva* sobrevalorava el paper de la «minoria capaç d'iniciativa», donava una interpretació jacobina a les tasques de direcció política i considerava la majoria del proletariat com una massa inerta, passiva, que calia remoure des de les altures de l'avantguarda.¹¹ D'altra banda, la reticència de la socialdemocràcia a establir relacions amb els comunistes afavoria de fet l'extrema esquerra del moviment comunista. Ja en el Quart Congrés de la IC (el novembre del 1922) Zinoviev donarà una peculiar interpretació a la política del front únic, concebuda per ell com una arma de doble tall utilitzable tant contra la burgesia com contra la socialdemocràcia.¹² A poc a poc, el contingut que Lenin havia donat a les consignes de «cap a les masses!» i «front únic», s'anà degradant; la incapacitat per a lluitar de manera efectiva contra els avenços del capitalisme monopolista conduí instintivament els militants comunistes a concentrar la lluita contra la socialdemocràcia. El Cinquè Congrés (de juny-juliol del 1924) acceptà la versió de Zinoviev que la unitat obrera s'hauria de realitzar gairebé sempre per la base i no mai des del cim, és a dir a par-

10. Vegeu la carta de Gramsci, Togliatti, Terracini i altres del 9 febrer de 1924, reproduïda a l'*Antologia*, editada a Madrid per Siglo XXI, el 1974.

11. HAJEK, *op. cit.*, p. 18.

12. BERTI, *op. cit.*, p. 117.

tir d'un acord entre direccions, versió que, entre altres coses, ostentava un notable escolasticisme.¹³ Però de més a més, la resolució del Primer Congrés establí un judici de transcendents conseqüències per al futur: «De fa ja molt temps la socialdemocràcia viu un procés de transformació, d'ala dreta del moviment obrer a ala esquerra de la burgesia i, en algun lloc, ala del feixisme.»¹⁴

A la segona meitat del decenni dels vint s'anà afermant en la IC la concepció de la socialdemocràcia com a ala del feixisme, i encara més, com a principal enemic del proletariat, fins i tot més que el mateix feixisme. El vuitè ple del Komintern, el maig del 1927, després de condemnar la socialdemocràcia en el seu conjunt, va enunciar la tesi que l'ala esquerra era encara més perillosa que la direcció reformista tradicional. La «teoria» del socialfeixisme caracteritzà la política dels partits comunistes europeus durant deu crítics anys en els quals es produí la crisi del 1929 i l'ascens del nazisme a Alemanya. La «teoria» del socialfeixisme aïllà els partits comunistes tant respecte a la resta de forces polítiques com en el si del mateix proletariat, al mateix temps que desviava greument la seva atenció del procés que s'estava desplegant, fins

13. HAJEK, *op. cit.*, p. 100.

14. HAJEK, *op. cit.*, p. 101, nota a peu de plana en la qual s'afirma que «entre la formulació de la tesi en Zinoviev i la resolució hi hagué un cert canvi de matis: Zinoviev declarà clarament que «la socialdemocràcia s'ha convertit en una ala del feixisme»; en la resolució de la formulació resultà més atenuada: «Des de fa temps la socialdemocràcia viu un procés de transformació de l'ala dreta del moviment obrer, a ala esquerra de la burgesia i d'alguna manera del feixisme.»»

al punt d'arribar a subvalorar ostensiblement el feixisme.¹⁵

De la política de front únic proposada per Lenin per al nou període obert després del 1920 ja no en quedava res; la fórmula del «front únic per la base», a la qual havia quedat reduït finalment, significava en la pràctica la negativa de qualsevol acord amb les organitzacions socialdemòcrates (i amb les de caràcter anarquista o anarco-sindicalista, on n'hi hagués). La substitució de la política leninista de masses per la nova línia sectària fou paral·lela a la progressiva presa del poder absolut per part de Stalin a la Unió Soviètica. Les conseqüències d'aquest fet foren, com és prou sabut, transcendents per a la història futura del moviment comunista mundial. Stalin procurà, de més a més, d'assegurar-se el control de la IC reforçant-ne el caràcter centralista i sotmetent per complet els diversos partits nacionals a les decisions del Komintern.¹⁶

Malgrat tot, poc abans de la celebració del Sisè Congrés hi hagué un intent de correcció de la línia sectària de la IC, protagonitzada per Bukharin

15. D'entre les obres citades a la nota 1 potser la que reflecteix una imatge més fidel i interessant de la gènesi de la doctrina del «socialisme» és la de Hajek.

16. BERTI, *op. cit.*, ps. 86-87. Els estatuts de la IC el 1920 condicionaven l'adhesió a l'acceptació dels vint-i-un punts, en els quals era prevista una organització fortament centralitzada. Els estatuts aprovats pel Sisè Congrés (1928) accentuaren encara més la centralització en afirmar que la IC era «l'organització dels partits comunistes dels diferents països en un únic Partit Comunista Mundial»; fou substituït el terme de partit pel de «seccions nacionals»; fou previst que els comitès centrals de les seccions eren responsables davant el congrés respectiu, però sobretot, davant el comitè executiu de la mateixa IC, que podia modificar fins i tot les decisions dels congressos de les seccions i de llurs comitès centrals.

i alguns dels seus amics polítics. Togliatti intentà de prevenir els militants comunistes davant l'excessiva utilització del terme feixista, que en general duia implícita una incomprensió; d'altra banda, es va manifestar contrari a la identificació entre socialdemocràcia i feixisme.¹⁷ El Sisè Congrés de la IC es debaté entre aquest intent de correcció, que mancava de la suficient força per imposar-se, i la posició de Stalin, disposat a mantenir en ferm la línia sectària. Stalin pretenia de neutralitzar les posicions esquerranes dels partits de Trotski i derrotar la nova oposició que havien començat a plantejar els buxharinistes. El Congrés no donà un resultat definitiu; l'anàlisi sobre la situació mundial fou una solució de compromís: Stalin acceptà que es continués parlant vagament de l'estabilització del capitalisme, però en canvi Bukharin hagué de fer formalment seves les tesis stalinistes sobre l'obertura d'un nou període revolucionari, la inevitabilitat de la guerra imperialista contra la Unió Soviètica, i la identificació entre socialdemocràcia i feixisme.¹⁸

El compromís volia dir que Bukharin havia perdut la partida. Al final del 1928 el Komintern, dirigit per Stalin, va condemnar les posicions d'Humbert-Droz i de Tasca, és a dir dels suports més fidels de Bukharin a l'esmentat organisme.¹⁹ D'altra banda, la decisió de Bukharin de sotmetre's a l'acord de la majoria del partit soviètic, favorable ja a Stalin, acabà de manera definitiva amb l'intent de correcció de la línia sectària de la IC. A partir

17. Citat per Löwy, *op. cit.*, p. 402.

18. HUMBERT-DROZ, *op. cit.*, ps. 306 i 310 i ss.

19. HUMBERT-DROZ, *op. cit.*, ps. 341-356.

del 1929 aquesta dominà per complet totes les seccions nacionals i les conduí a un atzucac.

Els comunistes de tot el món es trobaren davant una alternativa inevitable entre guerra mundial i revolució; els calia abordar així, ja de manera immediata, les tasques corresponents a la presa del poder pel proletariat; per tant, aquest havia de bandejar qualsevol tipus de compromís amb la burgesia. La interpretació stalinista negava que fossin essencials les diferències entre diverses faccions de la burgesia i situava com a principal enemic les democràcies; considerava el feixisme com la darrera trinxera de la democràcia en crisi, i fins i tot arribà a donar una significació positiva al triomf del feixisme, ja que això, segons deia, suposava llançar la burgesia a la retirada, situar-la en les seves darreres posicions i obrir així la fase de l'assalt final del proletariat, és a dir de la revolució.²⁰ La consideració del feixisme com a subproducte de la crisi de la burgesia conduïa, d'altra banda, els comunistes a subestimar la seva base de masses; el 1929 el feixisme era encara considerat com el partit dels agraris i hom creia que el seu triomf només era possible en els països econòmicament més endarrerits d'Europa. Sota el lema de «classe contra classe» els comunistes es veïen llançats a la lluita contra tot i contra tots. El resultat de tot plegat era el més complet aïllament dels partits comunistes respecte a la resta de forces polítiques del país i dins mateix de la classe obrera; la seva realització efectiva equivalia a aïllar el proletariat de la resta de classes que podien haver

20. POULANTZAS, *Fascismo y dictadura. La IIIª Internacional frente al fascismo*, Madrid, Siglo XXI, 1973, p. 47.

format juntament amb ell una aliança contra el capitalisme monopolista i el feixisme: els camperols i la petita burgesia. Escamotejat un dels elements fonamentals de tota teoria revolucionària (la política d'aliances i pactes), considerada la revolució en termes generals i abstractes, al marge de la situació política concreta de cada país (o només superficialment considerada), i en el millor dels casos deformada fins a convertir-la en una mena de *putsch* de masses, els partits comunistes restaven condemnats a perseverar en el seu estat de crisi permanent.²¹

ELS ORIGENS DEL COMUNISME A ESPANYA

En la formació del Partit Comunista d'Espanya concorregueren tres elements, diferenciats entre ells des del punt de vista organitzatiu i polític i àdhuc pel que feia a la seva situació geogràfica. El sector «tercerista» (partidaris de la Tercera Internacional) de les Joventuts Socialistes, la influència del qual es deixava sentir sobretot a Madrid i a Biscaia, era el 1919 el més decidit a rompre la tradició socialista i a constituir la secció espanyola de la IC, en oposició a les vacil·lacions del Partit Socialista Obrer Espanyol (en endavant, PSOE).²² Tanmateix,

21. Vegeu nota 1.

22. A falta d'una investigació específica sobre la naixença del comunisme espanyol, he utilitzat: l'obra citada d'Humbert-Droz, molt útil atès el paper que l'autor jugà en els primers anys de l'organització espanyola, en qualitat d'enviat de la direcció de la IC; en aquest sentit he utilitzat

els seus dirigents (Merino Gracia, Juan Andrade, Rafael Milla, Gonzalo Sanz, Vicente Arroyo...) volgueren precipitar el curs dels esdeveniments i, fent cas omís del desenvolupament de la pugna interna en el PSOE, donaren un cop de mà al si de les Joventuts i proclamaren la seva transformació en Partit Comunista Espanyol, el quinze d'abril de 1920. En realitat els secundaren només un miler d'afiliats; el gros de les Joventuts Socialistes (uns sis mil afiliats) es mantingué com a tal, bé que, dirigides per José López, es proclamaren així mateix partidàries de la IC, condicionant el seu ingrés a la resolució definitiva del PSOE.²³ Comptat i debatut, la primera organització espanyola que s'intitulava comunista era, amb prou feines, el que avui dia anomenariem un grupuscle molt minoritari i amb escassa influència política a causa de les seves posicions «ultraesquerranes» (abstencionisme electoral,

també el tercer volum de les seves memòries, *Dix ans de lutte antifasciste (1931-1941)*, publicat per la mateixa editorial el 1972; he utilitzat també l'obra de TUÑÓN DE LARA, *El movimiento obrero en la historia de España*, Madrid, Taurus, 1972; he consultat, tot i ésser una obra aberrant des del punt de vista científic i històric, la *Historia del Partido Comunista de España*, Varsòvia, Edicions Polònia, 1960, elaborada pels membres de la Comissió d'Història del Comitè Central del PCE: Dolores Ibarruri, Manuel Azcárate, Luis Balaguer, Antonio Cerdón, Irene Falcón, José Sandoval. També he consultat l'obra de COMÍN COLOMER, *Historia del Partido Comunista de España*, Madrid, Editora Nacional, 1967, l'únic mèrit de la qual és el de reproduir documents de l'època; cal rebutjar-ne, àdhuc per l'abundància d'errors, la resta de l'obra.

23. TUÑÓN DE LARA, *op. cit.*, p. 687. Sembla que fins ara s'ha posat poca atenció a la fracció majoritària de les joventuts, encapçalada per López, en comparació amb la presada a l'anterior escissió «juvenil».

sectarisme extrem, postulació d'una insurrecció armada immediata a Espanya).²⁴

El segon element, de major importància *a priori* que l'anterior, el constituïen els partidaris de la IC que existien en el si del mateix PSOE. Dirigits per figures de relleu com García Quejido, Verdes Montenegro, Anguiano, Lamonedá, Virginia González, Isidoro Acevedo, Perezagua, Núñez Arenas, etc., estigueren a punt, el 1920, de decantar tot el partit a favor d'ells.²⁵ L'ur major sensatesa en el terreny organitzatiu (que els animava a la conquesta de la majoria) queda, tanmateix, entelada per l'escassa solidesa ideològica com a grup. Per a la major part d'ells la IC no representava una alternativa total a la Segona Internacional (que no concebien), sinó un retorn a la «puresa» de les fonts, al marxisme «autèntic», a l'època —idealitzada— d'abans de la guerra.²⁶ La seva ruptura amb el PSOE no es va

24. A l'estiu del 1921 planejà l'esmentada insurrecció, el focus inicial de la qual seria Bilbao, segons testimoni de Dolores Ibarruri, citat per TUÑÓN DE LARA, *op. cit.*, p. 717.

25. La decisió presa en el Congrés del 1920, d'adhesió inicial a la IC, estava condicionada per l'informe que, després d'un viatge a l'URSS, realitzaren Fernando de los Ríos i Anguiano. Segons Tuñón «la decisió del juny del 1920 no era una dilació més d'un partit profundament dividit, en el precís moment en què la conjuntura política estava a punt de relaxar-se», *op. cit.*, p. 685.

26. «En aquesta Internacional, que anomenem Segona però que, a dir veritat, no guarda quasi concommitàncies espirituals amb el que fins al 1914, vam conèixer amb aquest nom, falta en absolut l'ànima socialista: està completament divorciada del *Manifest comunista* de Marx i Engels, que ha estat, és i serà sempre el guió del proletariat que lluita contra l'esclavitud burgesa.» Fragment del text de la proposició d'ingrés a la IC, firmat per Mariano García Cortés, José Verdes Montenegro y Manuel Núñez de Arenas, reproduït a GÓMEZ LLORENTE, Luis, *Aproximación a la historia del socialismo español (hasta 1921)*, Madrid, Edicusa,

produir fins al darrer moment, quan el congrés extraordinari de l'abril del 1921 els va situar definitivament en minoria i continuar mantenint llur adhesió a la IC significava constituir una nova organització; però fins i tot la denominació d'aquesta, Partit Comunista Obrer Espanyol (en endavant, PCOE), delatava la voluntat d'aparèixer com la més justa solució de continuïtat amb «els primers temps del Partit Socialista Espanyol».²⁷ El PCOE era, en aparença, la promesa d'un partit de masses. Comptava, en el moment de la seva fundació, almenys teòricament, amb els sis mil vots que havien prestat suport a la moció d'adhesió definitiva a la IC (contra els vuit mil vuit-cents de la moció contrària), originaris sobretot d'Astúries, de Biscaia i de Galícia; d'altra banda, comptava amb l'absoluta majoria de les Joventuts Socialistes que, una vegada més gràcies a la tasca de José López, es pronunciaren per tres mil cent vuitanta-un vots contra quatre-cents quaranta per l'ingrés al PCOE.²⁸ Però ben aviat foren reduïdes aquestes xifres; d'una banda, no tots els vots es traduïren en militants de la nova organització,²⁹ i de l'altra, la feble coherència ideològica del PCOE i la lluita oberta amb el Partit Comunista Espanyol dels «joves» (en el moment ino-

1972. En un sentit semblant es pronuncià Quejido quan en l'article *Mi nueva fe* publicat a «La Internacional», afirmà que la IC continuava les tradicions del *Manifest comunista* i dels primers temps del PSOE, segons referència de TUÑÓN, *op. cit.*, p. 699.

27. Vegeu la referència a Quejido de la nota anterior.

28. TUÑÓN, *op. cit.*, p. 711.

29. Vint-i-tres agrupacions amb mil tres-cents nou afiliats que votaren per la IC es mantingueren, malgrat tot, en el PSOE. *Convocatoria y orden del día para el XII Congreso ordinario del partido y memorias reglamentarias...* Madrid, 1927, p. 190.

portú de construir-se una nova organització) anaren fent minvar progressivament els efectius.³⁰ Malgrat tot, les dades oficials de la IC atribueixen quatre mil cinc-cents afiliats al PCOE al final del 1921.³¹

Hi hagué un fet decisiu que va frustrar el desenvolupament del partit comunista com a partit de masses en els seus orígens; i aquest fou la derrota absoluta dels «terceristes» al si de la Unió General de Treballadors (en endavant, UGT). Aquesta havia tingut lloc el juny del 1920, és a dir en els moments més àlgids de la influència «tercerista» en el partit, quan el Congrés de la UGT, dominat plenament per Besteiro i Largo Caballero, decidí la seva afiliació a la Federació Sindical d'Amsterdam (vinculada a la Segona Internacional) per cent deu mil nou-cents dos vots contra disset mil nou-cents dinou i tres mil nou-cents vint abstencions. Així, el partit comunista naixia sense poder comptar amb una base sindical apreciable; si tenim en compte que no existia a Espanya res de comparable als soviets o consells de fàbrica, haurem de deduir que la influència dels comunistes entre les masses era limitada. L'escissió «tercerista» afectava l'avantguarda, tant en el cas de les joventuts com en el del partit; la lluita que s'establirà immediatament, el 1921, entre el Partit Comunista Espanyol i el PCOE

30. És interessant el cas de Mataró, el 1921, amb cinquanta-quatre afiliats que votaren per la IC; no s'adheriren al PCOE, però llur manteniment en el PSOE fou precari, car no es resignaren al caire anticomunista i de dreta d'aquest. El 1923 l'agrupació de Mataró participà en la fundació de la USC (defensora en 1923-1924 del front únic) en la qual es mantingué fins que es va reintegrar al PSOE, el 1925.

31. Citat per TUÑÓN, p. 716.

serà una pugna d'avantguardes, amb escasses vinculacions a la lluita de masses, els arguments de les quals seran, en general, de tipus organitzatiu i fins i tot de tipus personal; després de la unificació d'ambdues organitzacions la relació entre el partit comunista i el moviment obrer s'haurà deteriorat simplement.

Aquesta distància entre partit i massa proletària podia, tanmateix, haver-se salvat si haguessin triomfat les posicions dels sectors cenetistes que advocaven per l'ingrés de la Confederació Nacional del Treball (en endavant, CNT) a la Internacional Sindical Roja (en endavant, ISR), la principal influència de la qual era a Catalunya i a Llevant, i també a Astúries.³² En el mateix mes d'abril del 1921, en que els «terceristes» restaren en minoria dins el PSOE, una reunió del ple nacional de la CNT acordà d'assistir al Primer Congrés de la ISR; però cal dir, en honor a la veritat, que a l'esmentat ple no havien pogut assistir les delegacions del Nord, Centre i Andalusia, com tampoc el secretari del comitè nacional, Eveli Boal (substituït per Andreu Nin, destacat partidari de la IC), i així els partidaris de la ISR es trobaren amb una còmoda, i fictícia, majoria entre les mans. Un any més tard, els anarquistes recuperaren el terreny perdut i aconseguiren que la CNT retirés la seva adhesió a la ISR i s'inscrivís, al contrari, a l'Associació Internacional de Treballadors³³ (en endavant AIT). Els partidaris de la ISR,

32. BONAMUSA, F, *El Bloc Obrer i Camperol*, Barcelona, Curial, 1974.

33. Cal no confondre l'AIT, fundada pel moviment anarquista el 1922 com a organització contraposada a les de filiació socialista o comunista (vegeu AMARO DEL ROSAL, *Los Congresos obreros internacionales en el siglo XX*, Mèxic, Grijalbo, 1958, amb la Primera Internacional, que havia adop-

dirigits per Maurín i Bonet a Catalunya, Arlandis a València i Ibáñez a Astúries, decidiren d'organitzar llur facció minoritària en els denominats Comitès Sindicalistes Revolucionaris³⁴ (en endavant CSR). Llur posició ideològica era encara més confusa que la dels fundadors del PCOE: al principi del 1923 Maurín defensava el sindicalisme revolucionari com una «harmonització del marxisme i l'anarquisme».³⁵ Si els homes del PCOE no volien renunciar a la tradició socialista dels primers temps, als dels CSR els costava de renunciar a la tradició anarquista, i per uns i altres la revolució soviètica i la Tercera Internacional eren, més que un canvi qualitatiu que percebien només confusament, una síntesi eclèctica entre el present i el que cadascun apreciava com el millor del seu passat respectiu. La qüestió es complicà encara més en el moment que aquells tres elements (Partit Comunista Espanyol, PCOE i CSR), tan diferents uns dels altres, tan disposats a combatre's entre ells, es trobaren abocats, per llur adscripció a la IC, a coincidir en una sola organització.

L'existència de dos partits comunistes a Espanya anava contra totes les concepcions i regles de

tat la denominació d'Associació Internacional de Treballadors.

34. Sobre els Comitès Sindicalistes Revolucionaris vegeu BONAMUSA, *op. cit.*, ps. 13 i ss.

35. BONAMUSA, *op. cit.*, p. 14, cita el text de Maurín a «La Batalla» del sis de gener de 1923, intítulat *El Sindicalismo revolucionario de ayer y de hoy*, en el qual afirmava: «Ideològicament el sindicalisme és una harmonització del marxisme i de l'anarquisme. Recull tot el que Marx té de formidable, i assimila de l'anarquisme les idees del federalisme de Prudhom i la crítica de l'estat, i augmenta les seves doctrines amb el cabal d'experiències que li proporciona la lluita de tots els dies.»

la IC. Cal pensar que el comitè executiu d'aquesta no havia d'acceptar les sectàries pretensions de la direcció del Partit Comunista Espanyol que propugnava l'absorció pura i simple del PCOE; aquest, pel seu compte, havia plantejat la necessitat d'entaular negociacions de cara a la unificació d'ambdós.³⁶ Naturalment, el tomb que Lenin havia d'imprimir a la IC en el seu Tercer Congrés no s'adeia amb els extremismes verbals del Partit Comunista Espanyol. Al Tercer Congrés de la IC, celebrat el juny del 1921, hi assistiren delegacions de tots dos partits en igualtat de condicions, i el Komintern obtingué per fi l'acord entre ambdues delegacions d'arribar a la fusió.³⁷ Malgrat tot, el compliment d'aquest compromís calgué trobar-lo a l'interior, davant les dificultats de sempre,³⁸ i per això el Komintern delegà, el novembre del mateix any, un comunista italià, Graziadei, per tal d'arbitrar la consumació de l'acord pres en el Tercer Congrés. Val la pena de destacar les peculiaritats polítiques de Graziadei que, en el Partit Comunista Italià era situat, no en la facció bordiguista —la més afí a l'antiparlamentarisme del Partit Comunista Espanyol i que havia inspirat les seves resistències a la consigna del «front únic»—, sinó a l'ala dreta del

36. TUÑÓN, *op. cit.*, p. 714.

37. TUÑÓN, *op. cit.*, p. 715.

38. L'acord pres fou discutit per alguns membres de la direcció del PCE no presents a la reunió, que reprotxaven a Merino Gracia el que consideraren una traïció (HUMBERT-DROZ, *De Lénine a Staline*, p. 64). Andrade, un dels més irreductibles partidaris de la línia original del PCE havia afirmat en el moment de la fundació del PCOE: «Continuarem considerant col·lectivament el nou partit com a traïdor als interessos revolucionaris del proletariat» citat per TUÑÓN, *op. cit.*, p. 711.

partit; tenia, en canvi, més coses en comú amb els homes del PCOE, si tenim en compte que era un antic correligionari de Serrati, amb el qual havia trencat només a darrera instància davant la resistència d'aquest a acceptar els vint-i-un punts. Graziadei aconseguí que les dues parts acceptessin un inici d'unificació pràctica: fou constituït un comitè provisional, amb nou membres del Partit Comunista Espanyol i sis del PCOE; fou adoptat un portaveu unificat («La Antorcha»), a càrrec conjuntament de Núñez de Arenas i d'Andrade, i fou previst un terme de quatre mesos per a celebrar el primer congrés del partit unificat.³⁹ L'aparent predomini de l'antic Partit Comunista Espanyol en el si del comitè provisional no ens ha d'induir a engany; els «joves» havien deixat de formar un bloc homogeni. Merino Gracia condemnava la política desplegada per l'organització que havia fundat «La Antorcha» el 2 de desembre i el comitè provisional donava la raó a la que havia desplegat el PCOE en acordar, en la sessió del 4 de desembre, de participar a les eleccions municipals,⁴⁰ contra l'opinió de quatre membres: Andrade, Pumarega, Ugarte i Chicharro, que a partir d'aleshores es declararen en rebel·lia. La contumàcia dels «abstenccionistes», que l'u de gener de 1922 llançaren un manifest condemnant el comitè provisional del partit, encadenà l'atenció del partit a les qüestions internes i deteriorà així la seva imatge davant la classe obrera i l'allunyà encara més de la perspectiva de convertir-se en un partit de masses. La

39. TUÑÓN, *op. cit.*, p. 715.

40. Informe d'Humbert-Droz a l'executiu de la IC, reproduït en *De Lénine à Staline*, p. 64 i ss.

precària unificació realitzada no superà les divergències entre les dues organitzacions comunistes primigènies; s'incorporaren al nou partit i se situaren en el centre de la seva activitat.

La fracció abstencionista apellà al comitè executiu de la IC, alhora que trencava la disciplina del partit espanyol amb el seu manifest i amb l'edició d'un portaveu («Comunismo», dirigit per Pumarega);⁴¹ esperaven poder organitzar els antics militants del Partit Comunista Espanyol en una fracció contra el que denominaven el «centrisme» (qualificatiu que donaven al PCOE) i la «traïció» de Merino Gracia. Comptaren amb importants suports (Nin, per exemple, que col·laborava a «Comunismo») i sobretot amb el del comitè centra de les Joventuts Comunistes. Però llurs posicions, en obrta contradicció amb les del Komintern, i especialment amb les de Lenin (que en una de les seves obres clàssiques, *L'esquerranisme, malaltia infantil del comunisme*, havia donat raó sobrada de les posicions abstencionistes i de les negatives a treballar en el si dels sindicats reformistes). Era una batalla perduda per endavant. Del catorze al dinou de març de 1922 fou celebrat el Primer Congrés del Partit Comunista d'Espanya (en endavant, PCE), amb la representació de vuitanta agrupacions; els partits d'Andrade i Pumarega quedaren en minoria i la composició del nou comitè executiu

41. TUÑÓN, *op. cit.*, p. 720.

42. Humbert-Droz, Jules (1891-1971), fou una de les principals figures del comitè executiu de la IC el decenni dels vint, bé que sense exercir un paper públic, sinó com a delegat de l'esmentat organisme, especialment a l'Europa Llatina (Itàlia, Espanya, França). Enfrontat a Stalin, abandonà la IC durant la Segona Guerra Mundial.

revelà el predomini dels homes de l'antic PCOE. El formaven García Quejido, Lamonedá, Virginia González, Núñez de Arenas, César Rodríguez González, més Antonio Malillos i José Baena. Malgrat tot, encara havia de donar guerra l'oposició, perquè el dia onze de maig de 1922 arribà a Madrid un nou emissari de la IC, Jules Humbert-Droz;⁴³ aquest tragué a la fracció abstencionista tota il·lusió respecte el que seria l'actitud del Komintern i donà la raó a la direcció del partit espanyol, bé que cercant sempre mesures d'equilibri que procuressin als opositors la possibilitat de reintegrar-se a l'organització.⁴⁴ La comissió espanyola que assistia al Quart Congrés de la IC (el novembre del 1922), afirmà que el cisma s'havia resolt i que el partit ja acceptava sense reticències la consigna del front únic; fins i tot fou adoptada una resolució oficial sobre la qüestió espanyola, en la qual era afirmat que «el Quart Congrés Mundial es complau a constatar que la crisi d'indisciplina que havia minat el Partit a començament d'any, havia finalitzat amb un reforçament de la disciplina interior del Partit».⁴⁴

El Komintern havia pecat d'optimisme; la Secció Espanyola de la Internacional Comunista continuava nafrada de greus insuficiències polítiques. En el mateix mes de novembre del 1922, els pocs sindicats de la UGT en els quals els comunistes havien assolit una certa influència, foren expulsats, enmig d'un escàndol sagnant. El dia dinou s'iniciava el quinzè congrés de la sindical socialista, en

43. HUMBERT-DROZ, *De Lénine à Staline*, p. 64 i ss.

44. *Manifestes, thèses et résolutions des quatre premiers...* p. 208.

el qual havia d'examinar-se la crida al front únic realitzada pels comunistes; el dia vint, quan anava a intervenir el delegat de la Federació Sindical d'Amsterdam, s'armà un tiroteig entre comunistes i socialistes, en el qual resultà mort un d'aquests darrers. Així acabà la presència comunista a la UGT, gràcies a l'ús i abús del cadàver per part de Besteiro, i sense que intervingués cap discussió real del problema que s'havia plantejat inicialment. Els sindicats partidaris del front únic foren simplement expulsats; entre ells n'hi havia molt pocs dignes d'esment (el sindicat miner de Biscaia, els tipògrafs de Bilbao i el sindicat de la construcció de la mateixa ciutat), la majoria eren formats per professions de pes escàs en el moviment obrer (dependents —de Madrid, Oviedo, Vigo i Pontevedra—, professionals liberals, espartenyers, perruquers, pescadors...).⁴⁵ Prescindint de qui inicià l'altercat i del demagògic ús que en féu Besteiro, el cert és que els comunistes caigueren de quatre potes en la batussa en el moment menys adient. A partir d'aleshores els reultaria molt difícil de convèncer la gent que el que realment propugnaven era el front únic del proletariat; la seva imatge havia sofert un nou deteriorament i, això és més greu, fou generalitzat el costum de resoldre les polèmiques amb els socialistes a cops de puny i a trets.⁴⁶ A la seva manera, els comunistes espa-

45. TUÑÓN DE LARA, *op. cit.*, ps. 721-723; COMÍN COLOMER, *op. cit.*, p. 134.

46. «També hi ha causes de retrocés de les quals el partit n'és en gran part responsable i que han contribuït a aïllar-lo i a tancar-li possibilitats d'accés: 1) L'ús fet per ell de mitjans terroristes en particular en les seves lluites amb els reformistes, que ha acabat amb tres o quatre assassinats de socialistes pels nostres, i especialment en els

nyols s'estaven convertint en precursors de la doctrina del «socialfeixisme».

Les pèrdues de les darreres posicions que quedaven en el si de la UGT degueren contribuir a l'aproximació entre els comunistes i els CSR. Mentre que els militants expulsats de la UGT optaven per afiliar-se a la CNT, els membres dels CSR anaren ingressant al partit, i un dels dirigents més coneguts, Hilari Arlandis, hagué d'accedir a la direcció del PCE en el Segon Congrés (el juliol del 1923). Però allò que en un principi podia haver significat la recuperació després de les lluites fraccionàries i de la desfeta sindical, es convertí tot seguit en una nova font de problemes. Bé que la història dels comunistes s'havia caracteritzat, del

sagnants incidents del Congrés de la Unión General de Trabajadores. Sens dubte els comunistes han estat brutalment provocats pels reformistes, però no demanaven res més que l'esdevingut per tal d'arruïnar la influència creixent i amenaçadora dels comunistes en la Unión General i permetre llur exclusió. (...) Els nostres camarades es deixen provocar i fan així el joc dels seus adversaris. Aquests fets repetits han tancat gairebé per complet els mitjans reformistes a la influència comunista. (...) 2) La insuficiència de l'activitat política del partit durant aquest any, tan ric en esdeveniments polítics importants per a Espanya: guerra del Marroc, responsabilitats, eleccions generals, amnistia, crisis governamentals, etc., i davant la situació del moviment obrer, descomposició de la ideologia anarco-sindicalista, grans vagues de Barcelona... unitat sindical. (...) 3) Aquesta insuficiència de l'activitat política procedeix en gran part del fet que el partit té una organització completament insuficient. Tots els càrrecs del partit són ocupats per camarades que es guanyen la vida en una ocupació qualsevol i no dediquen al treball del partit més que les hores de lleure. (...) 4) La crisi interior, en multiplicar-se els actes d'indisciplina, ha contribuït també a afeblir l'activitat del partit.» (Fragment d'un informe tramès per Humbert-Droz a l'executiu de la IC sobre la situació del PCE, reproduït a *De Lénine à Staline*, ps. 187-188.)

1920 al 1922, per la lluita entre el grup procedent del Partit Comunista Espanyol i el grup del PCOE, a partir del 1923 i sense haver superat totalment aquesta circumstància, ho féu per l'oposició entre sectors vinculats a la CNT i els qui esperaven de recuperar el terreny perdut dins les organitzacions reformistes, oposició que s'anà aviciant de manera extraordinària en identificar-se el primer bàndol amb els principals nuclis proletaris (Astúries, Biscaia, Catalunya i Llevant) i el segon amb Madrid, és a dir, en identificar-se cadascun respectivament amb les federacions regionals i la direcció del partit.⁴⁷ Fou una oposició més enverinada i de conseqüències més greus que l'anterior, ja que els qui adoptaren una lluita crítica respecte a la direcció, radicada a la capital d'Espanya, ja no eren sectors secundaris, sinó la mateixa columna vertebral del partit: la base obrera. Però el més greu resultà de la manca d'alternativa, organitzativa i política, que ostentaren els sectors que s'oposaven a la direcció; manca d'alternativa que s'explica parcialment per la manca d'homogeneïtat, accentuada encara més per dos esdeveniments que copegen durament tota l'organització: la instauració del règim primorriverista, cap a la fi del 1923, i l'esclat de la lluita interna en el si del Partit Comunista de la Unió Soviètica i de la mateixa IC.

La primera batalla del nou conflicte s'escaigué amb motiu del Segon Congrés del PCE, el juny del

47. «Als antics conflictes [N. del a.: fa referència a les lluites entre els procedents de les joventuts i els del PSOE] que havia intentat de solucionar, s'hi afegien, en aquest Congrés, els conflictes d'origen sindical entre militants de la UGT i de la CNT, sense que aquests darrers estiguessin en absolut d'acord entre ells.» *De Lénine à Staline*, p. 186.

1923. S'hi constituí un nou front d'oposició, que aquesta vegada assolí la majoria, integrat com estava pels delegats de Biscaia (capitanejats per Óscar Pérez Solís), de Llevant (dirigits per Arlandis) i de l'Agrupació Comunista madrilenya (amb Andrade a les seves files); d'altra banda, en el Congrés ja s'hi féu sentir la influència de Maurín, malgrat que aquest encara no formava part de l'organització.⁴⁸ Certament, el que cadascun d'ells reclamava enfront de la direcció distava molt de constituir un front homogeni: Arlandis, amb el suport dels de Madrid, defensava l'abstencionisme en les eleccions; els qui seguien Maurín, en canvi, demanaven que fos establerta un aliança electoral amb els grups burgesos d'esquerra; els biscaïns reivindicaven que els òrgans de premsa del PCE a Biscaia i Astúries fossin convertits en òrgans sindicalistes (sense deixar d'ésser controlats, de fet, pel partit). Però tots plegats coincidien en una qüestió: en llur oposició al reingrés a la UGT; aquesta directriu, que emanava de la direcció de la IC davant el greu perill que corria el PCE de romandre aïllat, fou rebuda amb gran desplaer per aquells qui havien marxat feia poc de la central reformista, entre trets i impropis, i no era tampoc compresa pels militants afiliats a la CNT, per als quals aquesta era precisament l'única alternativa vàlida al reformisme de la UGT. I per tal que les co-

48. *De Lénine à Staline*, p. 189 i ss. L'ingrés de Maurín es produí en el curs del 1924 (vegeu BONAMUSA, *op. cit.*, ps. 18-20). No és cert que Maurín participés en el Segon Congrés, i menys que fos elegit membre del comitè central, com afirma Comín Colomer (*op. cit.*, I, p. 137); Humbert-Droz afirma explícitament que, en aquell moment Maurín no figurava en el Partit Comunista.

ses anessin encara pitjor, la direcció del PCE, establerta precisament a Madrid, a la ciutatella del reformisme era, segons les pròpies paraules d'Humbert-Droz, «inclinada a negligir la lluita i el treball en els medis sindicalistes».⁴⁹ En la qüestió clau que el PCE havia de resoldre en aquells moments (relacions amb el moviment sindical) la divisió no podia ésser més profunda. Humbert-Droz intentà de salvar la situació a base de compromisos: deu membres del nou comitè central serien ratificats en els seus càrrecs i la resta de l'organisme suprem de direcció restaria compost per cinc membres de l'oposició; és clar que això no va solucionar gran cosa, i els qui havien criticat l'antiga direcció no degueren quedar molt satisfets en veure com els era escamotejada la majoria que detentaven en el repartiment del nou comitè central. Humbert-Droz no aconseguí de dur endavant un projecte que sens dubte hauria tingut importants repercussions: el del trasllat de la seu de la direcció (l'executiu) de Madrid a una capital proletària (Bilbao o Barcelona) per tal de millorar la seva vinculació amb el moviment obrer i d'acabar amb la dependència pràctica que mantenien respecte a les organitzacions socialistes.

Humbert-Droz mantingué sempre una notable tirada a les «solucions» organitzatives, amb l'inconvenient que per sota d'elles romanien tots els problemes polítics que havien generat el conflicte. No és gens arriscat de suposar que en el Segon Congrés ningú no quedà convençut de la importància de tornar a ésser presents en el si de la UGT i de mantenir i desenvolupar les posicions

49. *De Lénine à Staline*, p. 189.

adquirides ja en la CNT. Però cal encara afegir al compte negatiu de l'enviat del Komintern una qüestió molt essencial: Humbert-Droz, deixant-se portar potser per la no vinculació de Maurín a l'organització (cosa que constituïa un sectarisme gens menyspreable per part d'ell), o qui sap si per la pruija d'acontentar tiris i troians, rebutjà categòricament la proposició que havia fet Maurín de formar un bloc electoral amb l'esquerra no proletària. El pitjor del cas és que el mateix Komintern —que gaudia naturalment d'una més gran visió política que el seu delegat— havia prestat suport a aquest projecte. Tant l'antic comitè central com l'oposició (els Andrade, Arlandis, Pérez Solís) s'hi havien oposat i Humbert-Droz, per al qual hauria de constituir una bona sorpresa, mesos després, que fos precisament Barcelona l'escenari del cop d'estat de Primo de Rivera, els féu costat, content potser de veure que tot el partit s'unia entorn d'alguna cosa.⁵⁰ Aquesta «cosa» enfondí encara més el partit en el seu aïllament, o almenys l'allunyà d'una possible taula de salvació; un aïllament que el mateix Humbert-Droz havia copsat, però que evidentment no sabé com rompre.

50. En ocasió de les eleccions legislatives del 29 d'abril de 1923 es va produir un nou enfrontament en el si del PCE. «El comitè executiu de la IC, en ocasió de les eleccions ha tramès una carta recomanant-li una combinació electoral suggerida per Maurín, per a Barcelona: una llista comuna amb els burgesos francmaçons d'esquerra. Aquesta carta fou vivament criticada en el congrés, tant pel comitè central com per l'oposició antiparlamentària. Ningú en el partit no comparteix el punt de vista de Maurín que no és membre del partit, però en canvi els camarades del partit es pregunten si el partit no està mediatitzat pels sindicalistes i veu un perill en el fet que l'EKKI (executiu de la IC) sense consultar el partit, li imposi una tàctica preconitzada per camarades no adherits al partit.» *De Lénin à Staline* p. 191.

El compromís imposat pel delegat de la IC donà pas a un nou equip de direcció. César Rodríguez González, Lamóneda i Rodríguez Vega dimitiren.⁵¹ En canvi, Óscar Pérez Solís assumí la secretaria general del partit, José Bullejos (delegat de l'agrupació madrilenya) la de l'organització, el veterà Anguiano la d'agitació i propaganda, i al costat d'ells figuraven, entre d'altres, Manuel Hurtado, Julià Gómez (àlies «Gorkín»), Vicente Arroyo, Rafael Milla, Martínez Pinillos, etc. Així, bé que Biscaia i Llevant estigueren representats dins el comitè, el pes fonamental de la direcció del partit va continuar sobre les espatlles de l'organització madrilenya: Bullejos, Arroyo, Milla, Martínez Pinillos, Anguiano; d'altra banda, Pérez Solís abandonà Bilbao d'acord amb les seves noves funcions i es traslladà a Madrid. El conflicte entre el centre i la perifèria anava a tenir, per tant, corda per estona. La clandestinitat imposada per la Dictadura centralitzà encara més les tasques d'elaboració de la política i la propaganda del partit a mans de la direcció.

El novembre del 1924 tingué lloc un ple de federacions regionals, al qual assistí ja Maurín en representació de la catalano-balear (que havia sorgit de la plena integració del grup de «La Batalla» al PCE.⁵² Les federacions es rebel·laren novament con-

51. COMÍN COLOMER, *op. cit.*, I, p. 137.

52. BONAMUSA, *op. cit.*, p. 18 i ss. La irrelevància de les adhesions inicials al partit comunista a Catalunya contrasta, ja des dels inicis dels anys vints, amb l'orientació dels Comitès Sindicalistes Revolucionaris dirigits per Maurín a favor de l'URSS i del moviment comunista internacional. Al començ del 1924 s'estrenyeren les relacions entre el grup de Maurín (que tenia com a portaveu el periòdic «La Batalla») i el PCE. Segons Bonamusa, la incorporació es produí a la tardor del 1924.

tra la política de la direcció, el responsable de la qual ja era de fet Bullejos, tenint en compte l'escassa capacitat de Pérez Solís, però cap d'ells no es trobà present a les reunions.⁵³ Maurín, amb el suport dels delegats de Llevant (González Canet) i de Biscaia (Martí Sastre), exigí l'adopció d'una nova direcció, col·legiada, en la qual poguessin intervenir les federacions, i aconseguí que fos pres aquest acord que, tanmateix, resultà paper mullat, perquè cap a la fi del 1924 i el començament del 1925 una operació repressiva desarticulà la direcció del partit i les federacions; ja a la presó, Pérez Solís imprimiria un nou tomb a la seva contradictòria vida: no solament es convertí al catolicisme sinó, fins i tot, a la política de la Dictadura i abandonà, naturalment, el partit.

La defecció de Pérez Solís, al començament del 1925, posà en evidència l'acefàlia del partit. D'això se'n féu ressò Maurín, el qual, empresonat a la Model, s'adreçà al Komintern instant-lo perquè fós constituïda una nova direcció, que emprengués la reorganització del partit. En el segon semestre del mateix any una sessió del Buró Llatí de la IC, celebrada a Moscou, a la qual assistiren Bullejos, Gorkín i Ibáñez, en representació de la secció espanyola, així com Nin, en qualitat de delegat de la ISR, acordà de responsabilitzar Bullejos per tal que assumís la direcció del PCE.⁵⁴ Bullejos accedia així a la direcció gràcies al Komintern, i es beneficiava —paradoxalment— de les reclamacions fetes per aquell qui hauria d'ésser el seu enemic

53. «LB», 23 de juny de 1932. COMÍN COLOMER, *op. cit.*, I, p. 188 i ss.

54. D'*Europa entre dos guerras*, José Bullejos, ps. 100-101.

irreconciliable (Maurín), i sense la intervenció de cap congrés de l'organització en el seu accés. En tals circumstàncies hauria calgut d'ell unes qualitats polítiques i organitzatives considerables i, pels fets, no sembla pas que les posseís. El grup de direcció encapçalat per Bullejos no assolí de superar el divorci existent entre el comitè executiu i les federacions regionals; molt al contrari, les seves relacions amb la Federació Comunista Catalano-Balear (en endavant, FCCB) s'enverinaren fins al punt que, dos anys més tard, aquesta obtingué del Komintern la condemna de la gestió de Bullejos. Aquest encaixà el cop, i el retornà expulsant Maurín, el qual hagué de recórrer una vegada més a les altes instàncies de la IC, ara per tal d'aconseguir la seva rehabilitació formal.⁵⁵

Fins al 1927 l'executiu de la IC evità de rompre definitivament tant amb Bullejos com amb Maurín. Condemnà l'un, sense desposseir-lo del càrrec, i rehabilità l'altre, però sense cedir tampoc a les seves reivindicacions sobre un nou canvi en la direcció espanyola. Per altra banda, Bullejos aconseguí de refer la seva precària situació en ingressar, el mateix any 1927, un cert nombre de dirigents de la CNT sevillana en el partit, un dels quals, Adame, passà a formar part de l'executiu del PCE en qualitat de responsable sindical. Això beneficià sens dubte l'antagonista de Maurín. Però el motiu decisiu en la polèmica desencadenada entre el secretari general i el màxim dirigent de la FCCB seria el curs sectari adoptat per la IC a partir del 1928.

55. «LB», 3 d'agost de 1931. *A propósito de mi expulsión del Partido Comunista*.

DE LA FEDERACIÓ COMUNISTA CATALANO-BALEAR AL BLOC OBRER I CAMPEROL

Hem fet abans una breu referència a les concepcions polítiques de Maurín. El 1923 defensava una coalició de les organitzacions obreres i l'esquerra burgesa, per tal de fer front a l'ofensiva de la dreta. La seva posició no es degué modificar substancialment durant la Dictadura, i ja veurem més endavant com participà en la constitució del comitè revolucionari republicà de Catalunya,⁵⁶ el 1930. Una línia semblant de conducta s'adeia malament amb les tesis estalinistes sobre l'obertura d'un nou període revolucionari, amb la identificació entre socialdemocràcia i feixisme, amb el repudi de tot tipus de relació amb les forces polítiques no proletàries.

El juliol del 1929 tingué lloc el desè ple del Komintern en el qual es produí ja un predomini absolut de la facció de Stalin. Això suposava que les ambigüitats del Sisè Congrés es decantarien definitivament a favor de les posicions més extremes. Kuusinen obrí el ple amb una afirmació brutal: «Els fins dels feixistes i dels socialistes són els mateixos; la diferència resideix en les consignes,

56. El 16 d'octubre de 1930 l'antic Comitè Pro Llibertat, orientat a reivindicar la llibertat dels presos polítics, es transformà en Comitè Revolucionari de Catalunya, la primera sessió del qual com a tal tingué lloc l'endemà; hi participaren Maurín, segons testimoni de DE SOLÀ CAÑIZARES, *El moviment revolucionari a Catalunya*, Barcelona, 1932, ps. 13-14.

així com en els mètodes.» D'altra banda, reduí aquesta diferència a la quinta essència en afirmar que mentre els feixistes actuaven obertament, els «socialfeixistes» ho feien de manera encoberta, «darrera d'una cortina de fum».⁵⁷ I una vegada més, l'esquerra socialista fou vituperada a títol d'instrument fallaç de la socialdemocràcia tradicional, i en definitiva de la feixistització de l'estat. Però malgrat tot Lozovski, en qui requeia la greu responsabilitat de la política sindical del moviment comunista, fou capaç de superar la brutalitat de Kuusinen afirmant que no solament «tots els estrats de la socialdemocràcia» sinó fins i tot «una certa part dels treballadors, corromputs i desmoralitzats, són socialfeixistes». La follia sectària havia arribat així al zenit: ja ni tan sols era possible de concebre sense restriccions el lema, ja prou restrictiu, del «front únic per la base». Les conseqüències pràctiques de l'enunciat de Lozovski eren l'abandó de la teoria leninista sobre el treball en els sindicats reformistes i la pretensió d'ésser preferible que els comunistes dirigissin llurs esforços devers els treballadors no organitzats que no devers els que militaven ja en partits i sindicats. Pensem com havia d'ésser rebuda una tal proposició pels militants de la FCCB, que des de feia un decenni realitzava una àrdua tasca en el si de la CNT. Però continuem amb els detalls del desè ple. La falta de perspectiva que el presidí induí Manuïlski a afegir que la partida decisiva entre socialdemocràcia i feixisme seria jugada en la futura guerra entre la Unió Soviètica i els estats ca-

57. SPRIANO, *Storia del Partito Comunista italiano*, II. *Gli anni della Clandestinità*, Torí, Giulio Einaudi, 1969.

pitalistes. L'insistent despropòsit del ple el clogué Molotov pontificant sobre l'aproximació d'«una situació directament revolucionària», basant-se només en el desplegament de la crisi econòmica i en la constatació d'un procés de radicalització entre les masses obreres.

El triomf de Stalin tingué de més a més, com és ben sabut, importants repercussions en el terreny organitzatiu. Com ha escrit Hajek: «Els anys 1928-1929 no foren en definitiva, únicament els del tomb a l'esquerra, sinó també la fase durant la qual arribà a terme el procés de sufocament de la democràcia de partit en tot el Komintern.»⁵⁸ D'acord amb això, i sota la pressió de la creença en un període revolucionari imminent, es produí en el si dels diversos partits comunistes una exasperació de les diverses posicions polítiques i un procés de depuració accelerada dels elements dissidents.⁵⁹

Tant les orientacions del desè ple com els nous mètodes de funcionament anaven en perjudici de

58. HAJEK, *op. cit.*, p. 185.

59. És revelador el cas del Partit Comunista italià. En 1929-1930 es liquidaren dues dissidències històriques, com eren Bordiga i Tasca, que d'ençà del començament dels anys vints havien adoptat diverses posicions crítiques, diametralment oposades; enfront de la tradicional actitud de Gramsci, que havia defensat sempre que ambdós es mantinguessin en el partit, malgrat de les discrepàncies, la IC cominà el partit perquè en fossin expulsats. Però la situació s'agreujà encara més amb tres membres del comitè central italià, Leonetti, Tresco i Ravaroli, els quals, acusats de trotskisme, foren expulsats de manera fulminant. Contra aquesta manera de procedir s'alçaren Terracini, Gramsci, Togliatti i en general l'antic grup de l'Ordine Nuovo, que criticà, de passada, la doctrina del socialfeixisme i el revolucionarisme de la política de la IC. SPRIANO, *Gli anni della clandestinità*, p. 262 i ss.

Maurín, el qual ja no podria gaudir de nous suports per part del comitè executiu de la IC, excepte si renunciava als seus propis principis. Maurín no devia desconèixer la gravetat dels esdeveniments; estava habitualment informat pel seu cunyat Boris Souvarine⁶⁰ i àdhuc per part de Nin, aleshores encara a Moscou.⁶¹ En definitiva l'executiu de la IC optà per ajudar Bullejos en la seva lluita

60. Boris Souvarine, (nascut el 1895); elegit membre de la direcció del Partit Comunista Francès, en el Congrés de Tours (1920), participà després en el Tercer Congrés de la IC i fou promogut membre de l'executiu. Considerat afecte a l'ala esquerra del comunisme francès, es va solidaritzar amb l'oposició trotskista, motiu pel qual fou expulsat de la IC (1924). Del 1925 al 1929 fou un dels principals animadors del trotskisme francès.

61. Els arxius d'Angelo Tasca recullen una carta de Nin a Maurín, datada el 15 de gener de 1929 des de Moscou, en la qual Nin posa en coneixement del seu amic el desenvolupament de la repressió contra els oposicionistes: «Respecte a la campanya de contractes collectius, s'ha desencadenat un veritable terror. Fa dues setmanes, en diversos llocs, han estat detinguts més de tres-cents oposicionistes a Moscou, dels quals més de la meitat són treballadors de fàbrica. Aquests dies les detencions continuen. No passa ni una sola nit sense detencions. (...) Ja, durant les eleccions dels Sòviets, els noms dels oposicionistes han estat publicats, juntament amb els dels especuladors i els contrarevolucionaris a la llista de persones privades del dret electoral. El règim és particularment sever pel que fa a Trotski. (...) El BP ha decidit recentment d'expulsar-lo de la URSS. (...) Tot-hom suposa que aquesta decisió és inspirada pel projecte de desfer-se físicament de Trotski. Atès que hom no té valor de fer-ho aquí, serà fet en altre país. (...) Algunes paraules sobre la IC. Hi ha una completa desmoralització. Ningú no treballa, Bukharin ha rebut unes vacances de dos mesos. Serra, [N. del a.: és el mateix Tasca] i Humbert-Droz han pres una actitud oberta d'oposició de dreta. Tu podràs estar al corrent de totes aquestes coses per un altre conducte. (...) «*I primi dieci anni di vita del Partito Comunista Italiano. Documenti inediti dell'Archivio Angelo Tasca curati e presentati de Giuseppe Berti*. Milà, Annali 1966 del Istituto Giangiacomo Petrinelli, 1966, ps. 649-650.

pel poder i relegar Maurín al bàndol dels «oposicionistes».

Després de la caiguda de la Dictadura de Primo de Rivera, el 1930, Manuilski i Lozovski pressionaren el partit espanyol de cara a l'aplicació de dues directrius: *a)* la situació espanyola s'havia de col·locar també en el marc general de la fi de l'estabilització del capitalisme i de l'obertura del nou període revolucionari, en el qual el Partit Comunista havia d'assumir la direcció del proletariat per tal de conduir-lo a la presa del poder, cosa que es significava (per als tàctics del Komintern) que la tasca fonamental dels comunistes era denunciar qualsevol solució burgesa de la crisi i els seus patrocinadors: les forces republicanes i els socialistes; *b)* el partit havia de sortir del seu aïllament respecte a la gran massa de treballadors i per això li calia fer-se amb una plataforma sindical àmplia, la qual sempre havia freturat; havia d'emparar-se del control, o bé de la UGT o bé de la CNT. Assolir el de la UGT era una tasca irrealitzable; els comunistes n'havien estat expulsats anys abans, en una sessió borrascosa on no mancaren ni els trets, i el predomini socialista hi era inqüestionable. En canvi, la situació de la CNT, el seu procés de reorganització ja passada la repressió primorriverista, la polèmica entre dos dels seus principals dirigents, Peiró i Pestaña, i la consegüent crisi interna, suggerí a Lozovski i al seu delegat a Espanya, Rabaté, que l'ocasió era propícia perquè els comunistes arrabassessin la direcció de la central als anarquistes; Rabaté proposà a la Conferència de Pamplona (març del 1930) la celebració d'una conferència nacional de sindicats cenetistes, sota la direcció del partit; el comitè executiu i, en particu-

lar, Adame s'oposaren al que fou considerat com la consagració d'una escissió a la qual s'aniria amb forces insuficients (els únics cenetistes amb els quals podien comptar amb una certa seguretat eren els de Sevilla, Màlaga i Almeria; els qui a Catalunya estaven sota la influència o sota la direcció de la FCCB difícilment haurien acceptat una maniobra com aquesta). Arribaren a una mena de compromís, la constitució d'un «Comitè de Reconstrucció de la CNT» (sempre a partir del partit) que consagrava el caràcter divisionista de la política sindical, sense aportar, d'altra banda, mínimes possibilitats d'èxit.⁶² La Conferència de Pamplona ratificà així mateix la caracterització del procés polític que s'estava desenvolupant a Espanya com el corresponent al de la revolució democràtica-burgesa, però que en situar-se en el marc general de la crisi del capitalisme ja no podia ésser resolta per la burgesia, sinó que corresponia al proletariat la seva direcció; aquest, ja des d'ara, hauria d'afrontar les tasques encaminades a la presa del poder. Maurín i la FCCB s'oposaren absolutament a la tàctica escissionista en el si de les masses cenetistes, sense acceptar ni tan sols la solució del Comitè de Reconstrucció; així mateix, s'oposaren a les consignes d'intransigència enfront dels republicans d'esquerra i enfront del Comitè Revolucionari (precisament la col·laboració amb l'esquerra burgesa havia estat un dels cavalls de batalla de Maurín d'ençà de la seva adhesió al partit).

La dissidència de la FCCB es veia agreujada per dos factors: l'autoritarisme de Bullejos, que pre-

62. BULLEJOS, *op. cit.* p. 108.

tenia de prevaler per damunt de tots i a qualsevol preu, i els contactes de Maurín amb l'oposició comunista internacional, així com les seves simpaties per les posicions defensades fins aleshores per Bukharin.⁶³ Les relacions de Maurín amb el trotskisme es mogueren en un terreny personal, augmentant la desconfiança de Maurín respecte a la direcció sorgida en el Sisè Congrés de la Internacional (per part seva, Trotski no veié mai amb bons ulls Maurín). L'autoritarisme de Bullejos s'enfrontava també a les concepcions organitzatives de Maurín, per al qual les federacions havien de gaudir d'una certa autonomia a causa del caràcter multinacional de l'estat espanyol; l'oposició entre centralisme i autonomisme, enllaçaven amb el tradicional enfrontament entre la direcció, establerta a la capital de l'estat, i les federacions perifèriques.

La ruptura entre la FCCB i el comitè executiu es va precipitar arran del retorn de Maurín a Espanya, al començ del juny.⁶⁴ Maurín es negà a re-

63. Segons Bullejos: «A aquestes divergències d'opinió [nota meua: respecte a les relacions amb les forces democràtiques burgeses] s'hi afegia l'oposició de Maurín als mètodes de la Internacional i a la línia política i tàctica d'aquesta a partir del Cinquè Congrés. En realitat, Maurín compartia la quasi totalitat dels punts de vista de l'oposició d'esquerra, tant en el que feia referència als problemes interiors del partit rus com als problemes d'ordre mundial. Per raons tàctiques no declarava aquestes simpaties per tal de no afeblir la seva posició en el partit espanyol», BULLEJOS, *op. cit.*, ps. 127-128. Però, jo hi afegiria, l'important és que fos quina fos la posició de Maurín, la de la majoria de la FCCB continuà identificant-se amb la política de la IC fins al 1931; en el desengany que respecte a això s'estengué entre els militants comunistes catalans hi tingué una gran responsabilitat l'acumulació d'errors polítics i organitzatius de la direcció espanyola.

64. BONAMUSA, *op. cit.*, p. 33 i ss.

tractar-se públicament de les seves posicions, condició que li exigia el comitè executiu per a acceptar la reorganització, i Bullejos aprofità l'ocasió per dictar l'expulsió de tota l'organització catalana.⁶⁵ Maurín va convocar les diverses organitzacions comunistes de Catalunya per tal de tractar de les mesures del buró polític, i proposà que la FCCB continués organitzada com a tal, desenvolupant la seva pròpia política en espera que l'executiu de la IC retirés les sancions i desautoritzés la gestió de la direcció del PCE. Alguns testimonis personals afirmen que aquest plantejament no fou més que una hàbil maniobra de Maurín per a emparar-se de la direcció de tota la FCCB, atès que en realitat ja tenia decidida el 1930 la seva ruptura definitiva amb la IC, que no es produiria fins l'any següent.

Crec, tanmateix, que la intenció de Maurín d'esperar la darrera paraula per part del Komintern no ha d'ésser, necessàriament, insincera. No era

65. Sobre la brutalitat amb què fou portada a terme aquesta mesura és significatiu el testimoni de Josep Banqué, militant de la Federació i del BOC en els seus primers mesos de vida, bé que més tard es reintegrava al PCE: «Maurín demanà l'ingrés a l'organització comunista de Barcelona i fou admès per aquesta. En assabentar-se'n, el buró polític del PCE va ordenar la seva expulsió. En demanar els companys comunistes de Barcelona que una representació del buró polític es traslladés a aquesta ciutat per tal d'informar sobre les causes d'aquesta mesura contra Maurín, la resposta del buró fou l'expulsió de tota la federació», de *Comunistes i catalans*, extret de les *Memòries* de Baqué, publicat a «Nous Horitzons», núm. 23, tercer i quart trimestre del 1971. Encara que la citació no doni una imatge completa ni molt menys dels motius de l'expulsió de Maurín, sí que representa un clar testimoni del clima de tensions assolit en el si del comunisme espanyol i dels mètodes usats per la seva direcció per tal de resoldre les diferències polítiques.

una pura maniobra dilatòria. Maurín comptava amb el precedent que ja en altres ocasions la IC havia intervingut a favor seu i contra les decisions anteriors de la direcció espanyola.⁶⁶ Però el que realment és inqüestionable és que Maurín esperà la decisió del Komintern de manera passiva, seguint mentrestant el seu propi camí.

La ruptura entre la FCCB i el PCE fou absoluta, però no ho fou entre la FCCB i els organismes dirigents de la IC. Humbert-Droz, d'ençà del seu retorn a Barcelona, al començament del 1931,⁶⁷ mantingué relacions amb els maurinistes, entre els quals, segons ell, tenia alguns homes de confiança.⁶⁸ Per la seva banda, els dissidents catalans mantingueren la seva actitud ambigua envers la IC fins a l'estiu. La batalla continuà reproduint els lemes característics de la política del Sisè Congrés («classe contra classe», «socialfeixisme»). Encara més, amb

66. «LB», tretze d'agost de 1931.

67. Humbert-Droz fou enviat novament a Espanya pel Komintern cap a la fi del 1930, a manera d'exili. Era notòria la seva adhesió a Bukharin i el grup estalinista degué calcular que, tenint en compte el paper secundari que en la política europea tenia, segons ells, la Península Ibèrica, si l'hi confinaven menys fe els donaria. D'altra banda, fou enviat amb confuses atribucions, cosa que li restava autoritat en el si del conjunt de la delegació de la IC a Espanya i enfront del PCE. De totes maneres Duclós, que fins aleshores havia estat el responsable d'aquesta delegació recomanà, en retornar a França, que Humbert-Droz ocupés el seu lloc. HUMBERT-DROZ, *Dix ans de lutte antifasciste (1931-1941)*.

68. La seva actitud enfront de la dissidència de la FCCB la seva expulsió pel buró polític del PCE fou bastant flexible al principi. Ell mateix compartia la repugnància per les maniobres divisionistes en el si de la CNT i participava de l'opinió que era convenient que la direcció del partit trenqués les seves excessives vinculacions amb la capital. Però, al contrari, discrepava de Maurín pel que feia a la política d'aliances amb els republicans.

motiu de les eleccions legislatives convocades a l'inici del 1931,⁶⁹ acceptà les directrius presentades per Humbert-Droz de participació a les eleccions, i la inclusió de la candidatura comunista dels detinguts i exiliats; la que aparegué a «La Batalla»⁷⁰ estava formada no solament per membres de la FCCB, sinó també per algun destacat dirigent del PCE: Casanelles, Elias Saturní, Miravittles, Adame i Pàmies.⁷¹

Des de l'octubre de l'any 1930 Maurín proposà la celebració d'un congrés nacional del PCE realment representatiu, en el qual participessin totes les federacions i organitzacions locals sense exclusió, cosa que implicava l'anul·lació de la sanció contra la FCCB.⁷² Per tant, el preu imposat en aquells moments per la FCCB per a la reconstitució de la unitat del partit no era desorbitat en el terreny organitzatiu; ara bé, la convocatòria del congrés en tals circumstàncies hauria significat la desautorit-

69. Eleccions legislatives convocades per la Dictadura, que mai no arribaren a celebrar-se pel cas omís que li feren la gran majoria de forces polítiques de tot signe. En aquesta ocasió el Komintern que donà, durant tot el període al qual em vaig referint, mostres d'un coneixement molt deficient de la realitat espanyola, propugnà la participació dels comunistes a les eleccions, enfrontant-se en això a l'oposició de la mateixa Secció Espanyola. BULLEJOS, José, Mèxic, *La Comintern en España*, 1912.

70. «LB», dotze de febrer de 1931.

71. Cal destacar la inclusió d'Adame, per la seva responsabilitat sindical en el si del buró polític, cosa que topa en aparença amb l'oposició de la FCCB a la política sindical del PCE. Tanmateix, cal recordar que el mateix Adame no s'havia mostrat gaire convençut de tal política en la denominada Conferència de Pamplona i que, per altra banda, era un reconegut dirigent cenetista, cosa que en teoria podia ésser un bon ganxo per al proletariat català. Sobre les posicions sindicals d'Adame, vegeu: BULLEJOS, José, *op. cit.*, p. 102.

72. BONAMUSA, *op. cit.*, ps. 45-46.

zació de Bullejos, a més de la implantació d'un clima de discussió oberta en el qual sorgirien no solament les protestes de la FCCB per la brutal expulsió de què havia estat objecte, sinó també alguna crítica a la política sectària seguida en aquells moments pel Komintern. Malgrat la insistència a distingir la direcció Bullejos de la IC, a minimitzar la ruptura amb aquesta, el fet era que la bretxa oberta entre la FCCB i el PCE s'estenia a tota la IC. El lema de «classe contra classe» era repetit a «La Batalla», però no era aplicat per l'organització; els maurinistes mantenien contactes amb els republicans d'esquerra (foren invitats a participar en la candidatura de l'Esquerra Republicana de Catalunya (en endavant, ERC) a les eleccions municipals d'abril), havien participat en el Comitè Revolucionari, s'havien mantingut en les files de la CNT sense intentar de «reconstruir-la», és a dir sense intentar d'organitzar a partir d'ella un sindicat afecte a la ISR. El Congrés de la FCCB, celebrat el març del 1931, va ratificar la seva situació fora dels límits de la IC; a totes les diferències assenyalades, el Congrés hi afegí una sèrie de reivindicacions presentades al moviment comunista,⁷³ entre les quals figuraven l'anul·lació de les expulsions decretades per la direcció des del 1925, l'aplicació rigorosa del centralisme democràtic (cosa que venia a significar la restauració de la democràcia interna), l'elecció dels quadres dirigents des de la base, i l'abandó de la tàctica escissionista en la CNT; el Congrés aportà, de més a més, un nou element de controvèrsia: la constitució del Bloc Obrer i Camperol (en endavant, BOC), que en opinió de

73. «LB», cinc de març de 1931.

Maurín s'havia de comprendre «com una zona perifèrica del partit comunista (...), és a dir, l'agrupament de tots els treballadors de la ciutat i del camp que, tot i no ésser comunistes, accepten, tanmateix, les consignes formulades pels comunistes».⁷⁴ En la condemna de la fórmula BOC coincidiren trotskistes i comunistes ortodoxos, per als quals la proposta de Maurín atemptava directament al paper dirigent dels comunistes i del proletariat en general en tendir a diluir l'organització revolucionària i a posar-la a remolc dels simpatitzants. El BOC era condemnat per ambdós com una mostra de «desviacionisme de dreta».

D'altra banda, des del moment que s'havia decidit la fusió amb el Partit Comunista Català, fusió que fou la base del BOC, Maurín havia transgredit les normes estatutàries de la IC.⁷⁵ Les condemnes per dretisme llançades contra el grup maurinista s'incrementaren davant la seva resposta en proclamar-se la República.⁷⁶ Manuilski, en carta oberta a

74. «LB», dotze de març de 1931, *El bloque obrero y campesino*.

75. El Partit Comunista Català, organització fundada i dirigida, entre d'altres, per Jordi Arquer cap a la fi del 1928, de reduïda incidència militant, exercí una notable activitat propagandística al llarg del 1929 i del 1930, a través de l'ateisme popular i de les planes dels periòdics «L'Opinió» (dirigit per Lluhi i Vallescà, catalanista d'esquerra) i «L'Andreuenc-Treball» i «Treball», òrgans propis del Partit Comunista Català. Al final del 1930 es va fusionar amb la FCCB per tal de donar lloc al BOC. Vegeu BONAMUSA, *op. cit.*, ps. 52-71.

76. «La República no ha d'ésser solament una conquesta per a la burgesia, sinó també per als treballadors (...). La classe obrera i els camperols, després d'haver estat el factor principal del primer triomf, han de continuar muntant guàrdia per tal d'assegurar la República, així com per a afavorir el desenrotllament de la revolució.» «LB», divuit d'abril de 1931.

la direcció del PCE,⁷⁷ condemnà explícitament tota actitud favorable a la República; la IC considerava que els comunistes espanyols havien d'enfrontar-se amb qualsevol intent contrarevolucionari de restauració monàrquica, sense que això significués posar-se al costat de la República sinó llançar una crida a la constitució dels soviets i a la presa del poder (Manuilski il·lustrava aquesta directriu amb l'actitud dels bolxevics enfront de Koltxak i Kerenski). Naturalment, Maurín no creia que hagués arribat encara el moment de cridar a la insurrecció; en el programa del BOC elaborat el 1933⁷⁸ era establerta una divisió del procés revolucionari en tres fases: la primera, del 1930 a la tardor del 1931, caracteritzada pel fet que una part de la gran burgesia, la petita burgesia i la classe treballadora formen un sol bloc; la segona, pel fet que la petita burgesia es converteix transitòriament en l'àrbitre

77. «El paper del Partit en el desenvolupament d'una tal revolució no era el de defensar el govern contrarevolucionari de la República, de cridar: Visca la República! i situar-se a remolc de la petita burgesia, com ho han fet trotskistes i maurinistes (...). El Partit havia de propagar, a desgrat de les il·lusions democràtiques de les masses i del caràcter de festa que adquirí la proclamació de la República, la necessitat de crear els soviets...» La carta oberta, datada el vint-i-u de maig de 1931 és reproduïda íntegrament per COMÍN COLMER, *op. cit.*, ps. 287-301.

78. Les diferents ponències que s'havien de discutir al congrés immediat foren publicades a «La Batalla», a partir del número del cinc de maig de 1933 i precisament amb les «tesis polítiques» sota el títol de *La fase actual de la Revolució Espanyola*. Hi és exposat: «Una revolució, en aquesta etapa històrica, necessita recórrer tres fases ben delimitades. Durant la primera, una part de la gran burgesia, petita burgesia i la classe treballadora constitueixen un bloc. És el període popular de la revolució. Aquesta fase, en la nostra revolució, durà tot l'any 1930, d'ençà de la caiguda de Primo de Rivera, i l'any 1931 fins a la tardor.»

de la situació. El que cal destacar ara és que a cap moment, d'ençà de la caiguda de Primo de Rivera, consideraren els maurinistes que la direcció corresponia encara a la classe treballadora; aquesta, en tot cas, havia d'intentar treure el millor partit possible de la situació per tal d'«afavorir el desenvolupament de la Revolució». Amb tot això la ruptura entre Maurín i la IC era cada vegada més manifesta.

La proclamació de la República i el relatiu èxit obtingut pel BOC en les eleccions municipals del dotze d'abril enfortiren la posició dels maurinistes, que havien demostrat, de més a més, una apreciable capacitat proselitista.⁷⁹ Insistiren novament en la reivindicació del Congrés Comunista espanyol,⁸⁰ amb el suport oficial des del vint-i-set d'abril, de l'Agrupació Comunista Madrilenya (que segons «La Batalla» comptava tres-cents militants), rebellada així mateix contra Bullejos. Responien així a la sessió de l'executiu del PCE, celebrada el deu d'abril, en què Bullejos havia fet la mateixa proposta, bé que descartant, naturalment, la possibilitat que hi pogués participar la FCCB.⁸¹ D'ençà de la carta oberta del maig, el BOC intentà de mantenir al més bé possible les seves relacions amb el PCE i tot i que el febrer havia denunciat la constitució del Comitè

79. Vegeu més endavant «Trajectòria del BOC».

80. Carta oberta al comitè executiu de la IC. «LB», u de maig de 1931.

81. HUMBERT-DROZ, *De Lénine à Staline*, ps. 446-447. A parer meu sembla com si la proposta de Bullejos anés adreçada sobretot contra la gestió d'Humbert-Droz i a l'objecte de reforçar la seva pròpia autoritat; quan Humbert-Droz abandonà Espanya, a la tardor del 1931, no es tornà a parlar de tal congrés.

Regional de Catalunya del PCE⁸² al·legant que l'única representació comunista vàlida a Catalunya era la constituïda per la FCCB, davant les eleccions del juny proposaren al radi de Barcelona del PCE de presentar una candidatura conjunta⁸³ bé que infructuosament. Fou precisament durant la campanya electoral de juny quan Humbert-Droz entaulà negociacions amb l'executiu de la FCCB i proposà la visita a Moscou d'una delegació d'aquest per tal de discutir directament amb l'executiu de la IC el litigi amb el PCE. Els maurinistes demanaren com a mostra de bona voluntat per part d'Humbert-Droz que la premsa del PCE acabés les seves campanyes d'atac al BOC i que renunciés a presentar la seva pròpia candidatura a Barcelona; el delegat de la IC es negà a això darrer però acceptà d'intercedir per tal que acabés la campanya de condemnes. Malgrat tot, la delegació proposada per la FCCB (Arquer, Bonet, Metge, Sesé i Portela) no fou acceptada per Humbert-Droz, ja que no incloïa cap dels que ell considerava com a principals dirigents del grup (Maurín i Arlandis) i en canvi contenia Portela que no formava part de la FCCB, sinó que procedia de la tot just exclosa Agrupació Comunista Madri-

82. «LB», disset de febrer de 1931.

83. «LB», vint-i-cinc de juny de 1931. La proposta no fou acceptada i ambdues organitzacions presentaren candidatures per separat, amb conseqüències negatives per al PCE, el qual recollí tres-cents dotze vots de màxima a Barcelona-ciutat, l'única circumscripció on pogué presentar-se; en canvi, el BOC obtingué: mil dos-cents quinze vots a la capital catalana, mil vuit-cents a la província, mil sis-cents quaranta a la circumscripció de Girona, tres mil cent cinquanta-nou a la de Lleida i dos mil tres-cents quaranta-quatre a Tarragona, és a dir, un total de deu mil cent cinquanta-vuit vots. D'acord amb les dades de MOLES, Isidre, *El sistema de partits polítics a Catalunya (1931-1936)*, Barcelona, Edicions 62, 1972, p. 137 i ss.

lenya.⁸⁴ Tampoc no podia acceptar Humbert-Droz la presència d'Arquer a la delegació, cosa que suposava automàticament l'acceptació de la fusió del Partit Comunista Català i la FCCB: no cal dir que el detall no podia haver escapat a Maurín, ja que aquesta acceptació era automàticament una victòria de les seves posicions polítiques i organitzatives. Les negociacions es trencaren en no arribar a un acord sobre la composició de la delegació; a més, Maurín influí en les negociacions amb la seva intervenció a l'Ateneu de Madrid, al principi de l'esmentat mes de juny, en la qual mantingué les distàncies respecte a la IC d'una manera clara i pública afirmant: «La nostra revolució ha d'ésser una revolució típicament espanyola. Totes les grans revolucions han estat un fenomen nacional, bé que en el fons, però no en la forma, hagin tingut irradiacions universals.

»L'ortodòxia formulista sempre ha fracassat revolucionàriament. Per això fracassà la Internacional Comunista a Alemanya, a Xina, a Bulgària. El voler introduir en aquests països la fórmula russa ha estat el motiu del fracàs.»⁸⁵

En els mesos següents el Komintern ratificà l'expulsió de Maurín.⁸⁶ El darrer contacte possible entre el BOC i la IC desaparegué arran de la depuració, en el si d'aquell, de tots els qui continuaren manifestant-se partidaris de la IC: Hilari Arlandis,

84. «LB», nou de juliol de 1931.

85. «LB», Citat per COMÍN COLOMER, *op. cit.*, I, p. 386. Aquest plantejament, amb matisos i sense el llast condemnatori de la IC, el convertiran més tard en moneda corrent Togliatti i Dimitrov; però en el moment de formular-lo només Angelo Tasca sosté públicament posicions anàlogues, i precisament es troba ja exclòs de la IC.

86. «LB», tretze d'agost de 1931.

el qual en altre temps havia estat un dels principals dirigents de la Federació Llevantina⁸⁷ i després representant de la FCCB a la Conferència de Pamplona, fou expulsat pel comitè executiu i pel comitè local de Barcelona;⁸⁸ anteriorment havia estat expulsat un altre membre de la direcció del BOC, Joaquim Masmano,⁸⁹ i després de l'expulsió d'Arlandis es produí la de Sesé.⁹⁰ Tots ells es reintegraren a les files del PCE i passarien a formar part, posteriorment, de la direcció catalana. Les sancions afectaren també els trotskistes. Quan Andreu Nin retornà a Espanya, l'octubre de 1930, reprengué les relacions amb el seu antic camarada Maurín i estigué en estret contacte tant amb la FCCB com amb el Partit Comunista Català. El gener de 1931 proposà a Trotski, d'acord amb Andrade i Lacroix, la integració a la FCCB, cosa que li semblava més eficaç que la constitució de l'Oposició d'Esquerra, com a entitat organitzativa pròpia a Espanya, tenint en compte l'escàs nombre d'adherents. La resposta de Trotski fou negativa; no sentia grans simpaties per Maurín, el qual identificava amb els buxharinistes, ni estava d'acord amb la política de la Federació.⁹¹ El maig del 1931 la FCCB invità Nin

87. Com a dirigent de la Federació Llevantina havia adoptat posicions de rebuig absolut de tota convergència amb l'esquerra burgesa, segons testimoni d'Humbert-Droz, i més recentment havia adoptat posicions diferents a les de Maurín respecte a la CNT (BONAMUSA, *op. cit.*, ps. 232-233).

88. «LB», quinze d'octubre de 1931.

89. «LB», vint d'agost de 1931.

90. «LB», vint-i-dos d'octubre de 1931.

91. «Els oposicionistes catalans no tenen la claredat necessària en la qüestió de la "revolució obrera i camperola", de la "dictadura democràtica" i encara del "partit obrer i camperol".» Amb aquesta frase lapidària Trotski desqualificava la FCCB, a la qual acusava d'estar «contaminada en

a reintegrar-s'hi, però després de la conferència de l'Ateneu de Madrid, en la qual també ell havia participat, i el curs de les negociacions entre el BOC i la IC, els maurinistes rebutjaren la integració de Nin.⁹² La ruptura entre el BOC i els trotskistes no es limità al rebuig de Nin, sinó que es va estendre a l'expulsió de Metge, acusat de trotskisme.⁹³ Una bona raó de la depuració dels trotskistes pogué ser que, en aquells moments, Trotski no havia condemnat encara de manera definitiva la IC, mentre que Maurín ja no en volia saber res. D'altra banda és de notar que tant Metge com Sesé havien estat designats el juny per formar part de la delegació; així mateix, Masmano i Arlandis formaren part de la direcció del BOC. La depuració suposà una sangia de quadres, però no tingué a penes repercussions a la base del partit, que es mantingué fidel a Maurín.

Durant el darrer trimestre del 1931, la FCCB deixà de considerar-se definitivament com a membre de la IC. A «La Batalla» del vint-i-nou d'octubre fou publicada una declaració segons la qual: «Davant aquesta situació, el CC de la FCCB, a proposta del ple de cèl·lules de Barcelona, declara per darrer cop que cal terminar una situació d'espera i anar endavant, convençuts com estem que seguim una línia política justa i encertada. Si el partit oficial no vol la unitat, és inútil de perdre temps fent propo-

una gran part pels prejudicis que els epígons del bolxevisme han sembrat amb tota abundància durant aquests darrers vuit anys», TROTSKY, L., *Escritos sobre España*, París, Ruedo Ibérico, 1971.

92. SOLANO, W., *Assaig biogràfic de Nin*, dins NIN, *Els moviments d'emancipació nacional*, París. Les Edicions catalanes de París, 1970.

93. «LB», vint-i-dos d'octubre de 1931.

sicions rebutjades per endavant.» Fou ratificada la necessitat d'un congrés d'unificació comunista, però considerant que ja no seria ni el del PCE ni el de la FCCB; d'altra banda dominava l'afirmació que el BOC representava una fórmula política intocable.

La FCCB fou invitada al Quart Congrés del PCE, en un intent tardà de la IC, per tal d'apaivagar els ànims en el si del moviment comunista espanyol, però es va negar a assistir-hi. El projecte de Tesis per al Segon Congrés de la FCCB afirmava ja que «és al voltant de la Federació Comunista que cal fer la unificació comunista».⁹⁴

TRAJECTÒRIA DEL BLOC OBRER I CAMPEROL

Durant els primers anys de la República, el BOC experimentà una creixença notable. Humbert-Droz⁹⁵ li atribuïa a l'inici del 1931 uns set-cents militants, xifra que coincideix amb la que fou reconeguda públicament pel Congrés del març del 1931,⁹⁶ i que ja incloïa tant els militants de la FCCB com els del Partit Comunista Català. La fórmula organitzativa del BOC, la seva defensa de les reivindicacions catalanes i la incidència sindical en la CNT motivaren un substancial augment del nombre de bloquistes, i l'abril del 1932 «La Batalla» manifestava, amb motiu del Segon Congrés, que els efectius del BOC eren de

94. «LB», disset de maig de 1932.

95. *De Lénine à Staline*, p. 409.

96. «LB», set d'abril de 1932.

cinc mil militants.⁹⁷ L'organització del BOC assolí la seva màxima quota en aquest Segon Congrés del 1932. A partir d'aleshores les adhesions s'estabilitzaren i al començament del 1934 mostraren símptomes de descens, tant més patents perquè es produïen en moments d'agudització de la lluita política i social del país. El Segon Congrés de la Federació Comunista Ibèrica⁹⁸ celebrat del catorze al quinze d'abril de 1934⁹⁹ afirma que els seus efectius arriben a cinc mil cent vuitanta. Tanmateix, la xifra de bloquistes no es pot prendre de manera indiscriminada, ja que correspon tant a les seccions (on radicava la militància efectiva) com als nuclis (quelcom molt més obert i indefinit amb un criteri d'adhesió que fou més adhesió a la política del BOC que a la militància real). Aquests cinc mil cent vuitanta militants eren repartits entre setantatres seccions i cent cinquanta-un nuclis. A la província de Barcelona hi havia vint-i-tres seccions i onze nuclis; vint seccions i trenta-nou nuclis a Lleida; dotze seccions i seixanta-sis nuclis a Girona, i onze i dotze, respectivament, a Tarragona. A la resta d'Espanya, es comptabilitzaven cinc seccions i cinc nuclis a Castelló, una i tres a València, una secció a Mieres, un nucli a Madrid, Alacant, Orense,

97. En un article del comunista dissident nord-americà Bertrand Wolfe, reproduït per «La Batalla» del 4 d'agost de 1932, hom afirma que la Federació Comunista Ibèrica controlava deu mil afiliats, xifra evidentment exagerada, encara que acceptant com a bons els cinc mil per a Catalunya, ja que mai la xifra d'afiliats de la resta d'Espanya no iguala la dels de Catalunya en la història de la FCI.

98. El Quart Congrés del BOC correspon al Segon de la Federació Comunista Ibèrica (en la qual s'integraven les organitzacions catalanes com a nucli essencial i les dispersades per la resta d'Espanya).

99. «LB», vint d'abril de 1934.

Logroño, Balears i Saragossa, respectivament; vuit nuclis a Osca i dos a Saragossa. Encara cal fer un segon aclariment sobre aquesta xifra de cinc mil militants i és que les cartes d'afiliació quedaven realment per sota. Corresponen de manera exclusiva als membres de les seccions i considero prudent de remetre-m'hi com a principal indicatiu de la militància efectiva del grup maurinista. Per això reproduïxo la seva distribució geogràfica (entre parèntesis la suma total de bloquistes entre seccions i nuclis).

Barcelona	1.236 cartes	(1.800)
Lleida	612	(1.200)
Girona	352	(1.100)
Tarragona	266	(600)
Castelló	20 (Vinaròs)	(200)
València	50	(100)
Astúries	(25) (Mieres)	(25)
<i>Total</i>	2.561	

El Congrés lamentà que prop de quatre-cents membres no haguessin ratificat les seves cartes, cosa que els identificava com a possibles baixes. Aquestes eren distribuïdes així:

		<i>Percentatge del total que s'havien d'haver ratificat a cada província</i>
Lleida:	105	14,6
Girona:	90	20,3
Tarragona:	90	25,3
Castelló:	87	81,3
<i>Total:</i>	372	

El total de les cartes no renovades era d'un dotze coma set per cent de les existents. Pel que fa a les renovades, Barcelona-ciutat ocupava el primer lloc amb cinc-cents, a continuació Lleida amb dues-cents, Sabadell amb cent vint, Girona, Tarragona, Balaguer i Figueres amb cent. Terrassa vuitanta, Vilanova i la Geltrú seixanta-cinc, Reus seixantadues, Tàrrrega i les Borges Blanques cinquanta, Mataró cinquanta-quatre, Valls i Olot quaranta, Montblanc trenta-quatre, Badalona trenta, etc. L'informe de l'executiu assenyala una disminució d'afiliats a Barcelona-ciutat i, bé que a la província havia crescut, la tònica predominant del Congrés és d'inquietud davant el fet que l'organització de les principals poblacions industrials s'hagi estancat i fins i tot decrescut (com en el cas de Barcelona). Els debats del Quart Congrés del BOC són significatius respecte a les dificultats que patia el partit a la primavera del 1934. Maurín féu responsable el secretari d'organització de l'executiu, Ramon Fuster, de les pèrdues i alludí en concret les seves concepcions organitzatives aprovades el juny de 1933, cosa que podria situar entre aquesta data i la del Quart Congrés l'inici de la crisi. Fuster, després de reconèixer que s'havia produït una disminució generalitzada d'afiliats, va contraatacar acusant Maurín d'actuar desastrosament en monopolitzar la direcció del partit. El Congrés féu costat a Maurín i Fuster no fou reelegit ni tan sols com a membre del comitè central.¹⁰⁰

100. Una dada significativa sobre la situació de l'organització, el seu desequilibri intern i el pes de cadascuna de les organitzacions locals fou el criteri numèric pel qual fou constituït el comitè central: setze membres de l'organització de Barcelona-ciutat, nou de la seva província (en con-

La crisi no era solament organitzativa. Afectava tota la política del BOC. L'abril de 1931 havia mostrat capacitat de convocatòria en recollir prop de tres mil vots a tot Catalunya,¹⁰¹ que es va multiplicar durant les eleccions a Corts constituents (més de deu mil vots). L'èxit animà Maurín, situat a tercer lloc a les eleccions parcials per la circumscripció de Barcelona-ciutat del juliol del 1931, amb dotze mil vots: les de l'octubre del mateix any tornaren a donar xifres espectaculars (sempre a Barcelona-ciutat) amb vuit mil quatre-cents dotze vots (el 4 d'octubre) i tretze mil set-cents cinc (l'11 d'octubre). L'èxit de les tres darreres convocatòries calia matisar-lo, ja que Maurín es beneficiava de l'absència de candidatura de l'ERC i en pogué recollir els vots més radicals.¹⁰² El 1931 i el 1932 la clientela electoral del BOC s'estabilitzà, la influència política del partit es va estancar. A les eleccions del vint de novembre de 1932 obtingué vint mil sis-cents cinquanta-vuit vots (màxim). La xifra doblada l'obtenia el juny del 1931 (les tres votacions intermèdies, atesa la seva excepcionalitat, no poden servir per establir comparacions); tanmateix, la causa principal d'aquest augment estava en el sufragi per Jaume Miravittles a Girona: set mil set-cents vint vots (mil sis-cents quaranta el juny del

junt vint-i-cinc, és a dir, el seixanta quatre per cent del total de membres del comitè) i catorze per a la resta (tres Lleida, tres Girona, tres Tarragona i un, respectivament, Castelló, València, Osca, Madrid i Astúries). Els membres de l'executiu eren tots afiliats a l'organització de Barcelona.

101. «LB», quatre de gener de 1934.

102. Aquesta és la interpretació de Molas en el seu article *Les eleccions parcials a Corts Constituents d'octubre de 1931 a la ciutat de Barcelona*, publicat a la revista «Requerques», núm. 1, Barcelona, 1970.

1931), un sufragi que degué correspondre més al seu prestigi personal que al del BOC en si, ja que el segon candidat situat, Llibert Estartús, no obtingué més que quatre mil cinc-cents quaranta vots. Respecte a la resta de les províncies i a la ciutat de Barcelona les votacions es mostraren més equilibrades, bé que sempre dins una tònica d'augment:

	1931	1932	Diferència
Barcelona-ciutat	1.215	3.800	+ 2.585
Barcelona-província	1.800	2.893	+ 1.093
Lleida	3.169	4.432	+ 1.273
Tarragona	2.344	1.813	- 531

El 1933 s'anà imposant dins el partit la necessitat de desenvolupar la política de front únic, acceptada pel que feia al terreny sindical però que no s'havia posat en pràctica en el terreny polític. Això fou possible gràcies a l'evolució de la Federació Catalana del PSOE; l'aliança amb la USC era impossible tenint en compte l'estreta relació entre aquesta i l'ERC, i el PCC no acceptava cap pacte electoral amb ningú. El BOC i el PSOE constituïren el denominat «Front Obrer» davant les eleccions del novembre del 1933. El resultat posà en evidència l'estancament de la influència entre les masses.¹⁰⁴

		Diferència respecte al 1932
Barcelona-ciutat	5.745	+ 1.945
Barcelona-província	2.758	- 135
Girona	8.103 (Estartús: 4.756)	+ 383
Lleida	5.251	+ 1.089
Tarragona	1.921	+ 108
<i>Total</i>	24.048	3.390

103. «LB», dos de novembre de 1933. El Front Obrer fou

A les circumscripcions de Barcelona-província i Tarragona la diferència respecte a la votació del 1932 fou poc apreciable. A Girona, Miravittles (amb quatre-cents vots més) continuà destacant-se molt àmpliament sobre Estartús (que obtingué uns dos-cents vots més que el 1932), però la diferència respecte a l'anterior votació tampoc no és elevada. Fou a Barcelona-ciutat on hi hagué la diferència més notable (gairebé dos mil vots més); però fou també precisament pels vots socialistes. Barcelona era l'enclavament principal de les precàries forces del PSOE a Catalunya i la candidatura del Front Obrer encloïa Joaquim Escofet, Luis Prieto, Ricard Neira, Francesc Duran, Raimundo Morales, Ramon Farré i Pere Muñoz, que, tots plegats, havien obtingut en les eleccions del juny del 1931 més de quatre mil vots (és a dir que no es produïren diferències significatives respecte als seus companys de candidatura): l'Agrupació Socialista de Barcelona havia obtingut en les eleccions del juny del 1931 més de set mil vots, i tot i comptant que aquesta clientela electoral s'hagués reduït en el curs de la crisi de la Federació Catalana del PSOE i de la seva parcial fusió amb la USC, quelcom devia quedar i és lícit de deduir que aquest quelcom afectava de manera substancial l'increment dels dos mil vots del Front Obrer respecte a la candidatura bloquista de l'any anterior. Alguna incidència degueren tenir també els vots socialistes a la província de Barcelona (on el PSOE recollí el 1932 dos mil vots), bé que mínima, atès que la major part de les

la coalició electoral constituïda pel BOC i la Federació Catalana del PSOE, exclusivament a les eleccions del novembre del 1933.

agrupacions de la província eren aleshores organitzades en la USC. A Tarragona el vot socialista hagué de dividir-se entre Amós Ruiz Lecinas, que es va presentar en coalició amb els republicans,¹⁰⁴ i Rafael Vidiella, inclòs a la llista del Front Obrer. La contribució socialista és difícil d'avaluar en termes exactes, principalment a causa de la situació de la Federació Catalana del PSOE, però em sembla evident a Barcelona i tingué algunes possibilitats a la resta de les circumscripcions. De totes maneres, el que és important de concloure ara és que malgrat aquesta contribució (insisteixo que àdhuc amb totes les seves limitacions) el contratemps sofert pel BOC a les eleccions de novembre del 1933 fou inqüestionable: el 1932 havia assolit el quatre coma tres per cent del total de votants a Catalunya, però el 1933 el Front Obrer no recollí més que el dos coma u per cent.¹⁰⁵

Les eleccions municipals del gener del 1934 agreujaren la situació. El BOC i la Federació Catalana del PSOE no mantingueren l'aliança i el sufragi fou reduït dràsticament: a Barcelona, a mil nou-cents setanta vots; a set-cents trenta, a Tarragona; a mil cent setanta-dos, a Girona i a sis-cents trenta-sis, a

104. Amós Ruiz Lecinas, cacic destacat de l'organització socialista de Tarragona es distingí durant la Segona República pels seus constants enfrontaments amb l'organització socialista de Barcelona, tant sobre la tàctica electoral i la política d'aliances, com —posteriorment— sobre el procés d'unificació política dels partits obrers, als quals no es va sumar. Respecte a les lluites internes del PSOE s'inclougué en la tendència prietista.

105. Cal tenir en compte que aquestes eleccions significaren, en general, un retrocés de l'esquerra a tot Espanya; així, el descens en les xifres electorals del BOC perden alguna significació pel que fa a la trajectòria de l'organització en si.

Lleida. Les xifres de les capitals de província són significatives de la tendència descendent que he assenyalat. El retrocés electoral fou un altre dels temes recollits pel Quart Congrés, concretament per part de Víctor Colomer (membre de l'executiu) el qual manifestà que aquest tipus de fracassos havia desanimat molts militants i arribà a titllar la política del partit de «massa electoralista» (el plantejament de Colomer era tenyit d'un cert maximalisme: exposava que hom no havia d'haver anat a les eleccions si no hi havia possibilitats de guanyar).

Un altre punt conflictiu era el de la qüestió nacional i el del caràcter (català o espanyol) del partit. La posició del BOC s'havia caracteritzat per una defensa a ultrança del principi del dret a l'autodeterminació aplicat a les nacionalitats (d'acord amb la doctrina de la IC), en nom del qual acusava Macià i l'ERC d'haver anul·lat la República Catalana l'abril del 1931 i d'haver negociat l'Estatut entre la Generalitat i el govern central en un joc de regateig en què mai no es recorregué, per part de les autoritats catalanes, a l'opinió popular per tal de prendre decisions. Tanmateix i d'ençà del 1932, el BOC intentava de deixar d'ésser un partit específicament català i de convertir-se en una organització a escala de tot l'estat espanyol; el Segon Congrés, celebrat aquest any, acordà la constitució de la Federació Comunista Ibèrica (en endavant, FCI). Aquest fet en ell mateix feria ja la susceptibilitat dels qui preferien de veure el BOC com una cosa exclusiva de Catalunya i sobretot dels qui temien que l'actitud del partit sobre la qüestió nacional pogués diluir-se en un partit de dimensions espanyoles (màximament si tenim en compte les posi-

cions mantingudes aleshores tant pel PSOE com pel PCE). Però fou només aquest desplaçament el que pogué restar vots i militants catalanistes al BOC. El comportament de Miravittles en passar-se el juny del 1934 a les files de l'ERC, indicà que hom també feia retret d'una manca de flexibilitat a la direcció del BOC que lamentava encara d'allò que havia estat considerat com la traïció de Macià, quan no mantingué el 1931 la proclamació de la República Catalana i que sostenia sense matisos que l'Estatut no significava la llibertat de Catalunya.¹⁰⁶ El partit havia anat perdent militància i influència política d'ençà del 1933. Aquestes pèrdues no foren en absolut compensades pel desenrotllament de la FCI: aquesta denominació fou sempre una entelèquia, atès que fora de Catalunya no hi havia més que uns petits grups de militants i simpatitzants (l'origen dels quals es remuntava a vegades a les crisis del PCE del 1930) amb escassa força política i social. En «La Batalla» del disset de març de 1932 aparegué un projecte triomfalista d'estendre's per Espanya a través dels caps de pont de Logroño, Castelló, Astúries i Madrid. Dos anys més tard la situació no havia variat gran cosa. La distribució de cartes d'afiliats per Espanya fou xifrada en vuitanta-cinc (Quart Congrés): vint a Vinaròs, cinquanta a València i quinze a Mieres.¹⁰⁷ Pel que fa al conjunt total de seccions i nuclis:

106. «LB», quinze de novembre de 1932.

107. «LB», vint d'abril de 1934.

	<i>Seccions</i>	<i>Nuclis</i>	<i>Individus d'ambdós organismes</i>
Castelló	5	5	200
València	1	3	100
Astúries	1	—	25
Madrid	—	1	10
Alacant	—	1	5
Orense	—	1	5
Logroño	—	1	10
Osca	—	8	100
Saragossa	—	2	15
Balears	—	1	5
Zamora	—	1	5
<i>Total</i>	8	24	480

Insuficient, és clar, per parlar d'un partit a nivell espanyol, cosa que constituïa una greu limitació per a un partit que volia presentar-se com a representant genuí del moviment comunista a la Península. Singularment, comptava en el balanç negatiu l'intent d'aconseguir una organització a Madrid; d'aquella agrupació de tres-cents militants que el 1931 es mostrà solidària amb la proposta maurinista d'un congrés d'unificació, no en sortí res de positiu. Maurín ho justificà alludint al trasllat de Gorkín a Barcelona, però crec que aquest trasllat s'hauria d'interpretar més com a manifestació que no com a causa. Quelcom de semblant va passar a Astúries on l'organització es trobava estancada d'ençà del 1931; ni tan sols pogué comptabilitzar un nucli de bloquistes a part dels militants de la secció. Només Castelló, València i Osca mostraren xifres interessants, bé que en la primera província la situació organitzativa no era totalment optimista si tenim en compte les vuitanta-set cartes d'afiliació que no havien estat ratificades en aquest Con-

grés. Aquest fracàs en l'expansió peninsular posa en evidència de manera indiscutible l'estancament del partit del 1933 ençà.

En el saldo positiu del BOC podríem col·locar, en la conjuntura esmentada, la seva política sindical i la seva actitud respecte a la problemàtica de la unitat del moviment obrer. Ja des dels seus orígens, la FCCB s'havia manifestat oposada a qualsevol tàctica escissionista al si dels sindicats, encara que es reservés la crítica de les seves direccions, reformistes o anarquistes. El BOC recollí la tradició de l'ala dreta del moviment comunista que defensà com a element fonamental de la seva estratègia el front únic del proletariat, sense els retalls que la política sectària havia imposat a la consigna reconvertint-la en un «front únic per la base» i liquidant de fet el seu contingut original.¹⁰⁸ No recorregué tampoc a cap crida escissionista quan els sindicats que dirigia foren expulsats de la CNT en el ple d'abril del 1932. La línia sindical del BOC es basava en la constitució d'un front únic entre els sindicats ja existents, i en aquest terreny havia assolit un èxit, parcial però notable, amb la constitució del Front Únic Mercantil.¹⁰⁹ A l'inici del 1933 el BOC projectà de dur el front únic més enllà del terreny sindical i, després de la conferència sobre

108. Utilitzo el terme «ala dreta» en el mateix sentit que Milos Hajek, és a dir no pejoratiu, sinó solament respecte a la situació en l'espectre de les tendències existents en el si de la IC.

109. El Front Únic Mercantil fou propiciat directament pel BOC, a partir de les seves pròpies organitzacions sindicals i constituí —al marge del resultat concret de les lluites— un èxit que el BOC intentaria de capitalitzar i repetir posteriorment.

l'atur forçós, celebrada el febrer, va anunciar que la seva activitat s'orientaria cap a la constitució d'una Aliança Obrera contra el Feixisme. Cap a la fi d'any, l'Aliança fou constituïda oficialment amb la participació de BOC, PSOE, USC, Unió de Rabassaires, Federació Sindicalista Llibertària, Sindicats d'Oposició i UGT. La política unitària del BOC fou, a les acaballes del bienni azañista, l'aspecte més destacat de la seva actuació, cosa que mantingué la cohesió del partit quan reculava en altres terrenys. Fou també la seva aportació més positiva a la història del moviment obrer. Al marge de l'avaluació global del partit maurinista, la seva insistència sobre la necessitat d'un pacte d'unitat entre diferents forces obres fou un precedent i una pressió per tal que aquesta cristallitzés.

El Quart Congrés reflectí no solament els problemes organitzatius i polítics, sinó també les divisions existents entre els principals dirigents del partit. He fet ja referència a la polèmica entre Maurín d'una banda i Fuster i Rodríguez de l'altra. Altres temes de polèmica foren: la qüestió catalana, la democràcia interna, la tàctica electoral, etc. Pel que fa a la qüestió catalana, Arquer manifestà la seva preocupació per l'abandó que l'organització començava a manifestar, i Estivill protestà per les allusions que havien estat fetes respecte al «catalanisme» i a l'«espanyolisme». Enfront d'ambdós, Gorkín assumí una actitud de duresa, fins arribar a qualificar les crítiques a Arquer d'amenaces d'escissió i a sentenciar de manera insòlita que calia ésser comunistes abans de catalanistes (dic de manera insòlita per la implícita oposició que suposava entre els dos termes, oposició que precisament el BOC havia negat sempre). L'actitud de Gorkín,

fou combatuda també per Colomer, que criticà de més a més la tàctica electoral (vegeu l'anterior), així com la incapacitat per atreure's els dissidents anarquistes que, a semblança de Pere Foix, havien acabat per integrar-se a l'ERC. Tampoc no mostrà unanimitat el Congrés respecte a la recentment constituïda Aliança Obrera (en endavant, AO). Blasco condemnà l'intent de vaga general del març convocada per l'AO i Arquer comentant el que era l'Aliança afirmà que de les organitzacions que la constituïen només el BOC tenia força real i que la resta eren imaginàries.

Miravittles féu una crítica de fons al partit. Afirmà que el BOC havia pecat de doctrinari i que calia emprendre un camí més pragmàtic. Reclamà «menys doctrina i més acció». Es pronuncià contra la constitució del Front Obrer al·legant que el PSOE amb prou feines tenia força a Catalunya i que no era en aquest sentit sinó cap a l'ERC que el partit s'havia d'haver atansat. L'al·legat de Miravittles posava implícitament en qüestió la projecció del partit a nivell espanyol, ja que intentava de dur el partit al terreny de la política catalana estricta. La seva posició fou en això i en la qüestió de l'aliança amb l'ERC completament minoritària. Tanmateix, i a diferència de Fuster, fou reelegit no solament membre del comitè central sinó també de l'executiu. Poc després abandonà el BOC per dur endavant, per compte propi, allò que havia proposat en el Congrés: l'aproximació a l'ERC fins al punt que hi ingressà. Malgrat les crítiques, Maurín aconseguí de superar la maror i d'imposar l'informe de l'executiu per vuitanta-quatre vots contra quatre (tots plegats pertanyents a delegats de Barcelona). Maurín fou així mateix reelegit per unanimitat. El nou

comitè executiu¹¹⁰ comptà solament amb sis dels membres de la direcció anterior; nous membres eren Gironella i Gorkín (que no procedia de la FCCB), Magre, Rovira i Sans; en canvi, Arquer i Coll (fundadors del Partit Comunista Català) Colomer i Rodríguez, tot i que foren reelegits per al comitè central no figuraren en el nou executiu; Colomer s'hi va integrar posteriorment suplint Miravittles.¹¹¹

EL PARTIT COMUNISTA DE CATALUNYA

Després de l'expulsió de la FCCB a mitjan 1930, la direcció del PCE intentà de reconstruir novament l'organització del partit a Catalunya. Per a fer-ho comptava només amb un reduït nombre de militants barcelonins; una dotzena dirigits pels germans del Barrio i Felip Garcia conegut com «Matas», la major part treballadors de Lámparas Z i aïllats del conjunt del moviment obrer. Els primers mesos del 1931, sota la supervisió directa d'Humbert-Droz i de la direcció del PCE, establerta aleshores pel mateix suís a Barcelona, l'organització experimentà una certa creixença, molt reduïda, és clar, però que li permeté d'assolir, la vigília de la proclamació de la República, la cinquantena de militants a Barcelona-ciutat, més un nucli de divuit militants a Badalona, organitzats i dirigits per un de-

110. «LB», u de maig de 1934.

111. «LB», set de juliol de 1934.

legat de la IC, Stirner.¹¹² En les eleccions legislatives del juny, la candidatura encapçalada per Casanelles recollí una xifra màxima insignificant a Barcelona (tres-cents dotze vots) única circumscripció on fou present;¹¹³ la resta de la llista de candidats del PCE oscil·là de cent vint-i-vuit fins a cent noranta-nou corresponents a José del Barrio, que era el segon classificat. Després de la ruptura definitiva entre el BOC i la IC, les crides als comunistes dissidents per tal que es reingressessin al partit de manera individual no tingué èxit, excepte els casos esmentats d'Arlandis, Sesé i Masmano, així com un petit nucli de Reus, encapçalat per Josep Banqué. La regional catalana del partit continuà realitzant alguns progressos en els mesos successius, però molt lents, en contrast obert amb la creixença en progressió geomètrica del BOC.

La situació del PCE a Catalunya era extraordinàriament precària: la seva actitud negativa pel que feia a la qüestió nacional l'aïllava políticament i, per altra banda, encara que la major part dels seus militants estaven afiliats a la CNT, en el metall, en el transport i en la construcció, les seves possibilitats d'acció eren molt limitades a causa del desprestigi que s'havia guanyat la tàctica de «reconstrucció». Per sùmmum de mals, la insurrecció anarquista de l'Alt Llobregat del començament del 1932 hi va repercutir de manera negativa. El comitè regional decidí de sumar-se a l'alçament i la direcció del PCE va cridar la UGT i la CNT per tal que fos acordada una vaga de solidaritat a tot Espanya. El movi-

112. HUMBERT-DROZ, *De Lénine à Staline*, ps. 401, 417 i 434.

113. MOLAS, *El sistema de partits...* p. 139.

ment fracassà i el partit sofrí les conseqüències de la repressió, amb la deportació d'alguns dels seus principals militants, com Joaquim Masmano.¹¹⁴ En els mesos següents, va produir-se una situació de crisi que s'evidencià en ocasió de la celebració del Quart Congrés del PCE. En l'informe del comitè central es feia responsable el «grup sectari de Navarra» de la pèrdua d'activitat del partit a Catalunya i del retrocés que havia experimentat el nombre d'afiliats.¹¹⁵ Però el pitjor era que l'organització catalana es mostrava incapaç de remuntar la situació. Per tal d'acudir a ajudar-la, el buró polític decidí la instauració del secretariat del partit i de la Joventut a Barcelona.¹¹⁶ Ambdós organismes residiren a la capital catalana fins al mes d'agost, quan en veure que «res o molt poc es podia fer» retornaren a Madrid. Tanmateix, en aquest període, la direcció catalana del partit es veié consolidada amb la plena incorporació d'Arlandis, Sesé i, sobretot, de Ramon Casanelles; es consolidaren així mateix les cèl·lules de Lámparas Z, les del Metro Transversal i altres de menor importància.

No res o molt poc podia fer, naturalment, la direcció del partit per tal de redreçar l'organització catalana mentre prevalgués la confusió política que existia a dins. Bullejos havia aconseguit d'imposar-se a Maurín enfront de la IC, però això no va suposar que les relacions amb el Komintern milloressin. Al contrari, anaren deteriorant-se de manera progressiva. Humbert-Droz, d'ençà de la seva arribada a

114. MATORRAS, Enrique, *El comunismo en España. Sus orientaciones. Su organización. Sus procedimientos*, Madrid, Ediciones Fax, 1935, p. 80.

115. MATORRAS, *op. cit.*, p. 98.

116. MATORRAS, *op. cit.*, p. 110.

Espanya, es va oposar a les concepcions bullegistes que després del fracàs del moviment del desembre del 1930 defensava que la tasca principal del partit era l'organització de la insurrecció armada, i que el caràcter de la revolució en curs era netament socialista. L'única «lluita política» (que així la denominà Bullejos) impulsada per la direcció del partit es limità a la condemna a través de la propaganda de la república burgesa.¹¹⁷

Corresponent a les contínues apel·lacions al comitè executiu de la IC, fetes per Humbert-Droz per tal de terciar en la situació del partit espanyol, Manuïlski adreçà al seu Buró Polític una *Carta oberta* en la qual féu una àmplia crítica a l'actitud de Bullejos i a la tàctica seguida pel partit.¹¹⁸ En primer lloc, feia retret que fossin posades al mateix sac la Monarquia i la República, qualificant simplement de «canvi de façana governamental» el Catorze d'Abril; que preocupat per la duplicitat de la política de la burgesia republicana no hagués apreciat la identificació massissa de les classes populars amb l'ideari democràtic que la República volia representar. En afirmar Bullejos que l'objectiu era la revolució socialista i en no relacionar aquesta consigna amb la situació d'Espanya el 1931, demos-

117. HUMBERT-DROZ, *De Lénine à Staline*, p. 413 i ss. Encara que d'una manera confusa, Bullejos ratifica la versió d'Humbert-Droz: «Segons nosaltres [nota meua: ell, Adame, Arroyo i Vega] la situació continuava essent immediatament que eren tan sols una parada molt temporal en la marxa, però no un retrocés. Així, la nostra tàctica havia de continuar tenint en compte la possibilitat d'un nou moviment insurreccional, el qual, segons la nostra informació, s'estava preparant.» *La Comintern en España*, p. 112.

118. Reproduïda per COMIN COLOMER, *op. cit.*, I, p. 286 i ss.

trava, segons Manuilski, que aquell no havia «comprès bé el caràcter de la revolució que es desenvolupa (...) la via dialèctica del desenvolupament de la revolució democràtico-burguesa en revolució proletària». La subestimació de les tasques de la revolució democràtica (sempre segons la carta oberta) comportava així mateix que el PCE no abordés dos dels temes fonamentals de la lluita política i de la lluita de classes aleshores a Espanya: la qüestió agrària i la qüestió nacional. Respecte al primer tema, Bullejos creia que la pagesia esperaria el triomf de la revolució socialista per a resoldre la seva situació. Respecte al segon, Manuilski adreçà repetides, i crec que encertades, crítiques al llarg de l'informe, que es comenten per elles mateixes: «Durant tres setmanes ha estat absolutament ignorada la qüestió nacional, quan els problemes català i basc eren el centre d'atenció de les masses.» El partit s'havia limitat a una acció de propaganda general del comunisme. Manuilski censurava també el manteniment de la tàctica «reconstructora». Afirmava que calia que el partit abordés la situació política i no la defugís com ho anava fent fins ara; que prestés una major atenció a la lluita reivindicativa dels treballadors, i que a partir d'aquí seria com podria conquistar la majoria del proletariat. Tanmateix, Manuilski no donava a les seves crítiques unes orientacions que poguessin treure realment el partit del seu estancament. Si proposava la liquidació del Comitè de Reconstrucció era per a substituir-lo per un Comitè d'Unificació Sindical, en el qual anava implícit el manteniment de la tàctica divisionista, car no era modificada l'actitud respecte als socialistes i als anarco-sindicalistes. Bé que manifestava que el partit havia de limitar-se a jugar

un paper propagandístic i que havia de concentrar els seus esforços en la mobilització de les masses, donava com a consignes clau de la mobilització la realització del «front únic per la base» i la constitució dels «sòviets» com a força motriu per tal de conduir la revolució democràtica fins a la seva fi i assegurar el seu desenvolupament en la revolució socialista. Manuilski, en resum, condemnava els comunistes espanyols a l'aïllament: «El Partit no ha de fer en cap circumstància pactes o aliances, ni tan sols momentàniament, amb cap força política. A cada moment i respecte a qualsevol grup polític ha de conservar la seva total independència política i la seva completa llibertat d'acció. En cap cas no ha de defensar el govern republicà ni donar-li suport.» Els elements més apreciables de les orientacions foren els referents a la qüestió nacional i a la lluita reivindicativa; d'altra banda, si Manuilski denunciava el curs sectari de la política de Bullejos, per la seva part no es desdenia del sectarisme general de la línia del Quart Congrés.

El grup de Bullejos ocupà dins de la IC del principi dels anys trenta un lloc d'extrema esquerra, de radicalització del sectarisme oficial, anàleg a l'ocupat pel «Grup» de Barbé i Celor, que en el si del Partit Comunista francès, ignorant la lluita econòmica (que pretenien de polititzar *in situ* i a l'acte) proposaven l'atac contra tots els partits i contra totes les formes de govern indiscriminadament i consideraven supèrflua qualsevol distinció que pogués ésser feta en aquest terreny per mínima que fos.¹¹⁹ En els mesos de l'estiu del 1931 la IC hagué

119. Barbé acabà, juntament amb Doriot, en el Partit Popular francès. Sobre les posicions del grup Barbé-Celor, vegeu HАЖЕК, *op. cit.*, p. 217.

d'aplicar-se a combatre aquestes posicions —que naturalment havien nascut de la seva pròpia política— i Barbé i Celor foren allunyats de la direcció el juny. El maig Manuilski adreçà la seva carta oberta al «Grup Bullejos» i les crítiques foren reiterades l'octubre en una entrevista directa entre Manuilski i la direcció espanyola. Malgrat això, Bullejos, a diferència de Barbé, no fou desplaçat de la direcció; potser perquè la IC no creia que en aquell moment ningú pogués assumir la direcció en el PCE. És més, amb motiu de la realització del Quart Congrés del PCE (el març del 1932), la delegació del Komintern insistí perquè Bullejos fos ratificat en la secretaria general.

En els mesos següents al Congrés, les diferències entre Bullejos i la IC s'agreuaren. El secretari general del partit passà a l'atac iniciant algunes crítiques a la doctrina del socialfeixisme. Segons el mateix Bullejos, arran de la «*Sanjurjada*» de l'agost del 1932, ell i Astigarrabia havien decidit de llançar la consigna de «defensa revolucionària de la República», i proposaren de formar una coalició de totes les forces democràtiques populars sobre la base d'aquesta defensa.¹²⁰ La reacció del delegat de la IC, Codovila, fou ara fulminant: convocà una reunió del Buró Polític i aprofità la destemperada actitud de Bullejos, Adame i Vega (que abandonaren unilaterment la reunió) per tal de separar-los de llurs càrrecs. La rapidesa d'actuació de la delegació de la IC l'agost del 1932, contrasta amb la seva prudència de l'estiu anterior. L'explicació adoptada oficial-

120. BULLEJOS, *Europa entre dos guerras*, citat per CO-MÍN COLOMER, *op. cit.*, I, p. 446 i *La Comintern en España*, ps. 189-208.

ment per tal de justificar la sanció fou que l'actitud inorgànica de Bullejos exigia una resposta immediata. Tanmateix, hom li podia haver presentat un càrrec de caràcter organitzatiu el maig del 1931, quan fou evident que havia ocultat al partit l'anomenada «carta oberta». El que era realment important el 1932 era que Bullejos havia atemptat contra la doctrina del socialfeixisme i contra una de les principals orientacions de Manuilski, aquella que no s'havia d'arribar a cap pacte o aliança amb cap altre partit... La destitució ja era de més a més possible, per tal com ja començaven a aparèixer nous quadres dirigents, situats en el comitè central dels del Quart Congrés: els representants del comitè regional d'Andalusia (tradicionalment opositors de Bullejos) i en particular Díaz i Mije, i quadres com Jesús Hernández que per la seva recent estada a Moscou, a l'escola leninista, garantien la continuïtat de la línia de la IC.

La liquidació del grup Bullejos tingué una significació positiva a Catalunya. El Quart Congrés havia acordat, a instàncies de la delegació del Komintern, la constitució del Partit Comunista de Catalunya (en endavant, PCC), amb la intenció d'adoptar les formes organitzatives i els mètodes de treball a la situació peculiar de la nació catalana. En el terreny polític constituïa el primer símptoma positiu d'aproximació efectiva a la qüestió nacional. A més, obligava al desenvolupament d'una propaganda pròpia que enfoqués de manera específica la política catalana. Si no pogué aprofitar a fons la nova orientació, fou a causa del manteniment de la política sectària, però això ja no era responsabilitat única dels comunistes espanyols. El canvi en la direcció del PCE repercutí en el trasllat de Casa-

nelles a Catalunya, trasllat que resultà fonamental per a posar en marxa les noves directrius. El 9 de novembre de 1932 aparegué el número 1 de «Catalunya Roja», òrgan del PCC, com a primera manifestació pública de la seva constitució.¹²¹ La sortida es produí en vigílies de les eleccions per a la constitució del Parlament català i amb la intenció d'assolir una certa incidència en aquestes eleccions amb una plataforma, els punts més característics de la qual eren: denúncia del règimen republicà per contrarevolucionari; atacs furibunds a socialistes, anarquistes, trentistes i faistes i bloquistes; denúncia de l'Estatut del 1932 com a servidor dels interessos de la burgesia catalana i de l'imperialisme espanyol; defensa de l'alliberament nacional de Catalunya, fins a separar-la de l'estat espanyol si calia. La debilitat crònica del PCC (fins al 1936, com veurem), no féu possible que pogués desenvolupar íntegrament les seves capacitats d'autonomia. En realitat, ja d'ençà de la seva constitució, calgué posar-hi al davant Ramon Casanelles, obrer català certament, però que en els darrers temps havia desplegat la seva tasca al si de l'aparell directiu del PCE i no a Catalunya; d'altra banda, el PCC gaudí sempre de la col·laboració d'un delegat de l'executiu del PCE, col·laboració que en algunes ocasions, amb motiu de les polèmiques internes, es convertí en intervenció executi-

121. «Catalunya Roja» presentava així el nou curs: «Tota la nostra política ha estat modificada; no per casualitat el nom del nostre partit ha estat modificat; el partit es denomina Partit Comunista de Catalunya (adherit a la Secció Espanyola de la IC (...)) volem orientar-nos, ajustar-nos, penetrar i educar els sentiments propis de les masses proletàries de Catalunya (...). Gaudirem de plena autonomia sense aïllar-nos del PCE.» aparegut en el núm. 1, corresponent al nou de novembre de 1932.

va. En fi, el PCC fou sempre, en la seva elaboració política, subsidiari de l'executiu del PCE, al qual no sempre seguí amb la suficient agilitat. És ja significatiu el fet que la constitució del PCC fos realitzada a través de la instància directa de José Díaz i de Mije, amb la sorpresa dels principals quadres de l'organització catalana, reunits amb aquest motiu, com confessa en les seves memòries Josep Banqué, el qual ens proporciona, de més a més, dades sobre el que fou la constitució del comitè central del PCC, en el moment de la seva fundació: buró polític: Ramon Casanelles (secretari general), Arlandis, Sesé i Josep del Barrio; comitè central: el Buró polític més Francesc del Barrio, «Matas», Trueba, Amades (Lleida), Josep Banqué (Reus), Valdés (Tarragona), Armengol Figueras (Girona), Canals (Mallorca) i Lina Odena (per les joventuts).¹²² L'activitat del PCC no tingué major èxit en els seus començos que l'assolit per l'antiga organització regional, excepte el que li podia proporcionar el prestigi de Ramon Casanelles entre els treballadors de filiació anarquista. A desgrat de tot, la situació havia millorat notablement respecte al 1931. A les eleccions del novembre del 1932, tot i obtenir unes xifres inferiors a les del BOC assolí de donar la sensació de partit i demostrà disposar d'alguna influència en localitats industrials pròximes a Barcelona. A la capital obtingué mil sis-cents cinquanta-set vots de màxima que, naturalment, representaven un avenç respecte als tres-cents del juny del 1931. Pel que fa a la circumscripció de Barcelona-província el «Butlletí Oficial» recollí un sufragi de quatre-cents setanta-un vots. Només en algunes localitats impor-

122. Josep Banqué, article citat.

tants la votació obtinguda pel PCC registrà quantitats interessants (Argentona, quaranta-quatre vots; Badalona, noranta-tres; l'Hospitalet, setanta-quatre; Mataró, setanta-vuit; Terrassa, seixanta-dos).¹²³ Els resultats electorals demostren com era de reduïda l'àrea d'influència del partit limitada a la pròpia organització i al nucli de simpatitzants immediats, a desgrat del clar avenç respecte al 1931. El 1933 la situació no canvià de manera essencial. El PCC anirà incorporant nous militants, però a un ritme massa lent i no sortirà tampoc del seu aïllament. La retirada del partit de l'AO, en la constitució de la qual participà inicialment,¹²⁴ no afavorí precisament la seva expansió, bé que en el saldo positiu d'aquest període es pot comptar el fet d'haver-se guanyat la confiança del Partit Català Proletari (en endavant PCP), amb el qual col·laborà en el ram mercantil i de l'hostalatge. Tampoc la situació política catalana del 1934 no fou aprofitada per tal d'aconseguir una major incidència; la seva inflexibilitat a identificar Estatut i burgesia, i doncs contrarevolució, li va impedir, a desgrat dels seus propòsits, de jugar cap paper en el moviment nacionalista. En el ple del comitè central del PCC del juliol d'aquest any, Arlandis, amb gran aplom, manifestà que: «No hi poden haver conflictes entre aquests dos governs (el de la República i el de Catalunya) ja que la Generalitat no és el govern dels obrers i camperols, sinó el de la burgesia i els terratinents. L'Esquerra no és un partit representatiu de la petita burgesia, com

123. «Butlletí Oficial de la Província de Barcelona». Núm. u.

124. L'Aliança Obrera de Catalunya començà a gestar-se a la primavera del 1933; de fet, el PCC participà breument en aquest període inicial.

diu Maurín (...) tota la seva política ha estat defensar els interessos de la burgesia terratinent, i si admetem això no poden existir conflictes entre dos governs que defensen els mateixos interessos generals, per moltes que siguin les contradiccions internes de la burgesia...»¹²⁵ Davant tals barbaritats no és difícil de comprendre per què el PCC no feia el salt definitiu. Tot amb tot, el fet d'ésser el representant de la IC a Catalunya, és a dir de l'ala revolucionària del moviment obrer mundial d'inspiració marxista (imatge que el BOC anava perdent), li permeté d'arribar a comptar amb vuit-cents militants en el moment de la celebració del seu Primer Congrés.¹²⁶ Al ple del comitè central d'octubre del 1933¹²⁷ hi havien acudit representacions de divuit localitats: Barcelona, Badalona, Sabadell, Terrassa, l'Hospitalet de Llobregat, Tarragona, Mataró, Cornellà de Llobregat, Reus, Figueres, Fuliola, Manresa, Súria, Sallent, Balaguer, Lleida, Agramunt, Sant Just Desvern.

Aquesta fou també, aproximadament, la representació que participà en el Congrés; segons les intervencions que hi hagué. Reus, Tarragona, Sabadell i Súria, i en particular aquesta darrera amb cinquanta militants, eren les poblacions on el partit havia avançat en el darrer període. En definitiva, el PCC comptava amb un bagatge organitzatiu i polític molt pobre per desbancar el BOC, el PSOE o la USC; sense parlar ja dels cenetistes.

El PCC el 1934 no es trobava en crisi, no es la-

125. «CR», núm. 48, 19 de juliol de 1934.

126. Segons la intervenció de José Díaz en el Congrés. «CR», trenta-u d'abril de 1934.

127. «CR», vint-i-sis d'octubre de 1933.

mentava de sofrir retrocessos, no s'enfrontava a greus polèmiques internes sobre quin front alinear-se: la coalició amb l'ERC o amb els partits obrers. Però és que tampoc no havia pogut sortir encara de la seva situació de secta, que aquest fou el terme utilitzat pel mateix Díaz en la seva intervenció davant el Congrés. I per sùmmum de mals, la mort de Ramon Casanellas¹²⁸ deixà l'organització sense el dirigent més capaç i més popular fora del propi partit.

128. El vint-i-cinc d'octubre de 1933 Ramon Casanellas i Francisco del Barrio, en retornar d'una reunió del partit en motocicleta conduïda per Casanellas, moriren en topar aquesta amb un auto particular als revolts del Bruc. Bé que la primera reacció del PCC fou considerar que l'accident havia estat provocat, en realitat no pogué demostrar-se que no fos fortuït i la hipòtesi de l'atemptat fou oblidada ràpidament. La mort de Casanellas obrí un període de crisi endèmica en el PCC entorn de la figura del secretari general del partit, període que es clogué el 1935 amb el nomenament de Miquel Valdés.

2. La divisió del socialisme. La Unió Socialista de Catalunya

INTRODUCCIÓ

La qüestió nacional ha estat un tema polèmic en el si del moviment socialista, i com a tal s'ha mantingut fins avui, per bé que amb el temps s'ha produït un acotament dels temes en discussió. Després de la crisi de la Segona Internacional amb l'esclat de la Primera Guerra Mundial i la puixança dels moviments d'alliberament a les colònies, ha quedat fora de dubte la irreconciliabilitat entre els interessos de les classes treballadores i el patriotisme, la justesa de la lluita antiimperialista i de la independència nacional dels pobles colonitzats, el signe nefast del nacionalisme xovinista i de les equívokes consideracions sobre el caràcter progressiu de l'imperialisme. Tanmateix, la discussió s'ha mantingut entorn de les relacions entre la lluita del socialisme i les reivindicacions específiques de les minories nacionals en el si d'un estat, i de la qüestió de quina ha d'ésser l'actitud de les organitzacions obreres respecte a aquestes últimes; en definitiva, entorn de la mateixa definició de nacionalitat o de minoria nacional i de la seva aplicació pràctica.¹

1. L'actitud que adoptaren Marx i Engels en aquesta qüestió fou variable, partint d'una certa susceptibilitat respecte als drets de les petites nacions —evidenciada, per exemple, en llurs posicions arran de la guerra entre Mèxic i els Estats Units, del 1847, i en llur hostilitat al paneslavisme—, que modificaren en el curs de llur aproximació a les qüestions polonesa i irlandesa; Carr manifesta que el pen-

Un dels problemes fonamentals plantejats a l'estat espanyol a partir de la segona meitat del segle XIX fou el de la qüestió nacional, referent particularment a Catalunya (això als moments inicials, car els expedients gal·lec i basc no s'obririen fins més tard). Així ho ha posat en relleu la historiogra-

sament dels dos clàssics en aquest terreny no va passar mai, tanmateix, del terreny empíric (E. H. CARR, *La formation de l'URSS*, citat per NAÏR i SCALABRINO, *La question nationale dans la théorie marxiste-révolutionnaire*, a «Partisans», núm. 59-60 (maig-agost del 1971), Paris, F. Maspero, 1971.) La Segona Internacional es veié, per consegüent, en el conflicte d'haver de decidir per ella sola, i això va fer que s'hi prenguessin les actituds més diverses. En un extrem se situà Rosa Luxemburg, que negà el dret a l'autodeterminació de les petites nacionalitats, oprimides per les potències, i contra ella polemitzà Lenin, que reconeixia plenament aquest dret (vegeu M. LOWY, *Rosa Luxembourg et la question nationale* a «Partisans», núm. citat). En una posició flotant, i molt peculiar, se situaren els socialistes austríacs Renner i Otto Bauer, els quals van defensar l'autonomia cultural de les minories nacionals, o dels grups formats en el seu si, qualsevol que fos el lloc on residissin; desvincularen el concepte de nacionalitat del de territori i així mateix refusaren en la pràctica el dret a l'autodeterminació. L'obra més ben considerada de STALIN i BUKHARIN (*El comunisme i la qüestió nacional i colonial*, Barcelona, Arc de Berà, 1930), és precisament una crítica de les posicions austríaques, feta mitjançant la defensa del dret a l'autodeterminació i la caracterització de la nacionalitat per l'existència en comú d'un territori, una llengua, una cohesió econòmica i una psicologia comuna. La polèmica persistí i s'agreujà després de la guerra mundial. Al començament de l'any 1916 Lenin ratificà el que la IC més tard adoptaria, almenys formalment, com a doctrina irrefutable: «De la mateixa manera que la humanitat podrà arribar a la destrucció de les classes només a través del període de transició que significa la dictadura de la classe oprimida, d'aquesta mateixa manera la humanitat podrà arribar a la ineluctable fusió de les nacions només a través del període de transició que significa l'emancipació completa de totes les nacionalitats oprimides, és a dir, amb la llibertat de separació.» (LENIN, *La revolución socialista y el derecho a la autodeterminación* a *Obras escogidas*, Moscou, Progreso, 1969.)

fia tradicional, que al mateix temps difongué la versió de la identificació entre el moviment catalanista i la burgesia; avui tots dos temes són moneda corrent als manuals. La qüestió, de tota manera, no afectava només l'estat i la burgesia, sinó que també se situava entre les preocupacions centrals de la petita burgesia, de la pagesia (o, més exactament, de tota la població del sector rural) i també del proletariat. La relació entre federalisme i moviment obrer i les condicions particulars en què es van difondre les posicions bakuninistes entre el proletariat català, revelen la importància que per a aquest tenia un enfocament adequat davant les reivindicacions catalanistes.² Li era particularment indispensable a l'hora d'establir una aliança amb la pagesia, condició sense la qual l'esperança de triomf del nou ordre social era del tot quimèrica. En aquesta perspectiva resultà suïcida l'actitud del socialisme espanyol davant el catalanisme i la qüestió nacional. Suïcida perquè retallava dràsticament el propi programa de lluita per la conquesta de la democràcia,³ i també perquè d'aquesta manera negligí la utilització d'una de les armes estratègiques principals de la lluita contra l'oligarquia: la desaparició de l'estat centralista. En segon lloc, el PSOE desdenyà la possibilitat d'arribar a comptar amb una base de masses a Catalunya i de poder accedir així a la direcció plena de tota la classe obrera de l'estat espanyol (i val la pena de recordar que, paradoxalment, la fundació oficial del PSOE

2. TERMES, *El federalisme català en el període revolucionari de 1868-1873* a «Recerques», núm. 2 (1972), i *Anarquismo y sindicalismo en España. La Primera Internacional, 1864-1881*, Barcelona, Ariel, 1972.

3. LENIN, *op. cit.*

va tenir lloc a Catalunya, el 1888, amb tretze agrupacions de procedència catalana i set de la resta de la península). Amb el seu error el PSOE contribuï a materialitzar la imatge que el proletariat català tenia del socialisme com a quelcom més pròxim als interessos de l'estat que no als del poble.

El primer nucli d'internacionalistes espanyols guanyats per a les posicions de Marx enfront dels bakuninistes el 1872, i del qual més tard sortiria el PSOE, radicava a Madrid; ja des d'aquell moment el pes de la Cort fou decisiu en l'orientació del socialisme espanyol. Tanmateix, durant els primers anys de la història del partit socialista i fins a l'últim decenni del segle, el nombre d'agrupacions procedents de Catalunya era equilibrat amb el de les de la resta d'Espanya, cosa, però, que mai no es va traduir en influència política de cap mena per part del nucli català. Al contrari, el Congrés del 1888 consagrà definitivament l'Agrupació madrilenya com a element fonamental de l'organització en atribuir-li el nomenament del comitè nacional; Tuñón ha afirmat que «naixent així, el PS havia de tenir una empremta forçosament centralista, potser dictada per les majors facilitats d'organització que donava aquest sistema».⁴ Però, a jutjar per la trajectòria posterior del PSOE, no era només una qüestió d'agilitat organitzativa. Al comitè nacional constituït per aquell procediment no figurà cap dels fundadors del socialisme català (ni tan sols Comaposada i Batllori, presents al Congrés del 1888);⁵ durant els anys subse-

4. TUÑÓN DE LARA, *El movimiento obrero en la historia de España*, Madrid, Taurus, 1972, p. 324.

5. *Partido Socialista Obrero Español. Convocatoria y Orden del día para el XII Congreso del Partido*, Madrid, 1927, p. 183. (A partir d'aquí el citarem per *Convocatoria y Orden del día*.)

güents, mentre que el partit cresqué a la resta d'Espanya, particularment als nuclis industrials, a Catalunya s'estancà i anà perdent de mica en mica el ritme de la marxa ascendent del moviment obrer. D'ençà del 1890, la majoria d'afiliats a la UGT ja no procedien de Catalunya, on tanmateix continuava residint el comitè nacional fins que l'any 1899 hom traslladà la seu a la capital de l'estat.⁶

La manca d'una elaboració específica sobre la qüestió nacional féu de la inèrcia centralista un dels principis més característics del partit. Fins l'any 1919 no fou tractat el tema en un congrés del PSOE que es desenvolupà sota el lema del problema regional i en el qual hom no arribà a una solució satisfactòria. El PSOE considerava el moviment catalanista més com un enemic que no com un possible aliat; les reivindicacions catalanistes li semblaven un assumpte de privilegiats, «*resabios fueristas*» que res no tenien a veure amb els interessos dels treballadors i d'un contingut de classe específicament burgès.⁷ Malgrat tot, el paper que Catalunya va tenir en la política espanyola dels primers dècennis del segle obligà els socialistes a iniciar «una obertura general a les forces polítiques catalanistes»⁸ pels volts del 1916. El Quart Congrés de la Federació Catalana, celebrat aquell any, introduí per primer cop en el seu programa la qüestió nacional. A conseqüència d'aquest fet el partit es guanyà l'adhesió d'un bon nombre de personalitats de l'esquerra

6. TUÑÓN, *op. cit.*, ps. 330 i ss.

7. PLA I ARMENGOL, *El socialismo en Cataluña*, 1926.

8. BALCELLS, «El socialismo en Cataluña durante la segunda República», a *Sociedad, política y cultura en la España de los siglos XIX-XX*, Madrid, Edicusa, 1977 p. 181, núm. 13.

republicana i catalanista de Barcelona: figures llavors ja destacades, com ara Serra i Moret o el doctor Pla i Armengol, o bé d'accés més recent a la vida pública, com és el cas de Joan Comorera.

El moviment no era unilateral: respongué a una evolució similar per part de l'esquerra catalanista i republicana, evolució que tanmateix va tenir lloc cronològicament abans de la que seguí el PSOE. Ja els primers anys del segle, Gabriel Alomar, en diverses col·laboracions a «El Poble Català» (del 19 de novembre de 1904 al 8 d'agost de 1905), havia defensat la necessitat que el moviment catalanista tingués un signe eminentment progressiu, idea que reafirmà al seu article *El futurisme*.⁹ El 1910 els propòsits d'Alomar prengueren una major concreció, de signe netament obrerista, arran dels esdeveniments de l'any anterior.¹⁰

De la seva posició, Alomar va fer-ne partícip també Francesc Layret, jove dirigent de la Unió Republicana i que pel seu cantó també havia anat defensant una aproximació a la classe treballadora. Minoritaris al si de les organitzacions a les quals,

9. LLUC-FERRER, Antoni, *Gabriel Alomar: El futurisme i altres assaigs*, «Antologia Catalana», Barcelona, Edicions 62, 1970.

10. *Ibid.* Alomar hi diu: «Jo no us amagaré que sento l'hora present com un instant de prova definitiva. Per part meva, declaro que és l'últim assaig d'intervenció en la política catalana; i que, si no té èxit, renuncio a la lluita per sempre més, si no té èxit renuncio a la lluita per sempre més. Jo em demano si és possible, avui, la constitució d'un nou partit en la política de Catalunya. Responc: un partit no s'improvisa. Jo crec que el partit nou, en cas de néixer, té d'ésser un catalanisme obrer, un catalanisme de tercer moment, completant l'escala de catalanisme que comença en el catalanisme dels rics, o de la Lliga, i segueix en el de les classes mitges o nacionalismes.»

respectivament, estaven adherits (Alomar pertanyia al Centre Nacionalista Republicà), llurs esforços per orientar l'esquerra catalanista cap a un obrerisme socialitzant es malbarataren definitivament en ocasió del pacte electoral de la UFNR amb els radicals (Pacte de Sant Gervasi, 1914).¹¹

L'atracció del socialisme també es deixà sentir en un ambient més tradicional com era el de la Unió Catalanista; concretament pel que feia al seu president, el doctor Martí i Julià, i al vice-president, Manuel Serra i Moret, promogut pel primer l'any 1912, iniciant així la seva carrera política.¹² Plegats van aconseguir que l'assemblea de la Unió celebrada el 1913 adoptés un programa socialitzant. Però la campanya propagandística posterior fou decepcionant; la massa seguidora de la Unió Catalanista no acceptà (o no comprengué) el programa de Serra i Moret i de Martí i Julià.¹³

El 1914 les possibilitats d'orientar un sector del catalanisme cap a posicions socialistes s'esvanien. Quedava en l'aire una altra opció: intentar de dur les organitzacions obreres i socialistes cap al catalanisme. Aquells anys, i particularment a partir del 1916, el PSOE fou sensible a aquesta possibilitat, i com a fruit d'aquesta actitud registrà, com hem dit abans, l'ingrés d'algunes figures destacades del catalanisme: Serra i Moret, Pla i Armengol, Andreu Nin, Joan Comorera, etc. D'altres, com ara Layret i Alomar, optaren per mantenir la pròpia personalitat organitzativa i insistiren en la possibilitat d'un partit

11. FERRER, Joaquim, *Layret, un líder socialista*, Barcelona, Nova Terra, 1973, ps. 62 i 71-72.

12. FOIX, Pere, *Serra i Moret*, Mèxic, Editores Mexicanos Unidos, 1967.

13. *Ibid.*, cap. IV.

autòcton que fos capaç de fer la síntesi entre catalanisme i socialisme; però adoptaren una actitud de col·laboració amb el PSOE, reflectida en els esdeveniments del 1917 o en les votacions conjuntes, el 1919, amb la minoria socialista de les Corts.¹⁴

LA UNIÓN SOCIALISTA DE CATALUNYA: PRIMERA ÈPOCA

Fundació

El 1919 el moviment catalanista arribà a un punt crucial davant la perspectiva d'obtenir la concessió d'una autonomia parcial. El PSOE, continuant en la línia d'acostament, hi respongué de manera positiva, en particular a través de les manifestacions de Besteiro i d'Araquistain.¹⁵ Però l'alcaldata centralista que denegà l'autonomia i obrí un període de recessió política va interrompre el procés d'aproximació del socialisme espanyol cap a Catalunya. A partir del 1920 el PSOE féu marxa enrera, i per damunt de Besteiro van anar imposant-s'hi les posicions de Prieto, hostil fins i tot a qualsevol suau regionalisme.

El viratge del PSOE va donar la raó als qui propugnaven una edificació autòctona de l'organització socialista (Layret, Alomar). La necessitat d'agrupar els socialistes catalans,¹⁶ fos quina fos l'organitza-

14. FERRER, Joaquim, *op. cit.*, ps. 194-195.

15. BALCELLS, *op. cit.*, p. 181, n. 13.

16. El terme *socialista* és emprat en un sentit ampli, tal com ells mateixos feien, referint-se més a una ideologia socialitzant que no pas a una teoria i a un programa específics.

ció a què fins en aquell moment s'haguessin adherit i prescindint de les posicions que privaven en el socialisme espanyol, era tant més fortament sentida que els intents d'aconseguir que l'organització sindicalista evolucionés fins a assumir la direcció política del proletariat no obtenien resultats positius. L'any 1920 Layret, Seguí i Lluís Companys, juntament amb Serra i Moret, Alomar, Comaposada i Marcellí Domingo, discutiren l'elaboració d'un programa per a la nova organització.¹⁷ L'assassinat de Layret va imposar un compàs d'espera i potser va frustrar la possibilitat, en aquell moment, del partit projectat; a més es va perdre la connexió principal que el grup tenia amb la UGT.

El projecte de constituir una organització específica del socialisme a Catalunya va prendre nova força el 1923. El 8 de juliol d'aquell any se celebrà l'assemblea constitutiva de la Unió Socialista de Catalunya, amb la participació d'un centenar de partidaris,¹⁸ procedents de les files de la Federació Catalana del PSOE, del republicanisme catalanista i de la CNT. A Serra i Moret, que a partir d'aquell moment era la principal figura teòrica del partit, correspongué l'elaboració de la ponència-manifest, que fou aprovada per unanimitat; els seus punts fonamentals eren: adhesió a l'ideal socialista i integració en aquest ideari de les reivindicacions nacionalistes; adscripció a l'ala reformista del moviment obrer internacional, i defensa d'una política gradualista i oposició a l'ús de la violència com a arma ofensiva.¹⁹

17. FOIX, *op. cit.*, p. 111.

18. ALBERTÍ, Santiago, *El republicanisme català i la restauració monàrquica*, Barcelona, 1972, p. 508.

19. «És evident que si la idea d'alliberar la pàtria és en

L'assemblea elegí també una junta directiva, formada per: Gabriel Alomar, president; Manuel Serra i Moret, vice-president; Josep Roure, secretari; Antoni Font, tresorer; Rafael Campalans, vocal, i, com a vocals de les seccions, Josep Comaposada,

si fecundant i creadora, no té en cap moment la virtut de reduir o apartar les causes que separen irreconciliablement els homes i els predisposen a lluites ferotges i constants [...]; la pàtria justa no pot emergir de la societat present en la qual tot ideal col·lectiu ha de nodrir-se necessàriament de l'esforç i el sacrifici d'una classe determinada [...]. Ens confessem socialistes, i aplicant aquest principi a les coses de Catalunya, ens proclamem socialistes catalans i a la vegada els primers defensors de la seva independència, la qual volem establir sobre la base segura de la socialització de tota riquesa universal. No pot existir entre nosaltres aquesta espècie confusionista que sustenta que el problema de Catalunya és preferent i la seva solució és prèvia a tota altra solució de llibertat [...]. Que no quedi entre cap de nosaltres la creença o la illusió que la Unió Socialista de Catalunya és un sector, una modalitat del nacionalisme català. La Unió Socialista de Catalunya és, i no aspira a ésser altra cosa, que la fracció catalana del socialisme universal [...], aspira a florir en el jardí multicolor de la "Internacional Socialista" [...]. Convé proclamar en aquest mateix acte de baptisme que ingresseu en l'ordre civil per excel·lència i que res absolutament podrà fer-nos perdre el compàs entre els principis i l'acció amb el fi que aquest sigui per la seva bondat i rectitud la garantia i penyora de la bondat dels principis. Som dels qui creuen fermament que l'acció i els principis, en matèria de renovació social, es confonen i es completen [...]. Declarar que som homes d'acció no vol dir que rendim cap culte a la violència. No volem, naturalment, infondre entre els treballadors un esperit de beatífica passivitat ni una resignada propiciació al sacrifici i al martiri; però hem d'aconseguir que tinguin sentit per comprendre que la veritable revolució social és obra de germinació i que aquesta germinació serà sempre malaurada per tota obra de violència [...]. La violència és incompatible amb tota sana doctrina d'amor als homes [...]. L'elaboració de principis amb el més alt sentit de la vida humana; la recerca de totes les llums de la intel·ligència per fer-los col·laboradors de la nostra magna empresa; la intervenció decidida i generosa en aquelles accions que puguin tenir transcendència

Cristòfor de Domènec i Alfons Maseras (secció de relacions), Joan Fronjosà, Manuel Escorza i Vicenç Sales (secció de propaganda), Feliu Elias, Carles Fages, Emili Mira i Cosme Rofes (secció de cultura), i Víctor Mora (secció d'administració).²⁰

Això no obstant, Pere Foix diu que «el seu pla era, més que organitzar un partit tancat i amb rígida disciplina orgànica, crear una organització que aplegués i eduqués intel·lectuals i obrers, i intervingués en política amb programes concrets d'acció en un pla realista i eficient»;²¹ Foix, d'altra banda, diu que a Serra i Moret li fou confiada també, més tard, la direcció del portaveu de l'organització, el setmanari «Justícia Social».

La Federació Catalana del PSOE donà a la USC, des del primer moment, el qualificatiu d'escissionista, a despit de les protestes de la mateixa USC, i expulsà tots els qui hi havien participat.

Les principals figures de la junta directiva de la nova organització, i també una gran part dels adherits —que eren uns set-cents, segons les pròpies fonts partidàries—,²² eren intel·lectuals o professionals. Tanmateix, hi havia un grup de militants sindicalistes.²³ Un altre grup de vinculació proletària el proporcionà el sector de la Federació Catalana del

social, i la iniciació o participació en tota obra de cultura i d'edificació socials, preparant o participant l'adveniment d'una humanitat més justa i perfecta. Veu's aquí un programa d'acció immediata per a la USC. Veu's aquí una orientació. Veu's aquí una tasca a accomplir» (*La Unió Socialista de Catalunya. Ponència d'en Manel Serra i Moret*, Barcelona, 1923).

20. ALBERTÍ, *op. cit.*, p. 508.

21. FOIX, *op. cit.*, p. 118.

22. BALCELLS, *op. cit.*, p. 186.

23. Entre els quals Joan Fronjosà —membre de la junta directiva— i Francesc Viladomat.

PSOE (amb militants de Barcelona i, sobretot, de Mataró) que s'adherí a la USC. Pel que fa a la ideologia dominant del nou grup, i als trets generals d'actuació, Serra i Moret en fou, ja des del moment de l'assemblea constitutiva, la personalitat més representativa.²⁴ Al costat d'ell despuntà també la personalitat d'Alomar, per bé que la seva influència ideològica i política era més limitada.

La política de la Unió Socialista

Amb data del 3 de novembre de 1923 aparegué el primer número de «Justícia Social», autotitulat «setmanari socialista», portaveu de la Unió. A la llista de col·laboradors i de redactors —que en total comprenia més de quaranta noms— hi havia Alomar, Serra i Moret, Comaposada, Aiguader, Cristòfor de Domènec, Fages de Climent, Emili Mira, Joaquim

24. Per conèixer l'ideari de Serra i Moret, vegeu l'obra citada de Foix, indispensable malgrat les seves limitacions hagiogràfiques. Als primers números de «Justícia Social» van aparèixer una sèrie d'articles sota el títol *Pel camí de l'alba. Breviari socialista*, on es posa en evidència l'arrel eticista del seu socialisme. Vegeu també *Nocions d'història i filosofia*, del mateix SERRA I MORET (Barcelona, 1929), on destaca «la figura gegantina d'Emmanuel Kant, el filòsof modern que ha portat més llum a l'enteniment dels homes» (p. 214), i també els principals representants de la sociologia evolucionista: «Després de Comte, l'anglès Herbert Spencer fa el salt definitiu i fa canviar l'aspecte fatal del saber humà. Aquest home extraordinari, que va conrear tots els coneixements [...], és el veritable orientador de la mentalitat moderna, no solament pel que toca a la psicologia experimental —creació seva—, sinó en l'hàbil aplicació de la teoria de l'evolució universal com a trànsit progressiu del simple al compost, de l'homogeni a l'heterogeni, en els diversos aspectes de la vida inorgànica, orgànica i superorgànica o sociològica.» (P. 223.)

i Josep Xirau, Rossend Llates, Joan Comorera, Andrés Ovejero, Manuel Escorza, Recasens i Mercadé, Campalans, Josep Roure, Cosme Rofes, Fronjosà, Ignasi Iglésias, Carles Rahola, Joan Duran, etc. La crida de la USC «als companys d'Espanya» reflectia la preocupació pel recent cop militar de setembre i la necessitat de tancar files, tant per part de les forces polítiques progressives com de les socials, davant l'avenç de la reacció.²⁵ D'altra banda, Alomar insistí en la necessitat que la classe obrera assumís la direcció de la resta de les forces socials contra la Dictadura.²⁶

Els propòsits de «Justícia Social» havien de salvar dos obstacles: l'obrerisme oportunista del PSOE, que el situà a remolc de la situació i li serví per justificar almenys les seves avinences amb la Dictadura, i l'apoliticisme de la CNT. Obstacles que al

25. «Ara més que mai, la nostra missió no es limita pas a una vindicació de classe, ni a un ideari exclusivament laborista. A tots ens toca treballar per la reconstrucció espiritual del sentiment civil, per la immanent construcció espiritual del que per excel·lència s'anomena ciutadania, de l'arrel lèxica del qual deriva civilització. De les nombroses adversitats que ens envolten, la més gran, sens dubte, és l'absoluta inconsciència de la multitud. Així, el primer dels nostres deures és una alta pedagogia a exercir damunt el poble, poble infant, que ha admès la declaració oficial de la seva incapacitat per l'exercici de la pròpia sobirania. La nostra tasca immediata ha d'ésser infondre un esperit en aquest cos, que és un cos exàmine, abandonat, *perinde ac cadaver*, a mans alienes.» («Justícia Social», núm. 1, article editorial; a partir d'aquí el citarem per «JS».)

26. «Els trasbalsos ocasionats pels darrers esdeveniments hauran fet evident que la missió del proletariat no consisteix sols en la vindicació material d'una classe, sinó en la missió ciutadana, política, directiva de la totalitat social, que incumbeix a les fraccions excloses de veritable participació en la sobirania.» («JS», núm. 1, article titulat *La consciència del moment*.)

capdavall resultarien insalvables i que produirien l'embarrancament de la primera singladura de la USC. Per als seus dirigents, el primer requisit perquè el proletariat pogués arribar a dirigir la lluita de tots contra la Dictadura era que el proletariat mateix mostrés una posició unànime, una unitat en la lluita. Fronjosà, en un interessant article on es confessa, en principi, en coincidència amb la Tercera Internacional («La consigna de la Internacional de Moscou per a les lluites obreres [...] són teories amb les quals ens sentim íntimament lligats»), defensà, a la primeria del gener de 1924, la necessitat d'articular un front únic entre socialistes, comunistes i anarquistes.²⁷ A partir d'abril es multiplicaren les crides al front únic, però també s'introduïren criteris sectaris sobre les formes de fer-lo realitat, per exemple: «La concentració ciutadana dels treballadors actuant com a força política, deuria fer-se sota els amples plecs de la bandera del Socialisme i en el camp obert de la Unió Socialista de Catalunya, on caben tots els caires de la idealitat revolucionària. L'organització comunista no pot ésser l'instrument adequat, per trobar-se sotmesa a la rígida disciplina d'un partit tancat.»²⁸

Heus aquí una concepció peculiar del front únic, distanciada, malgrat les semblances terminològiques,

27. «JS» (5 de gener de 1924). L'actitud de Fronjosà respecte a la Internacional Comunista, sense que fos majoritària, tenia els seus partidaris; Galés elogià, a «JS» (10 de novembre de 1923) l'obra de Lenin *L'estat i la revolució*, i va proposar de prendre nota de l'organització federal de l'URSS. Arran de la mort de Lenin, en canvi, la necrologia i els diversos articles publicats al setmanari de la Unió insistiran en les diferències que els separen dels revolucionaris russos («JS», 26 de gener i 1 de febrer de 1924).

28. «JS» (3 de maig de 1924).

de la que sustentava la IC, la unitat havia d'esdevenir-se a costa de la pèrdua de la personalitat pròpia per part dels cenetistes i dels socialistes, i no era concebible com podia mantenir-se una acció unitària al si d'un front únic. Tot i això, no fou la particular interpretació de la USC, sinó l'actitud del PSOE i de la CNT, el que impedí en definitiva d'assolir la unitat. El socialisme espanyol ja havia començat a trencar el possible punt de convergència constituït per l'oposició a la Dictadura, els oferiments de la qual rebia, al contrari, amb beneplacit; la seva direcció no compartia l'opinió de Serra i Moret en el sentit que el socialisme, de moment, havia de romandre a l'oposició.²⁹ El març del 1924, Duran i Totusaus, de l'Agrupació Socialista de Sitges, havien rebutjat l'ofertament, per part de les autoritats, de dues regidories a l'ajuntament local;³⁰ però ja d'ençà del gener el comitè nacional havia obert la possibilitat d'acceptar càrrecs oferts pel règim militar.³¹ El 31 de març el comitè nacional acceptava la presència de socialistes i d'uguetistes als ajuntaments.³² Finalment, el 2 de juny, Largo Caballero, Núñez Tomás, Santiago Pérez i Lucio Martínez acceptaven de passar a formar part del Con-

29. «JS» (5 de gener de 1924).

30. «JS» (29 de març de 1924).

31. «*Por unanimidad se decide que los socialistas no acepten cargos públicos que no sean de elección popular o en representación oficial de organismos obreros y designados por éstos directamente.*» (Convocatoria y Orden del día, p. 96).

32. «*Ante la imposición de la Ley todas las Sociedades dichas [UGT i PSOE] están obligadas a nombrar el número de concejales que les corresponda, al mismo tiempo que a vigilar que la representación obrera no sea mixtificada por otros elementos.*» (Convocatoria y Orden del día, p. 99).

sell d'Estat,³³ i Duran, representant de la Federació Catalana al comitè nacional, votà a favor de la participació en la sessió que aquest tingué el 17 d'octubre.³⁴ En el transcurs d'aquest procés el PSOE ja havia respost negativament a les propostes de la USC sobre el front únic.³⁵

La USC tampoc no aconseguí d'arribar a un acord amb els comunistes i amb la CNT.³⁶ A partir del novembre, els titulars de «Justícia Social» deixen d'ésser ocupats per la qüestió del front únic. Com a compensació, la USC intentarà tancar files en una tasca d'homogeneïtzació interna, bo i començant ja a pensar en la possibilitat de convertir-se en partit: el «Partit del Treball». Paral·lelament desaparegué la preocupació constant per la situació del sindicalisme —i en particular per l'evolució de la CNT—, i l'atenció del portaveu de la USC es concentrarà, el 1925, en el moviment cooperatiu. L'agost del 1925 Serra i Moret abandonà el país i s'embarcà cap a l'Argentina;³⁷ la seva marxa fou fatal i es reflectí en la notable pèrdua d'interès de «Justícia Social». Poc temps més tard, a conseqüència d'una visita de Saborit a Barcelona, Comaposada abandonà la USC i es reintegrà a la disciplina del PSOE;³⁸ el mateix va fer, tot seguit, l'Agrupació Socialista de Mataró,

33. TUÑÓN, *op. cit.*, ps. 776-777.

34. *Convocatoria y Orden del día*, p. 103.

35. «JS» (23 d'agost de 1924).

36. «JS» (30 d'agost i 13 de setembre de 1924).

37. «JS» (22 d'agost de 1925) i FOIX, *op. cit.*, cap. VIII. No tornarà fins el 1928; durant l'absència entaulà relacions amb Bernard Shaw, Wells, Massaryk, Blum, Longuet, Vandervelde, Renaudel, etc.

38. «JS» (19 de setembre i 5 de desembre de 1925). A partir del 17 d'octubre al setmanari deixa d'aparèixer consignada la plantilla de redactors i col·laboradors.

l'única de la Federació Catalana que s'havia adherit a la USC.³⁹ Cristòfor de Domènec, Roure i Escorza, malgrat el suport que Alomar continuà prestant-los, no van poder evitar la dissolució de la USC. El 20 de març de 1926 s'interrompé la publicació de «Justícia Social», per bé que, fruit d'un esforç, encara n'aparegué un número el primer de maig, que és el 126 de la sèrie, l'últim de la primera època del setmanari. La memòria presentada al Congrés del PSOE del 1928 donava per desapareguda la USC.⁴⁰ Els seus signes externs desaparegueren, per bé que els qui l'havien animada d'ençà del 1923 continuaren vinculats entre ells.

Evolució organitzativa i àrea d'influència

Resulta problemàtic, i fins a cert punt ocios, ateses les característiques organitzatives de la USC, elaborar xifres concretes d'afiliació durant aquesta primera època. A l'assemblea constitutiva van assistir un centenar de persones, i ja he assenyalat abans que la mateixa USC s'atribuí uns set-cents «adherits». Més interès té estudiar la difusió de «Justícia Social», que ens permetrà de conèixer quines foren les zones d'influència de la USC i el seu ritme d'evolució en aquesta primera època entre el 1923 i el 1926.⁴¹

Durant l'any 1924 «Justícia Social» comptà amb una mica més de cent subscriptors (entre 100 i 125),

39. L'Agrupació de Mataró, però, reingressà al PSOE (vegeu BALCELLS, *op. cit.*, p. 185).

40. *Ibid.*, ps. 211-212.

41. És el resultat de consultar tota la sèrie, exemplar per exemplar, car la publicació de la llista hi és interminant.

repartits per unes vuitanta poblacions, entre les quals algunes de la resta d'Espanya i fins i tot de França i d'Amèrica. El període en què més altes es van registrar fou el segon trimestre de 1924; després, passat un descens coincident amb els mesos d'estiu, el ritme d'altes de subscripcions es mantingué més o menys homogeni fins al segon trimestre del 1925.

El ritme d'expansió del setmanari es mantingué mentre la USC defensà les consignes d'aliança general contra la Dictadura i de front únic obrer. Durant els dos primers trimestres del 1925 continuà la tònica expansiva, per bé que ja aparegué el fet contrari i significatiu que uns vint subscriptors no van renovar llur compromís (això significava un viut per cent del total de subscripcions). Els primers mesos del 1925 el manteniment del ritme d'expansió pogué ésser degut tant a un efecte d'inèrcia com a l'expectativa davant la nova orientació (consigna del «Partit del Treball», atenció al moviment cooperatiu). De totes maneres, i per bé que les noves altes van poder compensar la pèrdua de subscriptors —he constatat prop de quaranta noves subscripcions, si bé és possible que algunes només siguin renovacions tardanes—, la xifra continuà estabilitzada entre cent i cent vint-i-cinc: la USC, a mitjan 1925, havia tocat sostre.

La xifra d'altes caigué bruscament el tercer trimestre del 1925, i durant el quart el moviment d'abonats fou pràcticament nul. El segon trimestre s'havien registrat vint-i-dues subscripcions anuals —de les quals una bona part corresponia a ratificacions; el mateix trimestre de l'any anterior se n'havien produït vint-i-cinc—; al tercer i quart trimestre, cinc i cap, respectivament —contra deu i nou dels corres-

ponents trimestres de l'any anterior. La redacció de «Justícia Social» es va fer ressò de la situació⁴² lamentant la falta de pagament de les subscripcions, i confessà que el tiratge i la distribució del setmanari representaven un retard de noranta pessetes setmanals (és a dir, el valor de sis-cents números). Els primers mesos del 1926 el setmanari es va quedar pràcticament sense subscriptors: he registrat només cinc altes anuals i una de trimestral —de gener a març—, i encara sospito que totes són renovacions.

Entre el 1923 i el 1926 les subscripcions a «Justícia Social» abastaren cent quatre poblacions: vuitanta-nou de Catalunya, nou d'Espanya i sis de la resta del món. Aquestes poblacions foren: Aiguamúrcia, Albesa, Alcoletge, Alcover, Alella, Agramunt, Badalona, Balaguer, Barcelona, Bellmunt, Berga, la Bisbal del Penedès, Blanes, Calella, Canet, Capellades, Santa Coloma de Gramenet, Santa Coloma de Queralt, Cornellà de Llobregat, Duesaigües, Falset, Figueres, Girona, la Granadella, Granollers, l'Hospitalet de Llobregat, Hostalric, Igualada, Sant Joan de les Abadesses, Sant Joan de Mediona, Sant Just Desvern, Linyola, Lavern, Llagostera, Lledó, Lleida, Manresa, Sant Martí de Torroella, Martorell, Maçanet de Cabrenys, Malgrat, Marsà, el Masnou, el Masroig, Mataró, Meinart, Moià, Molins de Rei, Montblanc, Montbrió, Montbui, Montgat, Mont-roig del Camp, Olot, Palafrugell, el Papiol, Pineda, el Pla del Penedès, el Pont d'Armentera, Portbou, Prades, Puig-reig, Ribes de Freser, Riudecols, Rubí, Sabadell, Sant Sadurní d'Anoia, Serra d'Almos, Sils-Vi-

42. «JS» (números corresponents al desembre del 1925).

dreres, Sitges, Tarragona, Terrassa, Tiana, Tordera, Torredembarra, Tous, Valls, el Vendrell, Vic, Vilanova i la Geltrú, Vila-rodona, Vilassar de Dalt, el Vilosell, Felanitx, Lluç Major, Maó, la Ciutat de Mallorca i València. A la resta d'Espanya hi va haver subscriptors a: Albacete, Bilbao, Castellote, Ceuta, Graus, Las Palmas, Madrid, Saragossa i Sevilla. I a l'estranger: Bois Colombes, l'Havana, Nova York, París, Salad i São Paulo.

És francament notable la difusió que «Justícia Social» havia assolit en un període força limitat; per descomptat, i deixant a part la CNT, cap altra organització que pretengués de vincular-se a la classe obrera no havia aconseguit una xarxa d'influència tan extensa. Pel que fa al nombre de subscripcions, era encapçalat per les poblacions del país: a Barcelona n'hi havia cinc; a Figueres, quatre; a Girona, nou; a Granollers, tres; a Lleida, vuit; a Mataró, tres; a Palafrugell, tres; a Sabadell, nou, i a Tarragona, quatre. D'entre les poblacions de fora de Catalunya es destacaven Madrid, amb tres subscriptors, i Nova York, amb dotze. A la resta de poblacions corresponia una subscripció a la majoria, i dues a Calella, Canet, Manresa, el Papiol, Vilanova i la Geltrú, Vilassar de Dalt, Sitges, Torredembarra, Vila-rodona, la Ciutat de Mallorca, València, Bilbao, Ceuta i París.

Els adherits a la USC i els seus simpatitzants eren generalment petits propietaris rurals o pertanyien a la capa superior de la classe obrera, més culturitzada i de categoria professional més alta; així sembla confirmar-ho el moviment de conferències que els membres de la junta directiva van donar als llocs següents: Centre Obrer d'Olot, Ateneu Obrer de Granollers, Ateneu Obrer de Canet de

Mar, i Cooperatives El Porvenir i La Reforma de Falset, La Flor de Maig del Poble Nou i La Moral de Badalona.⁴³

Aquesta hipòtesi fa congruent el fet que tant «La Terra», òrgan dels rabassaires, com «Acció Cooperativa», òrgan de la Federació de Cooperatives de Catalunya, s'anunciessin regularment a les planes de «Justícia Social».

SEGONA ÈPOCA: EL PARTIT

L'any 1930 la USC va reaparèixer progressivament a l'escena política, a través de les seves relacions amb els polítics republicans i catalanistes que conspiraven contra la Dictadura, per bé que no amb una actitud pròpia i pública com la que havia mostrat el 1924. Fou una reaparició de noms vinculats a les pàgines de «Justícia Social», com ara Campalans i Xirau, però sense cap intent de reorganitzar els antics adherits, excepció feta de les lògiques reunions dels cercles d'amistat o de tertúlia que envoltaven aquelles personalitats. Tot sembla indicar que els homes de la USC tenien poca fe en el procés conspiratiu que en aquell període es desenvolupava. Serra i Moret, que el 1928 havia tornat del seu periple per Amèrica i Europa, s'havia refugiat a l'alcaldia de Pineda⁴⁴ i no va tenir intervenció di-

43. «JS» (24 de maig i 19 de juliol de 1924, 18 d'abril, 2, 16 i 30 de maig, 27 de juny, 1 d'agost i 23 de novembre de 1925).

44. Foix, *op. cit.*, cap. VIII.

recta en els esdeveniments de Barcelona. D'altra banda, Solà Cañizares posa ben en evidència⁴⁵ les vacil·lacions dels qui residien a la capital: mai no van assistir directament a les activitats del comitè revolucionari, per bé que Aiguader (que ara militava a les files d'Estat Català), assumí sempre la representació delegada de la USC; l'anècdota de la inclusió de la firma de Josep Xirau en el manifest que el comitè llançà arran del moviment de desembre, sense que l'interessat en tingués el més mínim coneixement, és significativament saborosa.⁴⁶ A remolc de Macià i d'Aiguader i del que més tard arribaria a ésser l'Esquerra Republicana de Catalunya, pogueren figurar a la seva candidatura per a les eleccions municipals del 12 d'abril. Macià havia proposat a Serra i Moret que s'afiliés a l'ERC, però aquest s'hi va negar,⁴⁷ encara que acceptà de continuar al seu costat, com a aliat indiscutible, amb la qual cosa aprofitava la conjuntura de la popularitat dels triomfadors del 12 d'abril.

La República i l'aliança amb l'ERC ressuscitaren definitivament la USC. A l'hora de reorganitzar-la eren presents tots els qui havien participat a la seva fundació, i s'hi van afegir d'altres figures, de relleu particular en el món del treball, entre les quals Folch i Capdevila i Felip Barjau.⁴⁸ Com a contrapartida, algunes figures que en algun moment havien estat vinculades a «Justícia Social» aleshores militaven en altres organitzacions: aquest era el cas

45. *El moviment revolucionari a Catalunya*, Barcelona, Catalònia, 1923.

46. *Ibid.*, ps. 34 i 86-87.

47. Foix, *op. cit.*, p. 138.

48. *Ibid.*, p. 136.

d'Aiguader o de Jordi Arquer.⁴⁹ L'aliança de la USC amb l'ERC li va donar un relleu inusitat, desproporcionat a les seves pròpies forces. Serra i Moret va tenir un paper crucial durant els agitats dies d'abril; pel que sembla, fou ell qui abordà la tasca d'organitzar el govern de Catalunya, amb la idea d'arribar a un gabinet de coalició en el qual estiguessin incloses la CNT i Acció Catalana;⁵⁰ a la llista que va donar a Macià s'inclouïa ell mateix amb la responsabilitat d'Economia i Treball, i també proposava el seu correligionari Rafael Campalans per a la funció d'Instrucció Pública. Així s'inicià la participació de la USC en el govern de Catalunya, sota la direcció de l'ERC. Les eleccions del 28 de juny consolidaren la privilegiada situació política de la USC proporcionant-li quatre diputats a les corts constituents: Serra i Moret mateix, Alomar, Campalans i Josep Xirau. Tanmateix, si la USC no abordava immediatament l'organització d'una estructura d'afiliats pròpia i la reaparició d'un portaveu escrit, corria el perill d'acabar diluint-se en el si de l'ERC.

Podia convertir-se en partit la USC? L'obstacle no havia de venir per falta de seguidors; l'empremta deixada per «Justícia Social» era encara relativament recent, i podia, per tant, seguir-se fins organitzar novament les simpaties de 1924-1925. No era tampoc audiència el que podia faltar als homes de la USC: el 1929, Serra i Moret havia donat una sèrie de conferències, organitzades per la societat obrera Iris de Mataró, a les quals s'havien adherit entitats similars de Calella i de Canet de Mar i que havien

49. Arquer havia collaborat assíduament a «JS» el 1925.

50. Foix, *op. cit.*, ps. 145-146. Pestaña i els sindicalistes presents, igualment que els homes d'Acció Catalana, van declinar l'oferiment.

registrat una assistència global d'unes set-centes persones;⁵¹ els efectes multiplicadors del nou règim polític bé podrien augmentar aquesta xifra. La situació política era així mateix favorable a la USC: l'esquema de conjunció republicano-socialista els beneficiava, i la mateixa ERC fóra, per aquest motiu, la primera interessada perquè la USC desenvolupés les seves possibilitats com a organització. D'altra banda, el PSOE es mantenia en la seva actitud reticent respecte a la qüestió nacional, i la tendència dominant a l'executiva era la del reforçament de la centralització, la qual cosa justificava el motiu original de la USC.

El que faltava a la USC, però, eren homes capaços d'edificar un aparell de partit. La direcció tradicional descansava en figures com Serra i Moret, Campalans, Alomar, etc., personalitats capaces de dur a terme una activitat pública, àdhuc una acció administrativa, una polèmica més o menys política, més o menys cultural, però que no reunien prou capacitat per treure de llur influència en determinats sectors de la població les conseqüències organitzatives necessàries; ni tan sols és segur que per a ells això fos desitjable i que no s'acontentessin actuant com un grup de pressió o una tendència, però sense haver de rendir mai comptes a una base militant. La possibilitat de convertir la USC en un partit recaigué, per consegüent, damunt homes que, com Comorera o Ruiz Ponseti, havien tingut fins aleshores menys relleu polític però que, en canvi, disposaven d'una experiència organitzativa; d'altra banda, aquests darrers estaven descarregats de responsabilitats de govern o d'escó i podien dedicar tots els es-

51. *Nocions d'història i filosofia*, p. 10.

forços a la nova tasca. Així, doncs, va quedar establerta una mena de divisió del treball en virtut de la qual Serra i Moret i Campalans assumiren la més alta representació pública de l'organització, i a Comorera correspongué la constitució i la direcció del partit, de primer en el terreny organitzatiu però que de mica en mica abastaria també el terreny polític. Joan Comorera havia fet els seus primers passos en el republicanisme catalanista, sota la direcció de Layret, i havia estat col·laborador de «La Lucha»; el 1923 s'adherí a la USC des del moment de la fundació, però poc temps més tard emigrà a l'Argentina, des d'on envià, per a «Justícia Social», col·laboracions sobre la marxa del partit socialista d'aquell país; el 1925, quan Serra i Moret s'instal·là també a l'Argentina, Comorera hi degué tenir una relació freqüent, i Serra i Moret, quan retornà, el 1931, després de la proclamació de la República, nomenà el seu company secretari de la Conselleria d'Economia i Treball.⁵²

El 10 de juliol de 1931 va tenir lloc la presa de possessió del primer comitè executiu de la USC, format per Enric Torras per la secció de Calella, Felip Barjau per la de Badalona, i Joan Capdevila, Joan Coloma i Joan Comorera per la de Barcelona.⁵³

La secretaria general fiu confiada a Joan Capdevila. Es tractava d'un comitè essencialment provisional —encara que formalment no fos reconegut així— la principal missió del qual havia d'ésser «començar de seguida la tasca d'organització del partit i de propaganda del nostre ideari».⁵⁴ Hom havia

52. Forx, *op. cit.*, cap. VIII.

53. «JS» (18 de juliol de 1931).

54. *Ibid.*

volgut que hi estiguessin representades les quatre seccions amb què la Unió ja comptava, però la de Molins de Rei no hi va poder constar a causa de la dimissió de qui havia d'assistir al comitè en representació seva. Precisament per aquesta absència, i per la de Duran i Guàrdia, van entrar a formar part de l'executiu Joan Coloma i Joan Comorera. Aquest últim, per tant, el juliol del 1931 encara no s'havia situat al nucli dirigent de la USC, però havia fet el primer pas; d'altra banda, havia estat designat per a la direcció de «Justícia Social», la represa de la qual va tenir lloc l'endemà de la constitució formal de l'executiu.

Amb data de l'11 de juliol, doncs, s'inicià la nova època del setmanari, que ja apareixia com a òrgan de la USC. La seva plantilla de redactors i col·laboradors no era tan àmplia com la de l'any 1923, però encara era notable: Serra i Moret, Lluís Ardiaca, Emili Mira, Campalans, Roure, Felip Barjau, Duran i Guàrdia, Recasens i Mercader, Francesc Viladomat, Joaquim i Josep Xirau, etc. A la segona plana d'aquell primer número, i com a representació del que havia d'ésser el contingut de la segona època del setmanari, hom reproduïa l'editorial de la darrera del 1924 titulat *El Partit del Treball*. A partir d'aleshores el setmanari dels socialistes catalans va continuar publicant-se cada setmana fins que, el juliol del 1936, es fusionà amb el dels comunistes, «Octubre», amb la sola interrupció que imposà el desenllaç dels esdeveniments d'octubre de 1934.

Comorera fou l'artífex de la constitució de la USC en partit; des del primer moment fou ell qui orientà la tasca de l'executiu i qui va acabar dominant-la. Ja a la primera reunió d'aquest òrgan després de la seva constitució formal, tinguda el 17 de juliol,

davant l'absència de Capdevila, proposà de formar cinc comissions permanents d'organització i propaganda, que haurien d'auxiliar l'executiu en la tasca que se li imposava. Aquestes comissions s'organitzaren així: per a Barcelona-ciutat: Capdevila, Campalans, Viladomat, Fronjosà i Conrad Guardiola; per a Barcelona-província: Barjau, Serra i Moret, Duran i Guàrdia, J. Roger i J. Escarpenter; per a Girona: Torres, J. Forment, Joaquim Xirau, M. Palahí, X. Xaparro i J. M. Coll; per a Tarragona: Coloma, Josep Xirau, R. Castelltort, Cosme Rofes i Esteve Vendrell; per a Lleida: Comorera, Campalans, Lluís Ardiaca, Pere Sausa i Joan Aleu.⁵⁵

A la mateixa sessió, i sempre d'acord amb les propostes de Comorera, l'executiu acordà una organització de responsabilitats al si d'aquell òrgan directiu, segons la qual ell mateix s'atribuí les d'organització i propaganda, per a Coloma fou destinada la secretaria administrativa, la sindical anà a mans de Barjau, i l'exterior a Torres. Capdevila continuà figurant com a secretari general, però les seves funcions concretes havien quedat força reduïdes.⁵⁶ Si Serra i Moret i Campalans tenien a llur càrrec el pes principal de l'elaboració política en aquell moment, Comorera, en assumir totes les funcions pròpies de l'organització al precís moment que llur contingut era formar pròpiament el partit, esdevenia, de fet, la tercera figura en importància de la USC, per damunt del títol formal de Capdevila.

El flamant secretari d'organització i propaganda no desenvolupà inicialment una política nova, distinta de la preconitzada per la vella guàrdia, sinó

55. «JS» (25 de juliol de 1931).

56. *Ibid.*

que es limità a capitalitzar en termes d'afiliació la que ja havia estat duta a terme anteriorment. Ni tan sols va intentar d'elaborar una política sindical pròpia, i així els militants de la USC quedaven en llibertat de pertànyer al sindicat que més els plagués; la raó d'això era que, en aquell moment, a la USC li interessava, més que llançar una alternativa pròpia, de realització problemàtica, crear el màxim nombre de zones d'influència dins les organitzacions ja existents. La USC reprengué els lligams amb el moviment cooperatiu i, a més, aconseguí d'atreure's un contingent important d'empleats, tècnics i treballadors especialitzats.⁵⁷ La positiva tasca de Comorera es posà immediatament de manifest: el 20 de desembre, sota la seva supervisió, es reuní el nucli original de les joventuts, en el qual ja figurava Josep Miret;⁵⁸ durant els mesos següents anaren constituint-se noves seccions per tota la geografia catalana: Girona, la Bisbal del Penedès, Granollers, Alella, Ripoll, Pineda, etc.⁵⁹ Al Primer Congrés de la USC, celebrat l'abril de 1932 i que tindria caràcter constitutiu del partit, assistiren tretze seccions de Barcelona-ciutat i vint més corresponents al mateix nombre de poblacions de Catalunya.⁶⁰ Si acceptem que l'organització de la ciutat de Barcelona tenia, segons l'elecció de pre-candidats a les eleccions de novembre, mil cinc-cents setanta-cinc afiliats, podem suposar que el total d'afiliats a la USC aniria ca-

57. BALCELLS, *op. cit.*, p. 191.

58. «JS» (25 de juliol de 1931).

59. «JS» (25 de juliol, 8 i 29 d'agost, 19 de setembre i 10 d'octubre de 1931).

60. *Informe del Ejecutivo al II Congreso a «JS»* (18 de febrer de 1933). A partir d'aquí el citarem per *Informe al II Congreso*.

mí dels dos mil; de tota manera, aquesta xifra de mil cinc-cents setanta-cinc per a Barcelona em sembla excessiva, o bé, si era real, subjecta a un fort descens que es produiria l'any següent, el 1933, descens tanmateix poc lògic, ja que en aquell any i a partir d'aleshores la USC mai no va superar el miler d'afiliats a la capital catalana.⁶¹

El Congrés del 1932, en el qual per primer cop podien manifestar-se les relacions de poder a l'interior del partit, significà la consagració de Comorera; hom el designà «secretari general i d'acció política», alhora que quedava ratificat en la direcció de «Justícia Social», i així reunia a les seves mans tots els mitjans de direcció. El novembre de 1932, a més, fou elegit diputat del Parlament de Catalunya, amb setanta-set mil sis-cents quinze vots (Serra i Moret també ho fou, amb setanta-vuit mil vuit-cents catorze vots), cosa que feia ascendir encara més la seva estrella. La resta del nou comitè executiu elegit el 18 d'abril de 1932 era constituïda per Fronjosà (secretari sindical), Folch i Capdevila (moviment cooperatiu), Josep Sallés, Elionor Serrano, Joan Forment, Emili Saleta, Joan Capdevila i Joan Coloma.

Josep Sallés va dimitir poc després i fou substituït per Granier-Barrera, que assumí la secretaria de premsa i propaganda.⁶² Dels membres de l'anterior executiu només es mantenien, Comorera a part, Coloma i Capdevila, que tampoc no tenien a llur càrrec cap de les secretaries fonamentals. Entre les noves adquisicions cal destacar Fronjosà, el mateix que l'any 1923 s'havia confessat identificat amb els

61. BALCELLS dóna aquesta xifra a *op. cit.*, p. 188.

62. *Informe al II Congreso*.

principis de la IC⁶³ i que hauria d'ésser un dels suports principals de Comorera els anys 1935 i 1936, quan aquest s'aproximà al programa comunista. Amb posterioritat al congrés s'uní a la USC un altre ex-cenetista, Ramon Jové-Brufau, recentment expulsat d'Estat Català Proletari i que, malgrat la seva marcada inclinació al sectarisme, seria una altra de les peces importants en el procés de radicalització de la USC a partir del 1934.

En l'aspecte de la immediatesa, la incorporació de Jové-Brufau significà una contribució decisiva a la reorientació de la política sindical de la USC: reorientació que tindria com a característiques bàsiques un anticenetisme furibund i la defensa d'una nova organització sindical que fos independent tant de la CNT com de la UGT. No fou necessàriament Jové l'introduïdor de la nova línia, però sí que n'esdevingué el principal portaveu des de les planes de «Justícia Social», i certament el seu historial l'avalava plenament en aquesta tasca. Ja s'havia distingit, quan militava en el grup de Jaume Compte, per la defensa d'una possible Conferència Nacional Obrera de Catalunya amb una línia rabiosament anticenetista.⁶⁴ Al començament del 1933 publicà un article a «Justícia Social» titulat *El redreçament sindical*, on afirmava que ja no quedava ni l'ombra dels sindicats i que la CNT no podria recuperar-se de la seva crisi, ja que, en la seva opinió, la massa del poble, que havia fet costat a la Generalitat, feia el buit als cenetistes; proposà una obra de reconstrucció sindical en la qual no podrien tenir cabuda

63. En aquell període havia defensat la consigna del front únic.

64. Vegeu el periòdic «L'Insurgent».

ni la CNT ni ningú que volgués fer-li costat.⁶⁵ La ponència sindical del Congrés del 1933 recollí aquest plantejament.⁶⁶

L'anticenetisme s'havia imposat definitivament a la USC. Comorera havia suggerit la idea d'un contuberni faista-monàrquic en la insurrecció del gener de 1933,⁶⁷ i posteriorment, després de constatar que la CNT s'havia convertit en un instrument de la FAI, concloué: «Cal deixar que el faisme cent per cent devori la CNT i acabi devorant-se ell mateix, i anar, coratjosament, urgentment, a l'organització de nous sindicats, d'una nova central sindical.»⁶⁸ Quines eren, segons Comorera, les característiques d'aquesta nova central? «Uns sindicats i una central de comptes clars [...], apolítics, a filosòfics, folrats contra tota possible infiltració de tendències, sense faistes, sense comunistes que es lliguessin a llurs propòsits particulars, on els treballadors s'hi trobin bé i ben defensats, on tots els treballadors puguin forjar-se una neta i vigorosa consciència de classe.»⁶⁹

65. «JS» (18 de febrer de 1933).

66. «La USC havia deixat fins avui els seus afiliats en llibertat d'acció per escollir l'organisme sindical que més s'adigués a llurs condicions temperamentals i volitives, mentre s'acceptés el principi irrenunciable de la lluita de classes. Aquest acord del Primer Congrés general de la USC fou fill del criteri de mantenir-se neutral en la pugna tradicional entre les dues centrals sindicals residents a Catalunya. Els darrers esdeveniments [...] han situat els nostres companys en un pla de franca independència de les dues centrals sindicals que fins ara s'han disputat l'hegemonia de les forces obreres de Catalunya [...]. Ens creiem avui interpretar el criteri general del partit en recomanar als nostres afiliats que s'adhereixin i col·laborin en aquest moviment de depuració sindical.» (*Ponència sindical al II Congrés*)

67. «JS» (14 de gener de 1933).

68. «JS» (21 de gener de 1933).

69. *Ibid.*

La USC havia omplert el buit de la seva política sindical, però al preu d'adoptar una posició extremament sectària. El seu sindicat estava concebut només per a ús propi, amb un marcat caràcter reformista, apolític i en les millors relacions possibles amb la Generalitat. La nova línia, a més, encaixava d'allò més amb l'hostilitat creixent entre el govern de Catalunya i la CNT.⁷⁰

De totes maneres, la USC abandonà temporalment els seus projectes sindicals en benefici del progrés de les negociacions que havia entaulat amb la Federació Catalana del PSOE amb vista a la fusió de totes dues organitzacions.

La fusió frustrada

La Federació Catalana del PSOE no havia aconseguit de superar la seva modesta situació; per bé que entre el 1928 i el 1931 havia mostrat uns certs indicis d'expansió, a partir d'aquell últim any s'havia estancat ostensiblement.⁷¹ Al seu Setzè Congrés, celebrat el juny de 1933, fou comptabilitzada l'assistència de setze agrupacions,⁷² i el nombre d'afiliats no devia superar el miler. La direcció catalana del PSOE va reconèixer l'evidència que calia trobar una via de sortida i aquesta via la veié, no en el desenvolupament i l'enfortiment de la UGT o de les Jo-

70. BALCELLS, *Crisis económica y agitación social en Cataluña (1930-1936)*, Barcelona, Ariel, 1971, ps. 178-179.

71. Vegeu la tesina de llicenciatura, «La cuestión del partido único del proletariado en Cataluña», presentada a la Universitat Autònoma de Barcelona, el setembre de 1973.

72. «El Socialista» (27 de juny de 1932); vegeu també la tesina de llicenciatura citada.

ventuts, ni en l'adopció d'una política més radical, alineant-se amb les posicions que començava a esbossar Largo Caballero, sinó en l'aproximació a la USC. Els promotors d'aquesta opció, Recasens i Mercader, Pla i Armengol i Martínez Cuenca, estaven lligats a la dreta del socialisme espanyol, i en particular els dos primers eren antics correligionaris dels fundadors de la USC. Contràriament, l'aproximació a la USC era vista amb grans recels per la major part dels membres de l'organització de Barcelona i de la UGT, els quals, encapçalats per Vila Cuenca, Morales, Desiderio Trilles i alguns altres, preferien la segona via i eren del tot reticents a unir-se a un grup tan vinculat a la Generalitat.

A la USC la possibilitat d'absorbir la Federació Catalana del PSOE li proporcionava l'ocasió d'eliminar el seu competidor, i a més li permetia reforçar la seva correlació de forces respecte a l'ERC. L'organització creixeria, tant en el nombre d'afiliats com en el de poblacions en presència, però sobretot era important la suma de les respectives àrees d'influència política. Es donava, a més, una conjuntura favorable a la unitat entre els dos grups, deguda, per un cantó, a l'actitud més favorable del PSOE respecte a la qüestió nacional, en particular entre els membres de la federació regional, i d'altra banda a la coincidència considerable que hi havia en la qüestió de la col·laboració amb el govern i amb els republicans d'esquerra. Aquesta era una qüestió que estava per damunt de la simple participació ministerial; quan es produí la fusió, la USC no formava part del govern de la Generalitat, però això no volia dir que hagués abandonat, ni de lluny, la seva tradicional política d'aliança amb l'ERC. De la mateixa manera que l'oposició de Besteiro a la par-

ticipació en el govern espanyol no volia dir que hagués abandonat la política de defensa de la República o de col·laboració amb els republicans.

La fusió fou inicialment plantejada per la Federació Catalana del PSOE; l'Agrupació de Reus, dirigida per Recasens i Mercader,⁷³ va proposar l'obertura de negociacions amb la USC amb el fi d'arribar a la unió dels dos grups, i el Congrés del 1932 no solament aprovà la moció, sinó que posà l'organització a les mans dels seus patrocinadors: Recasens i Mercader fou nomenat president de la Federació, i Joan Gilabert, secretari general.⁷⁴ En aquell moment, el comitè executiu de la USC rebutjà la fusió immediata i la condicionà al desenrotllament de les votacions sobre l'Estatut que havien de celebrar-se al si de les Corts constituents, negociacions que s'iniciaren al començament del 1933, quan la USC, fora del govern, tenia les mans lliures per a dur endavant el projecte. Necessitava, a més, cal no oblidar-ho, alterar la seva correlació de forces respecte a l'ERC. El març hom arribà a un acord concret de fusió.⁷⁵ Fou proposada la celebració d'un con-

73. Militant del PSOE des del començament de segle, el 1923 participà en la constitució de la USC i fou subscriptor assidu de «JS», al comitè de redacció del qual figurà inicialment quan el setmanari reaparegué el 1931. El nom del setmanari de la USC procedia precisament del de l'òrgan dels socialistes reusencs del començament de segle, fundat per Recasens i Mercader i que més tard esdevingué el portaveu de la Federació Catalana.

74. «El Socialista» (2 de febrer de 1932).

75. «Les dues organitzacions constituïran una sola entitat, denominada Unió Socialista de Catalunya. La USC tindrà, essencialment, la característica de partit plenament sobirà dins Catalunya i, als efectes de la política peninsular i davant la Internacional Obrera Socialista, serà la Federació Catalana del PSOE» («JS», 11 de març de 1933).

grés extraordinari de totes dues organitzacions, del qual havia de sortir la nova organització socialista catalana.

La USC tenia un paper absolutament hegemònic en la fusió. L'any 1933 ja tenia una organització d'una certa força numèrica i àmpliament distribuïda per tot Catalunya. D'acord amb les dades proporcionades pel Segon Congrés, celebrat l'abril del 1933, he elaborat el quadre següent:⁷⁶

Secció	Delegats	Màxim	Mínim	Mitjana
Barcelona vella	5	110	86	98
Poble Sec	4	85	61	73
Sant Gervasi-Sarrià	3	60	36	48
Dreta de l'Eixample	4	85	61	73
Esquerra de l'Eixample	6	135	111	123
Sants	4	85	61	73
Gràcia	9	210	186	198
Sant Martí de Provençals	3	60	36	48
Horta	3	60	36	48
Sant Andreu	2	35	11	23
el Clot	3	60	36	48
Poble Nou	2	35	11	23
Total Barcelona	48	1.020	732	876
Alella	3	60	36	48
Alcarràs	2	35	11	23
Arenys de Munt	2	35	11	23
Agramunt	3	60	36	48
Almacelles	2	35	11	23
Alcover	2	35	11	23
Badalona	5	135	111	123

76. Cada secció tenia el dret d'enviar un delegat pel sol fet de la seva existència, i un altre més per a cada vint-i-cinc afiliats o fracció superior a deu. Amb aquesta base he calculat un mínim, un màxim i una mitjana.

Secció	Delegats	Màxim	Mínim	Mitjana
Balsareny	2	35	11	23
Banyoles	4	85	61	73
la Bisbal del Penedès . .	4	85	61	73
les Borges Blanques . .	2	35	11	23
Bítem (Tortosa)	2	35	11	23
Bossost	2	35	11	23
Calella	4	85	61	73
Canet de Mar	2	35	11	23
Cervera	2	35	11	23
Ciutadilla	2	35	11	23
Cornellà de Llobregat . .	2	35	11	23
Esplugues de Llobregat .	2	35	11	23
l'Estartit	2	35	11	23
Esterri d'Aneu	2	35	11	23
Figueres	5	135	111	123
Fogars de Montclús . .	2	35	11	23
Girona	4	85	61	73
Granollers	2	35	11	23
l'Hospitalet de Llobregat	2	35	11	23
Igualada	2	35	11	23
Lavern	2	35	11	23
Lleida	3	60	36	48
Llorenç del Penedès . .	2	35	11	23
Manresa	3	60	36	48
Mataró	2	35	11	23
Molins de Rei	6	135	111	123
Montgat	4	85	61	73
Monistrol de Montserrat	2	35	11	23
Olot	2	35	11	23
Palautordera	3	60	36	48
Pineda	3	60	36	48
el Pla de Cabra	2	35	11	23
el Pont d'Armentera . .	2	35	11	23
Puigcerdà	2	35	11	23
la Riba	3	60	36	48
Ripoll	2	35	11	23
Roda de Ter	2	35	11	23
Sabadell	3	60	36	48
Sant Carles de la Ràpita	4	85	61	73
Sant Celoni	2	35	11	23
Sta. Coloma de Gramenet	2	35	11	23
Sta. Coloma de Farners .	4	85	61	73

Secció	Delegats	Màxim	Mínim	Mitjana
Sant Iscle de Vallalta .	2	35	11	23
Santa Maria de Corcó .	6	135	111	123
Sant Pol de Mar	2	35	11	23
Sudanell	2	35	11	23
Sort	2	35	11	23
Tarragona	2	35	11	23
Jesús i Maria (Tortosa) .	2	35	11	23
Tortosa	2	35	11	23
Valls	3	60	36	48
<i>Total (Barcelona inclosa)</i>	205	4.060	2.356	3.208

La USC comptava amb un nombre d'afiliats que se situava pels volts dels tres mil, dels quals uns vuit-cents pertanyien a l'organització de Barcelona.⁷⁷ Aquesta és la presència que degué donar-se estatutàriament al congrés, però la que es va donar de manera efectiva fou menor: cent nou delegats per quaranta seccions, que representaven, de fet, uns mil set-cents afiliats.⁷⁸ La diferència obeeix a l'absència d'algunes seccions, deguda potser a la llunyania (com és el cas de la de Puigcerdà o de la d'Esterri d'Aneu), a la manca de mitjans, o fins i tot a l'interès relatiu per la mateixa participació en el congrés.

La força organitzativa de la USC li assegurava el domini net al congrés de fusió; cal assenyalar, a més, que es tractava d'una organització amb simp-

77. «JS» (8 d'abril de 1933). MOLAS li atribueix com a màxim cinc mil tres-cents setanta-cinc afiliats (encara que ell mateix considera que la xifra era inferior), al seu llibre *El sistema de partits polítics a Catalunya (1931-1936)*, Barcelona, Edicions 62, 1972, p. 102.

78. «JS» (22 d'abril de 1933).

tomes clars d'estabilitat, detall no gens negligible en un moment en què la crisi de partits no era infreqüent: de les cinquanta-nou poblacions on hi havia seccions de la USC, vint-i-cinc corresponien a aquella llista de subscripcions a «Justícia Social» entre 1923-1926, i per tant llur vinculació a la USC ja tenia una certa càrrega històrica. Des del punt de vista polític, l'hegemonia es decantava també a favor seu, atès el pes peculiar de la USC en els centres de poder del règim autònom. La USC comptava, en fi, amb un portaveu, «Justícia Social», de tiratge regular, amb mil tres-cents subscriptors i més de vuit-cents exemplars distribuïts habitualment per quioscos i corresponsals;⁷⁹ a més a més, a partir del 1933 disposà també d'un portaveu oficios de caràcter comarcal: «Trellall», publicat a Valls sota la direcció de Carles Gerhard.

Les bases de la fusió foren aprovades successivament pels congressos de la Federació del PSOE a Mataró (març de 1933) i de la USC a Barcelona (abril de 1933). El procés iniciat també va rebre el beneplàcit de la direcció del PSOE, que trameté un comunicat a l'executiu de la USC.⁸⁰

La USC s'alçà en defensora de la UGT a Catalunya, i en particular Comorera es distingí per la

79. *Informe de l'Executiu al III Congrés de la USC*, del 28 d'abril de 1934. A partir d'aquí citarem *Informe al III Congrés*.

80. «*Estimados compañeros: Recibimos oportunamente vuestro telegrama saludando a la Comisión Ejecutiva en nombre del Congreso donde se ha acordado hacer la fusión con la Federación Catalana. En nombre de dicha Comisión Ejecutiva os devolvemos el saludo, igualmente cordial y afectivo, esperando que la nueva organización que se constituya en Cataluña con la fusión alcanzará un triunfo resonante. E. de Francisco, secretario de la CE, 20 de abril 1933*». «JS», 29 d'abril de 1933.

seva allocució al Parlament de Catalunya sobre el conflicte del port de Barcelona.⁸¹

El congrés de fusió se celebrà els dies 15 i 16 de juliol, i la unió fou aprovada per unanimitat. Més discussió hi va haver respecte a les modalitats de fusió: la votació sobre la denominació del partit unificat donà dos mil dos-cents quaranta vots a favor de la d'«Unió Socialista» i dos-cents quaranta en contra.⁸²

L'elecció del nou comitè donà aquest resultat: Comorera, president; Martínez Cuenca, vice-president; Folch i Capdevila, secretari general; Fronjosà, secretari d'actes; Antoni Obac, vice-secretari; Joan Capdevila, tesorero, i Ramon Palomas, comptador. Folch i Capdevila, Fronjosà i Capdevila per la Unió; Martínez Cuenca, Obac i Palomas pel PSOE. L'elecció de Comorera va portar-se a terme per procediment a part i per una majoria aclaparadora: Comorera havia esdevingut ja el número u de la USC i del socialisme a Catalunya. La seva elecció ratificava també l'hegemonia de la USC al si de l'organització fusionada.

La primera comesa important que va haver d'emprendre la rejuenida USC va ésser l'elaboració de la tàctica electoral davant la crisi del govern i la convocatòria de noves eleccions generals. El 14 d'octubre «Justícia Social» llançà la consigna de «front d'esquerres contra la reacció»; poc temps més tard el front es concretava en la renovació del pacte amb l'ERC.⁸³ La tàctica corresponia a la política tradicional de la USC i així mateix a les posicions bes-

81. «JS» (6 de maig de 1933).

82. «JS» (22 de juny de 1933).

83. «JS» (4 de novembre de 1933).

teiristes i de la facció dreta del socialisme espanyol. Però s'enfrontà al corrent dominant al si de l'executiva del PSOE, que no veia amb gaire bons ulls el manteniment de l'aliança amb els republicans. Contràriament, la Federació Socialista de Barcelona, denominació sota la qual s'agrupava el sector oposat a la fusió amb la USC de la Federació Catalana del PSOE d'on havia estat expulsada en el Congrés del 1933, dirigida per Vilà Cuenca, Trilles i Vidiella, acordà amb el Bloc Obrer i Camperol la constitució d'un front obrer, més acordat amb la línia largocaballerista. Aquestes diferències tenien lloc quan ja havia esclatat la polèmica entre la USC i el PSOE, sobre les característiques autonòmiques de l'organització catalana. La comissió executiva del PSOE havia acordat que no podia acceptar els estatuts de la nova USC a causa del caràcter autonòmic que li atribuïen, segons que ho notificà per carta del 10 d'agost.⁸⁴ Ratificada aquesta posició per part de la comissió executiva (carta del 2 de setembre), el mes d'octubre fou convocat un ple del comitè nacional del PSOE, al qual fou invitat Recasens i Mercader. Aquest allegà que el president de la Federació ja no era ell, sinó Comorera, a qui passà la convocatòria. El viatge de Comorera a Madrid liquidà la ruptura.⁸⁵

84. *Informe al III Congrés.*

85. «La impressió que pogué comunicar-nos al seu retorn el company Comorera, fou desastrosa. Trobà una franca comprensió prop de determinades figures del Partit com els companys Besteiro, Trifón Gómez i Zugazagoitia, però de la seva entrevista amb el secretari del Partit deduí que existia una parcialitat descarada per a sostenir el grupet de la "Federació de Barcelona". Vista aquesta situació, el CE acordà continuar la seva tasca d'organització a Catalunya deixant per a més endavant continuar les gestions per a l'acceptació de la USC als rengles del PSOE.» (*Ibid.*)

Al ple del mes d'octubre de 1933 va assistir Ricard Neira, de la Federació de Barcelona, amb la qual cosa la direcció donà per fet que era aquesta, i no la USC, l'organització genuïna del socialisme a Catalunya. La qüestió nacional, és a dir, el que en aquest cas s'hi referia de manera concreta —el caràcter autonòmic de l'organització catalana—, no pot fer-nos oblidar que també hi havia un altre motiu de ruptura entre la USC i el PSOE: l'opció diversa entre front obrer o aliança amb els republicans d'esquerra, en aquesta ocasió fou determinant. Pel que fa a l'autonomia organitzativa, Comorera confessa que en algun moment del procés va tenir la intenció de renunciar-hi (potser esperant que s'imposés de fet), però subsistí el problema de la Federació de Barcelona, i el que aquest reflectia en primera instància era la divergència política.⁸⁶

La gota que va fer que el got es vessés, la proporcionà el reingrés de la USC al govern de Catalunya, a instàncies de Companys, que havia succeït Macià en la presidència. I va ésser precisament Comorera qui passà aquest cop a formar part del ga-

86. «Encara, però, el company Comorera realitzà un altre viatge a Madrid i en una conferència inútil amb De Francisco li preguntà si hi hauria manera d'ésser acceptats al si del PSOE mitjançant que acceptéssim els antics estatuts de la Federació Catalana, a la qual cosa contestà De Francisco que sí, però que caldria resoldre abans el problema de la Federació de Barcelona. Poc temps després rebérem una carta del 7 del 12 de la C.E. preguntant-nos si el Comitè Executiu ratificava la proposta del company Comorera. Encara que aquesta proposta, el company Comorera l'havia feta com una nova prova per a temptejar la situació, el C.E. acordà contestar afirmativament, i així ho féu en carta del 13-12, i rebérem una altra carta dient-nos que dins de poc vindria el company Largo Caballero a tractar la qüestió.» (*Ibid.*)

binet; Serra i Moret, que Companys hauria volgut veure al govern, rebutjà l'ofertament del nou president.⁸⁷ El comentari que va aparèixer a «Justícia Social», el dia 6 de gener, per justificar el retorn de la USC a la Generalitat és d'allò més sucós: «Assistim a una investida furiosa de la reacció, a un reagrupament orgànic i disciplinat de les forces de dretes [...]. I davant d'aquesta situació general, tan compromesa per als proletaris de tot Espanya, s'alça Catalunya com el darrer refugi de la revolució; és el nostre deure enfortir tota situació que tendeixi a valoritzar la posició transcendental de Catalunya en l'òrbita espanyola [...]. La iniciativa de tota acció defensiva i revolucionària, a Espanya, correspon al Partit Socialista. A Catalunya, pel que fa a la posició de les respectives forces, cal constatar que correspon, encara, a l'ERC. No podent, doncs, prendre la iniciativa nosaltres, no podíem en aquestes circumstàncies, sense mancar al nostre deure històric, negar el nostre suport a un govern republicà d'esquerra que, com a mínim, es declara disposat a defensar per tots els mitjans el contingut laic i social de la República i de l'Estatut.»⁸⁸

Les relacions entre el PSOE i la USC van quedar trencades immediatament, com testifica el número del 27 de gener de «Justícia Social». Tot seguit les antigues agrupacions de la Federació Catalana que havien participat a la fusió, van haver de respondre a la crida de l'executiva del PSOE en el sentit que sollicitessin la readmissió al partit. Hi tornaren les de Reus, Sabadell, Tarragona, Tortosa, Sitges i Lleida; es quedaren, en canvi, a la USC les de Mataró,

87. FOIX, *op. cit.*, cap. IX.

88. «JS» (6 de gener de 1934).

Manlleu, Súria, Manresa, Sant Vicenç dels Horts, Caldes de Montbui, Vilanova i la Geltrú i Girona.⁸⁹

El frustrat intent de fusió va suposar per al PSOE una minva immediata de forces, però també el triomf de la línia més obrerista, la de l'organització de Barcelona, que quedà en qualitat d'hegemònica. Quant a la USC, les conseqüències organitzatives foren de mitjana importància: incrementà en uns cinc-cents el nombre d'afiliats (els corresponents a les antigues agrupacions del PSOE que decidiren quedar-se a la USC), i és remarcable que a Mataró i a Manresa la USC ja comptava amb un centenar d'afiliats, respectivament.

Una conseqüència que havia de tenir efectes negatius per a totes dues organitzacions fou l'escissió, al si de la UGT, que plantejaren els delegats afectes a la USC al congrés regional del sindicat que va tenir lloc del 13 al 15 d'abril de 1934. L'ur intent que el centralisme de la UGT fos refusat i l'ur proposta d'adscripció a l'Aliança Obrera no prosperaren, i van abandonar l'organització. Els grups escindits van fundar posteriorment la Unió General de Sindicats Obrers de Catalunya, la força principal de la qual residí en els nuclis sindicals ja vinculats a la USC abans del 1934 i que eren els empleats de banca i els tècnics i administratius.⁹⁰

89. «JS» (10 i 17 de febrer, i 2 de març de 1934).

90. BALCELLS, *op. cit.*, p. 191. (Aquesta citació, ja l'hem indicada a la nota 57.)

3. Entre el catalanisme i l'obrerisme: el Partit Català Proletari

La constitució d'Estat Català, el 1922, s'inscriví dins el marc del catalanisme radical, envers les classes treballadores i el seu moviment. Macià reclutà els seus militants entre els estrats inferiors de la petita burgesia i nuclis determinats d'empleats i treballadors qualificats, entre els quals no hi havia inicialment una consciència obrerista clara, bé que aquesta anà formant cos durant la Dictadura. La seva ruptura amb els partits tradicionals l'induí a establir relacions amb les organitzacions extremes del moviment obrer. El 1925 va formar part, a través del mateix Macià, d'un «Comitè Revolucionari», constituït per representants de la CNT i del PCE a París. Portat pel seu convenciment que calia i era possible desencadenar la lluita armada contra la Dictadura i per l'alliberament nacional de Catalunya, Macià proposà al Comitè la idea d'acudir a l'URSS i a la IC per tal que financés els seus plans revolucionaris.¹ Macià anà a Moscou la tardor del 1925 i, juntament amb Bullejos, es va entrevistar amb Bukharin i Zinoviev, els quals, tot i que avalaven les reivindicacions catalanes, no s'entusiasmaren amb el pla d'insurrecció armada que els proposaven i en el qual era donada preponderància als elements tècnics sobre els polítics. Macià abandonà l'URSS sense haver aconseguit el suport so-

1. Macià, «*La seva actuació a l'estranger*», ps. 63-65; Vidie-lla, «*De París a la càrcel de Madrid*», ps. 72-73; BULLEJOS, *op. cit.*, ps. 111-112, segons citació de COMÍN COLOMER, 1, ps. 204-209.

viètic i decidí dur endavant pel seu compte el pla que acabà en l'aventura de Prats de Molló. Però de la mateixa manera que aquesta, malgrat el seu final, no resultà estèril per a Macià, tampoc l'aproximació d'Estat Català a la IC no fou inútil; en l'ànim d'alguns militants es va afirmar la idea que el catalanisme havia de canviar de base social, que la llibertat de la nació catalana no depenia de la burgesia en qualsevol dels seus estrats, sinó de les classes treballadores. Jaume Compte, un dels participants en el complot de Garraf, fou el portaveu d'aquest corrent obrerista en el si d'Estat Català. Fou aquest sector obrerista qui no va acceptar l'orientació, preconitzada per Macià, de sumar-se a la fusió del Partit Republicà Català i el grup de «L'Opinió» per tal de constituir l'ERC (març del 1931). Tanmateix, quedà en minoria i l'èxit inesperat de l'ERC a les eleccions municipals afavorí la disgregació dels elements que s'aferraven al manteniment d'Estat Català com a agrupació independent. Compte intentà de reorganitzar-lo amb la intenció de constituir un partit obrer radicat organitzativament i políticament a Catalunya i amb un contingut revolucionari. El sis de gener de 1932 tingué lloc una primera assemblea i el 6 de març arribaren finalment a un acord de reorganització d'Estat Català sobre bases proletàries i de crida a una Conferència Obrera Nacional de Catalunya; aquesta perspectiva s'oposava al plantejament dels qui s'obstinaren a mantenir Estat Català com a organització nacionalista, però no de classe.² Fou constituïda, a més, una junta direc-

2. IVERN, Dolores, UCELAY DA CAL, Enrique, *Nacionalisme radical i marxisme: l'Estat Català al Partit Català Proletari*. Ponència presentada en el col·loqui organitzat per «Recerques» el setembre del 1974, núm. 1.

tiva d'Estat Català integrada per J. Compte, J. Sunyer, S. Roca i Roca, X. Tarragó, A. Figa, J. Nunyes, B. Ramon, J. Juanola, R. Jové Brufau i J. Ll. Roca, i es va formar una comissió organitzadora de la Conferència Obrera: F. Botella, R. Jové Brufau, D. Ramon, Josep Ferres, Miquel Gatnau, J. Compte, S. Roca i Roca, Pere Ruar, E. Roca, Joaquim Gilbert.

Domènec Ramon i Jové Brufau eren els principals promotors de la Conferència Obrera, la necessitat de la qual procedia segons «L'Insurgent» d'«el convenciment que cal anar a la formació d'una força política obrera que permeti en tot moment el proletariat de fer sentir la seva veu en els problemes que l'interessin, ha arrelat en l'ànim de molts militants que han vist com la CNT, adés, pel seu caràcter d'organisme de lluita econòmica, adés, pel seu caràcter sectari, deixava el proletariat indefens en la seva ruta revolucionària».³ El caràcter anticenetista que la projectada Conferència anava assumint per obra dels antics membres de l'esmentada organització Ramon i Jové Brufau no fou acceptat unànimement. Josep Rovira s'enfrontà a la Conferència en el Panorama Setmanal de «L'Insurgent»

3. «L'Insurgent» núm. 1, abril del 1932, i núm. 14, 22 de juliol de 1932. Al començament de juny, Domènec Ramon ratificava l'objectiu de la Conferència: «La celebració de la CO de Catalunya pot ésser l'esforç més reeixit per articular el gran partit que la classe obrera necessita, car de la mateixa manera que l'any 1918, en el congrés sindical celebrat a Sants, el proletariat es creava el seu propi organisme de lluita econòmica superant aquella estretor d'actuació societària que el féu incapaç de triomfar en les lluites contra la burgesia, també d'aquest comici polític obrer, pot la classe obrera crear-se el propi partit superant l'esperit cantonal dels nostres nuclis polítics obrers.» «LI» núm. 9, tres de juny.

del disset de juny: «Cal tenir present que l'únic organisme de lluita econòmica i de grans possibilitats polítiques de classe a Catalunya és precisament la CNT.

»Si bé reconeixem i tenim en compte dins la nostra actuació les falles de la CNT, no per això hem d'agreujar-les restant-li forces en el moment que n'és necessitada. Una Conferència Obrera a Catalunya podria semblar a l'hora actual un moviment escissionista del nostre proletariat organitzat. La nostra lluita més aviat ha d'anar encaminada a corregir des de dins mateix de la CNT el sectarisme dels seus dirigents i propugnar la democràcia sindical i la llibertat de tendències en el si de la mateixa.»

La pugna entre partidaris i opositors de la Conferència originà l'assemblea general del vint-i-sis de juny. Compte, Rovira i Roca s'imposaren sobre Jové i Ramon, que foren expulsats del grup. L'alternativa triomfant era la constitució d'Estat Català tot seguit en partit obrer i l'abandó del sectarisme anticenetista.⁴ Així mateix fou acordat de dur a cap el congrés constituent d'Estat Català Partit Proletari.

La polèmica sobre la Conferència es desplegà dins un procés de múltiples discussions, a través de les quals el grup pugnava per adquirir una personalitat política i organitzativa. Fins aleshores s'havia distingit per la seva actitud separatista, condemnant com a traïció la concessió de Macià el disset d'abril del 1931, amb major vehemència que cap altra organització obrera, i per la seva defensa de

4. «LI», 22 de juliol. Jové Brufau i J. Ll. Roca ingressaren posteriorment als rengles d'USC, reforçant-li les posicions anticenetistes.

la síntesi entre nacionalisme i obrerisme. El seu esquema organitzatiu quedava determinat per aquest funcionament de junta directiva i assemblees generals, que difícilment podien consolidar una organització política. Al llarg de la primera època de «L'Insurgent» va apareixent l'opció que intenten representar. L'abril del 1932 l'havien formulada com la de la constitució d'un «front únic polític català», del qual n'excloïen el PSOE i el PCE. Posteriorment, i a mesura que s'anaven abandonant els projectes de la Conferència, desaparegué la idea de constitució d'un «front únic polític», que fou substituïda per la d'un partit obrer de Catalunya, sobre la base ideològica del marxisme i del leninisme. D'altra banda, aquesta darrera opció, sobre la qual es constituirà el PCP, anava acompanyada d'un esforç de diferenciació respecte a les altres organitzacions obreres de Catalunya. El PCP criticava la CNT no solament per la seva influència anarquista que la sotmetria de fet a l'hegemonia de l'ERC,⁵ sinó pel fet d'ésser, de més a més, instrument de «tèrbols elements forasters».⁶ A la USC li retreia la timidesa d'acció, el moderantisme, i, naturalment, li separava de manera irreductible la política d'aliança amb l'ERC. Una posició més complexa era la que tenia respecte a les organitzacions comunistes. Inicialment, sembla que hi hagué una bona entesa amb el BOC, entesa que s'anà endurant en el transcurs del 1932; l'abril⁷ condemnava el seu extremisme, completament ineficaç a parer seu, i el juny establí el que havia d'ésser la seva diferència essencial respecte

5. «LI», núm. 1. *Op. cit.*

6. «LI», vint-i-dos d'abril.

7. «LI», núm. 3. *Op. cit.*

als maurinistes, en un article que no per casualitat degué titular *Estat Català no és el BOC*, ja que segons el mateix article informava, en algunes reunions de militants s'havia arribat a dir que res no els separava: «La Federació Comunista Ibèrica (BOC) accepta la qüestió nacional com a factor revolucionari que ve "en ajut del proletariat". No pas per la injustícia que representa la submissió d'un poble al poder imperialista de l'Estat.»⁸ Li feia retret també que la FCI fos un partit a nivell espanyol mentre que Estat Català se situava a Catalunya i d'allí no volia sortir. Aquesta darrera qüestió es perfilà encara més, amb una significació clarament crítica.⁹

Al contrari, les relacions amb el PCE anaren millorant. Existí des del primer moment, en el grup de Compte, un nucli de militants que no solament proclamaven la seva adhesió als principis del marxisme, sinó que es mostraven entusiastes partidaris de la Unió Soviètica. La tesi sobre la qüestió internacional que s'havia de presentar a la Conferència Obrera afirmà: «L'únic país que es troba en pla de realitzar el socialisme és Rússia i per aquest l'única actitud que ha de tenir la classe obrera és de franca adhesió *per damunt de la revolució en el propi país.*»¹⁰ Després de l'expulsió del grup Jové-Ramon s'accentuen les manifestacions d'identifica-

8. «LI», vint-i-quatre de juny.

9. Segons Pere Roig (pseudònim de Pere Aznar) la FCI pel fet d'haver-se convertit en partit espanyol «perd per aquest motiu la possibilitat d'obtenir, un dia més o menys proper, la col·laboració d'aquella part del poble de Catalunya que no vol saber res de partits espanyols, i que no obstant és indispensable llur concurs per poder triomfar» «LI», vuit de juliol.

10. «LI», vint-i-dos d'abril. El subratllat de la citació és meu.

ció amb el leninisme, al qual era feta ja constant referència, i a la Tercera Internacional. En una resposta al BOC, Salvador Roca i Roca confessa que «aspirem a ésser una organització catalana del comunisme ortodox. Ho assolirem? Aquesta ja és una altra qüestió; ara només es tracta de demostrar la nostra posició en tant que comunistes i en tant que catalans».¹¹

Paral·lelament, el PCE deixà d'ésser condemnat, com ho era en el primer número de «L'Insurgent», per ésser simplement criticat per algunes incoherències, però reconeixent ja la seva evolució favorable respecte a la qüestió nacional. Al començament de juny manifestaven: «El Partit Comunista (Secció espanyola de la Internacional Comunista) ha pres darrerament una posició decidida dins el nostre moviment nacionalitari.»¹² En efecte, sota les pressions del Komintern, el PCE havia rectificat, almenys verbalment, la seva actitud de subvaloració de Catalunya en la lluita política i social. Els homes de Compte acabaren concloent que llur posició davant la qüestió catalana tenia bastants punts de diferència amb les tesis trotskistes, menys amb les del BOC i menys encara amb les del PC, i que, naturalment, s'identificava amb la solució donada a la qüestió nacional per Stalin.

L'aproximació devers la IC anà acompanyada de l'hostilitat creixent cap a la socialdemocràcia catalana. Si l'abril la crítica que li havia fet era bastant suau, el novembre el llenguatge que li dedica és notablement més dur: «Els misèrrims i risibles beneficis que poden fer els socials-traïdors-ganguistes

11. «LI», vint-i-dos de juliol.

12. «LI», cinc de juliol .

de tot el món.» Evidentment, la inclusió de Jové Brufau i de Jaume Lluís Roca a les files de la USC atiava els sentiments d'hostilitat.

Sota la direcció de Jaume Compte, Salvador Roca, Pere Aznar, Artur Cussó, Simó Llauneta, Eudald Carbonell, Emili Vilaseca... arribaren a la realització de l'acte constitutiu del Partit Proletari el nou d'octubre de 1932, vencent les darreres reticències a convertir el grup en una organització política.¹³ Una organització política que fes la difícil síntesi entre revolució social i emancipació nacional. El congrés de constitució decidí, de més a més, dues qüestions debatudes d'ençà de l'aparició de «L'Insurgent»: el nou partit actuaria en endavant sota la inspiració del marxisme-leninisme; foren condemnades les anteriors actituds anticenetistes, es pronunciaren en defensa de la Confederació i reivindicaren el restabliment de la democràcia interna per tal d'acabar amb les lluites intestines. L'actitud unitària l'hauria de distingir netament del PCC i del BOC. Salvador Roca en el comentari del congrés significativament titulat: *No volem ésser una escissió*, suggerí clarament la línia de la unitat: «Si els pobles d'Espanya i Catalunya tenen el mateix Estat que els tiranitza poden avenir-se i anar junts per a enderrocar l'enemic comú. Poden fer totes les enteses que calguin per a lligar els interessos comuns al triomf de la Revolució, poden crear un Comitè Permanent d'Enllaç que tingui cura de la coordinació dels moviments. Però tots els pobles d'Espanya i de Catalunya han de recolzar la seva natural personalitat.»¹⁴

L'activitat del partit, que a partir del 1934 pren-

13. «LI», cinc de juliol.

14. «LI», deu de novembre.

gué la denominació de Partit Català Proletari, fou limitada. L'afiliació, segons les indicacions de Ponamariova arribà el 1936 a cinc-cents militants.¹⁵ La seva força estigué concentrada a Barcelona-ciutat, i concretament al ram mercantil, bé que entre els seus dirigents hi havia també treballadors i empleats d'altres rams (impressors: Cussó; mecànics: Marlès; etc.). Amb motiu de les eleccions al Parlament català, el novembre del 1932 presentà candidatura pròpia per la circumscripció de Barcelona-ciutat (per a això hagué de realitzar una campanya prèvia d'adoctrinament intern a través de la difusió del capítol VII de l'obra de Lenin sobre l'esqueranisme, el que tracta de la participació en els parlaments burgesos). L'experiència fou descoratjadora: gràcies al prestigi de Compte, aquest aconseguí cinc-cents vuitanta-sis vots, però la resta dels candidats obtingueren un sufragi que oscilà entre els cent trenta-dos i els cent setanta-quatre vots.¹⁶ D'aquestes eleccions podem deduir-ne, en bona lògica, que les forces del PCP a Barcelona eren, el novembre del 1932 d'uns cent cinquanta afiliats (xifra que, d'altra banda, fou la dels vots recollits exactament per sis dels dotze candidats). A la mateixa votació el BOC havia obtingut tres mil vuit-cents vots i el PCC mil sis-cents vint-i-dos. No insistí a temptar la sort. Al llarg del 1933 i el 1934 concentrà els seus esforços a conquerir la direcció del Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Indústria (en endavant, CADCI); per això organitzà l'auto-determinada Minoria d'Oposició Mercantil i el quin-

15. PONAMARIOVA, *La formació del PSU de Catalunya*, Edicions Treball, p. 61.

16. MOLAS, *El sistema de partits...*, p. 142.

zenal «Front Mercantil», que aparegué per primera vegada el catorze d'octubre de 1933. No aconseguiren de desbancar la direcció, identificada amb l'ERC fins a l'estiu del 1934, però a partir d'aquest moment PCP i CADCI quedaren identificats davant el moviment obrer i l'opinió pública.

A part de la pugna per tal d'aconseguir la direcció del CADCI el PCP tingué entre 1933-1934 una escassa activitat política. Intensificà les seves relacions amb el PCC i, com aquest, no va participar a l'AO; sí en canvi que ho féu en els mítings de front únic organitzats pels comunistes, com el que tingué lloc a la Bohèmia cap a la fi del gener del 1934.¹⁷ La importància del PCP s'accentuà després de la seva victòria en el sí del CADCI i, sobretot, a partir de la insurrecció d'octubre, que donà a Jaume Compte, mort en els combats amb l'exèrcit, una aurèola d'heroi. El seu capteniment li guanyà un prestigi que li permeté de jugar un paper de primer ordre en el procés d'unificació dels partits obrers catalans, un paper que ni per la seva potència militant ni per la seva coherència ideològica no podia somiar durant els tres primers anys d'existència.

17. «CR», 1 de febrer de 1934.

4. La primera etapa de la unitat: de l'Aliança Obrera al moviment d'octubre

L'APROXIMACIÓ ENTRE LA INTERNACIONAL COMUNISTA I LA INTERNACIONAL OBRERA SOCIALISTA

L'ascens de Hitler al poder, el trenta de gener del 1933, representà una greu desfeta per al moviment obrer europeu, en el qual lògicament incidí en les seves diverses tendències a les quals obligà a fer un examen autocrític. Aquest, tanmateix, seguí un procés lent. L'estupor causat per la victòria nazi trigà a esvanir-se i tant els comunistes com els socialistes no calibraren tot seguit la transcendència del trenta de gener; el Partit Comunista continuà pensant que la situació aniria a parar a un caos que facilitaria un demà passat de front únic proletari dirigit per ell mateix;¹ pel que fa a la socialdemocràcia i els sindicats controlats per aquesta intentaren de contemporitzar amb Hitler, prestant suport a la seva convocatòria del primer de maig i votant en el Reichstag a favor de la seva política exterior, amb l'oportunista esperança d'obtenir un *status* d'oposició tolerada. El poder creixent de Hitler i la brutal repressió que desencadenà destruï ambdues illu-

1. Sobre el capteniment de la IC davant l'ascens del feixisme: HAJEK, *op. cit.*, ps. 188-228; SPRIANO, P., *Storia del partito Comunista Italiano*, II. *Gli anni della clandestinità*, Torí, Einaudi, 1969, caps. XX i XXI; FLECHTHEIM, Ossip K., *Le Parti communiste allemand sous la republique de Weimar*, cap. 4.

sions, la d'un futur pròxim de situació revolucionària i la de la supervivència de les organitzacions socialistes malgrat l'enfonsada de la República de Weimar. D'altra banda, el sectarisme i el reformisme parlamentarista que havien caracteritzat respectivament ambdós corrents mantingueren una forta inèrcia.

La desfeta del trenta de gener, infligida al proletariat alemany, un dels més ben organitzats de tot el món i amb un gran pes específic tant en la societat com en el propi estat, obria per ella mateixa un clar interrogant sobre la política seguida fins aleshores. Ja hem vist en capítols anteriors quina era la línia errònia adoptada per la IC des del final dels anys vints. Aplicada a Alemanya, demostrà que en la pràctica les seves repercussions en el si del moviment obrer —al qual dividí de manera antagonica i al qual desorientava llançant-lo a una perspectiva de revolució immediata al mateix temps que subestimava la importància dels avenços reaccionaris. La consideració de la socialdemocràcia com a principal obstacle a la revolució, comportà espectacles tan denigrants i tan nefastos en llurs conseqüències com el vot conjunt de comunistes i nazis el 1931 contra el govern de Prússia, dominat per la socialdemocràcia. ¿N'eren conscients, el Partit Comunista alemany i la IC, del perill d'un accés nazi al poder? Almenys el Partit s'havia plantejat aquesta possibilitat però li havia donat una solució en extrem subjectiva: Remmele, un dels principals dirigents comunistes alemanys, havia afirmat al Parlament que «quan els feixistes siguin al poder, la unitat del front proletari serà una realitat».²

2. SPRIANO, *op. cit.* II, ps. 330 i ss. «La reticència ideològica

Era naturalment descartat que passés el mateix que a Itàlia, perquè partia del principi indiscutible del «tercer període» com a període de crisi general del capitalisme i de mobilització ofensiva revolucionària, en el context del qual el triomf nazi no passaria d'ésser un esdeveniment més en la crisi de l'estadi burgès. I no solament ocorregué com a Itàlia, sinó que la dictadura de Hitler s'establí de manera encara més sòlida que la de Mussolini i desorganitzà més ràpidament el moviment obrer alemany, inexistent ja al final del 1933. La consolidació del triomf nazi anorrea el Partit Comunista alemany i al mateix temps dugué a la tomba la doctrina del socialfeixisme.

Tanmateix, no és just de fer recaure únicament en el Partit Comunista alemany les responsabilitats de la divisió obrera enfront del nazisme. Tampoc la socialdemocràcia no l'havia situat al centre de la seva política de defensa de la democràcia de Weimar. En lloc de basar-la en la unitat del proletariat i l'aliança amb els sectors populars, dirigí la política d'aliances i negociacions cap a la dreta, cap a Hindenburg i encara, després del trenta de gener, cap al mateix Hitler, en un oportunisme ja a la desesperada. I no solament això, sinó que, emmanillats pel legalitarisme, desestimaren la mobilització massiva contra el nazisme, consentint el cop de Von

contra una unitat d'acció continua essent total. En les tesis aprovades per unanimitat en aquesta XII sessió de l'EKKI es contraposa la perspectiva irreal d'una república obrera i camperola, a la perspectiva nazi i a la defensa de la República de Weimar propugnada pels socialdemòcrates, Thalmann, en el seu discurs, es posà en guàrdia contra un perill d'un front únic des de dalt que enfosqués la funció dirigent del partit comunista.» *Ibid.*, p. 336.

Papen contra el govern de Prússia³ i consentint el propi accés de Hitler a cap del govern sense enfrontar-s'hi amb totes les seves forces i amb totes les seves organitzacions.

L'únic corrent del moviment obrer que a la vigília del triomf nazi l'havia previst en virtut de la divisió del proletariat i dels errors que cometien comunistes i socialistes, fou el trotskisme. Trotski, la lucidesa del qual en dues anàlisis sobre Alemanya és ja avui reconeguda per la mateixa historiografia comunista,⁴ propugnà la unitat d'acció entre el Partit Comunista alemany i la socialdemocràcia com a punt de partida per tal de fer front al perill feixista i d'aconseguir que el proletariat recuperés una moral i una força polítiques que anava perdent a poc a poc. Al marge de l'avaluació global que mereixin Trotski i el trotskisme, és just de reconèixer que la seva actitud fou en cert sentit peonera, bé que només fos perquè, obstinats a defensar la política tradicional dels orígens del moviment comunista, mantenien la consigna del front únic proletari, sense les deformacions que havia introduït en tal consigna la postilla de «realitzat per la base».⁵

3. Sobre el capteniment de la socialdemocràcia davant l'avenç nazi, a més de la bibliografia donada en la nota 1 d'aquest mateix capítol: DROZ, J. *Història del Socialisme*, Barcelona, Edició de Materials, 1968, cap. X, i COLE, G. D. H., *Historia del pensamiento socialista*, VIII, *Socialismo y fascismo (1931-1939)*, Mèxic, Fondo de Cultura Económica, 1963, ambdós donen una visió crítica, però des de la pròpia perspectiva del camp socialista, mentre que els autors de la nota 1 partien de posicions comunistes.

4. SPRIANO, *op. cit.*, II, p. 332.

5. «La política del front únic proposada per Trotski no difereix substancialment de la política seguida en altres ocasions per la Internacional i basada sobre l'analogia de la situació alemanya i la russa del període immediatament pre-

Aquesta defensa per la concepció tradicional, i original, del front únic és quelcom que es troba sovint en la propaganda dels grups comunistes dissidents en aquells començos dels trentes.

Com un primer símptoma dels canvis que s'havien de produir al principi del febrer, la IOS llançà una crida al Komintern el qual invità a negociar en comú un pacte unitari de lluita contra el feixisme. La resposta del Komintern fou la no acceptació d'un pacte a nivell de direcció d'ambdues internacionals, però deixà ja, tanmateix, la porta oberta a possibles contactes entre els partits respectius a escala nacional. El sis de març el Partit Comunista francès proposà a la SFIO l'organització d'una jornada d'acció comuna, però Léon Blum, en nom dels socialistes francesos, rebutjà l'oferta comunista argumentant que abans calia arribar a un acord entre ambdues organitzacions internacionals.⁶ Aparentment, s'havia produït una mena de diàleg de sords i, en efecte, no arribaren a res en concret i les possibilitats d'un acord unitari quedaren en suspens durant un any. Però, malgrat el resultat immediat d'aquesta aproximació, el fet és que la línia de «socialfeixisme» s'havia trencat per primera vegada en el si del Komintern. L'any que passà entre el març del 1933 i el febrer del 1934, quan reprengueren els contactes socialistes i comunistes, tingué lloc la maduració d'una sèrie de condicions prèvies que feren irreversible el moviment unitari.

La transformació que aparegué d'una manera més

cedent a la revolució del 1917», PROCACCI, Giulano, *Scritti 1929-1936 di Trotsky*, article aparegut a «Studi Storici», any III, núm. 2, abril-juny, 1952, p. 422.

6. HAJEK, *op. cit.*, ps. 230-232, SPRIANO, *op. cit.*, II ps. 375-377.

pública fou la soferta per la Internacional Obrera Socialista, la seva diferenciació interna i els avenços de l'ala esquerra. El canvi es manifestava en consignes característiques, que l'esquerra intentava que fossin incorporades per tot el moviment socialista, de «dictadura del proletariat» i d'«unitat d'acció» entre socialistes i comunistes. A la conferència socialista de l'agost del 1933, l'italià Nenni, amb el suport d'un nucli de socialistes francesos, belgues, suïssos i polonesos, defensà les esmentades consignes, plantejant com a única alternativa al feixisme la presa de poder per la classe obrera. La dreta socialista, encapçalada com sempre pels laboristes britànics i els socialistes escandinaus, s'oposà resoltament a les posicions de Nenni, que no assoliren d'imposar-se; així i tot, l'actitud dels denominats centristes, i sobretot dels socialistes austríacs, sotmesos aleshores a la pressió de la creixent feixització de la dictadura de Dollfus, portà a un acord de la conferència a favor de la unitat amb els comunistes, bé que en aquest sentit no sigui feta cap proposta formal a la IC. És particularment simptomàtica la posició d'Otto Bauer que arribà a afirmar que l'escissió entre ambdues internacionals havia d'ésser considerada com un fet que pertanyia al passat, a la història del moviment obrer, però que aleshores l'escissió era «menys justificada que mai. Això és el que senten milions de treballadors. Res no els donaria més ànims que un pas decisiu cap a la unitat dels treballadors».⁷

Si els avenços de l'esquerra i de la línia unità-

7. SPRIANO, *op. cit.*, p. 383. Sobre la Conferència d'agost vegeu també HAJEK, *op. cit.*, p. 234, i KRIEGEL, *op. cit.*, ps. 101-104.

ria en el si del socialisme apareixen clarament, la IC, en canvi, sembla que no sofrí cap evolució, o almenys aquesta no és perceptible des de l'exterior. El tretzè ple del Komintern, celebrat a la primavera del 1934, es manté en la línia tradicional del «socialfeixisme» i de l'afirmació d'un període revolucionari immediat que l'ascens del nazisme —així ho teoritzà el ple— no fa sinó accelerar. Hom insisteix en la consigna del front únic per la base, i només per la base, i en les condemnes tant de la socialdemocràcia com de l'esquerra socialista a la qual hom increpa com una pura cobertura del caràcter general d'agent de la burgesia que s'ha atribuït al socialisme.⁸

Quines raons impulsaren el canvi de curs en la IC? Paolo Spriano en dóna tres que a parer seu són fonamentals.⁹ En primer lloc els canvis en la política exterior soviètica que considerà l'Alemanya nazi l'enemic principal i realitzà una aproximació al govern francès. El futur de França se situà al centre de la política europea i de les preocupacions de la URSS: aleshores ja no era indiferent el tipus de règim que s'hi instaurés, sinó que calia evitar, costés el que costés, que el feixisme s'emparés del poder a París. En segon lloc, aquest perill semblava molt pròxim a realitzar-se quan, el febrer del 1934, les masses feixistes saltaren al carrer a París aprofitant la crisi creada per l'afer Staviski. La reacció del moviment obrer francès fou immediata i unitària; comunistes i socialistes es manifestaren plegats contra l'ofensiva feixista i desencadenaren l'ac-

8. SPRIANO, *op. cit.*, II, p. 384. HAJEK, *op. cit.*, ps. 235-236.

9. SPRIANO, *op. cit.*, ps 385 i ss.

ció general del dotze de febrer. En aquest cas, la represa de la línia unitària (apuntada i interrompuda el març del 1933) tingué com a protagonista no solament ambdós partits sinó tota la massa proletària francesa que imposà des de la base la unitat d'acció. El Partit Comunista francès era, després de la destrucció del Partit Comunista alemany, l'únic partit de masses amb què comptava la IC a Europa. La interacció entre el partit i les masses incidí al seu torn en el sí del Komintern en coincidència amb els canvis que Stalin i el PCUS començaven a dur a terme en la seva política. En tercer lloc, al mateix temps que es produïen els esdeveniments de París, tenia lloc l'alçament dels treballadors socialistes vienesos i la seva matança per la repressió de Dollfus. L'alçament de Viena reforçà la posició de l'esquerra socialista, demostrà la possibilitat real de la seva actuació revolucionària, combativa, i trencà la imatge de passivitat donada per la socialdemocràcia alemanya el 1933; d'altra banda, la derrota del socialisme austríac significà un nou estímul perquè el moviment obrer estrenyés files. La primavera del 1934 la línia unitària s'anava imposant clarament en el si de la IC, tant a nivell del Komintern com de les seccions nacionals, i el vint-i-set de juliol fou signat finalment el pacte d'unitat d'acció entre el PCF i la SFIO, contra el feixisme i els preparatius de guerra per a la defensa de les llibertats democràtiques.

L'abandó de la política del «socialfeixisme» i del «tercer període» significà el desencadenament d'una lluita interna en el si del Komintern entre el febrer i el juny del 1934,¹⁰ i l'aparició d'un nou

10. HAJEK, *op. cit.*, ps. 245 i ss. És significatiu d'aquesta

equip dirigent en el qual haurien de tenir un pes particular els dirigents dels partits comunistes llatins (Togliatti sobretot per l'italià, i Thorez pel francès) així com el búlgar Dimitrov, el qual encapçalà la tasca de rectificació en el si de la IC. El juliol, Dimitrov es manifestà obertament per una revisió del concepte de «socialfeixisme», i l'impuls de la línia unitària, i arribà fins a la fusió dels sindicats controlats respectivament per socialistes i comunistes i a l'estudi de la possibilitat d'unificació entre els comunistes i l'esquerra socialista en un sol partit. Les noves tesis, però, hagueren d'enfrontar-se a fortes resistències en el si del Komintern i Dimitrov recorregué l'octubre del 1934 al suport directe de Togliatti, establert des d'aleshores a Moscou, per tal d'impulsar la preparació del Setè Congrés de la IC.¹¹

lluita interna i de la complexitat del procés a través del qual pren impuls la nova línia, un editorial del mateix Thorez a «L'Humanité», del sis abril de 1934, en el qual es pronuncia contra el pacte amb la SFIO: «Alguns oportunistes proposen al nostre partit de renunciar a la seva política de front únic per la base per tal de practicar una política de bloc amb la socialdemocràcia (...) El Partit no pot tolerar que, sota pretext d'aquesta "llibertat d'opinió" que ens reclamen en tantes ocasions els Frossard i altres renegats, es pugui comprometre la direcció de les masses en lluita contra el capital i el seu auxiliar la socialdemocràcia»; l'editorial acaba amb una crida a l'acció de tots els comunistes «per tal de guanyar per a la batalla revolucionària cada obrer socialista, sense deixar de denunciar la política criminal del partit socialista, i molt particularment la seva ala esquerra (Zyronski, Pivert...); endavant pel triomf dels Sòviets a França, sota la direcció del Partit Comunista!», editorial recollit per Jean-Paul Brunet a *L'enfance du Parti Communiste (1920-1938)*, «Dossiers Clio», PUF, Paris, 1972.

11. Togliatti, company de Gramsci d'ençà que ambdós eren estudiants universitaris (es conegueren a la facultat de dret de Torí el 1913), i juntament amb ell Terracini i Tasca, fundador del setmanari «L'Ordine Nuovo», a la segona

El reflex de l'evolució fins a la unitat del moviment obrer adquirí determinats matisos a Espanya. Pel que fa als socialistes, el 1932 es va iniciar l'evolució d'una part substancial del partit i dels sindicats que preconitzaven l'abandó del govern i de la coalició republicano-socialista, per tal de tornar al partit tot el seu potencial obrerista.¹² La nova orientació, encapçalada per Largo Caballero, es basava en raons d'índole interna i presentà en els seus inicis una diferència substancial respecte al socialisme esquerrà europeu: les seves reticències pel que feia a la unitat amb el PCE. La intervenció de Manuel Cordero, a la Conferència Socialista de l'agost del 1933, fou significativa: afirmà que la lluita contra el feixisme no podia seguir un camí estrictament legalista, sinó que havia d'enfocar-se en la perspectiva de la presa del poder pels treballadors, però negava la possibilitat de qualsevol aliança amb els

meitat dels anys vints havia orientat les seves preferències en el si del grup dirigent del comunisme soviètic i de la IC envers Bukharin; tanmateix, després de l'ocàs d'aquest darrer el 1929 adoptà formalment la política sectària desenvolupada a fons després del Sisè Congrés de la IC i deixà les seves pròpies posicions en conserva, fins a la seva reaparició com a dirigent polític de la IC el 1934 i com un dels impulsors del viratge. Longo ha donat recentment un testimoni de les relacions entre Bukharin i Togliatti: «Crec que no es pot negar que d'ençà dels inicis de l'estada de Togliatti a Moscou, hi ha hagut un vincle bastant estret entre Bukharin i el company Togliatti (...). Les relacions en un principi bastant estretes entre Togliatti i Bukharin responien, a més, a l'orientació de Bukharin d'integrar més els dirigents estrangers a la direcció del Komintern.» Fragment publicat per «Rinascita», del vint-i-tres de maig de 1975, del llibre aleshores en premsa *Tra reazione e rivoluzione*, Edicions Teti Longo, al qual corresponen les paraules citades.

12. Sobre l'ascens de l'esquerra socialista, Droz, *op. cit.*, YVON BOURDET, *Otto Bauer et la révolution* París, EDI, 1968.

comunistes.¹³ En aquells moments, la presa del poder del proletariat era per al PSOE l'accés al poder del propi partit, sense els condicionaments que li havia proporcionat l'aliança amb els republicans. Tanmateix, algunes agrupacions locals o federacions regionals tingueren una actitud més positiva envers la unitat del moviment obrer i a Catalunya arribaren a un pacte electoral amb els comunistes independents del BOC el novembre del 1933.¹⁴ Després de la victòria dels radicals i de la Confederació Espanyola de Dretes Autònomes (en endavant, CEDA) en unes eleccions que mostraren que la influència socialista estava estancada, l'esquerra i el centre del PSOE abordaren la problemàtica de la presa del poder amb un criteri un xic més ampli que el que havia mostrat Cordero el mes d'agost. La proposta caballerista al comitè nacional del trenta-u de desembre de 1933 ho reflectia així: «Davant la situació política actual, el ple acorda la immediata i urgent organització, d'acord amb el Partit Socialista, d'un moviment de caràcter nacional revolucionari per tal de conquistar el poder polític per a la clas-

13. Sobre la intervenció del delegat espanyol Manuel Cordero a la Conferència Socialista de París del 1933, vegeu DEL ROSAL, Amaro, *Los Congresos Obreros internacionales*, Barcelona, Ediciones Grijalbo, 1973, ps. 175 i ss.

14. És interessant el debat que es produí en el congrés provincial de la Federació Socialista Asturiana, sobre les possibles aliances de cara a les eleccions legislatives del 1933; les delegacions de Sama, Avilés, Gijón, Turón i La Felguera, presentaren una moció d'aproximació al PCE, que fou finalment rebutjada, destacant per les seves intervencions en contra de tal aproximació la delegació de Mieres. GIRÓN, José, *Un estudio de sociología electoral: la ciudad de Oviedo y su contorno en las elecciones generales de 1933*, publicat a *Sociedad, política y cultura en la España de los siglos XIX-XX*. Madrid, Edicusa, 1973.

se obrera, acceptant la col·laboració de totes les forces que vulguin contribuir al moviment i siguin una garantia per als nostres interessos i propòsits. El moment per a determinar el moviment serà triat d'ésser possible, pels plens de la Unió General i del Partit Socialista; si no ho fos, per les seves executives o Comissió Nacional que haguessin pogut haver constituït per ambdós organismes.»¹⁵

Amb tot, el darrer punt manifesta l'exclusivisme del PSOE a enfocar encara el moviment insurreccional, en el qual s'atribuïa un paper directiu, sense que això admetés discussió. La proposta no fou totalment acceptada pel Comitè Nacional, però finalment la tendència caballerista s'imposà.

Pel que fa al PCE, seguí la línia del Sisè Congrés fins a mitjan 1934, bé que ja sorgien figures d'importància. El març de 1934, Balbontín tramejà a la premsa madrilenya d'esquerra una carta oberta al comitè central del PCE en què es pronunciava per la unitat amb el PSOE, en els següents termes: «Després de la magnífica epopeia dels socialistes austríacs, em sembla terriblement injust i evidentment negatiu per a la causa de la solidaritat proletària, continuar combatent el socialisme com si fos una ala del feixisme.

»És indubtable que entre el socialisme i el feixisme existeix una pugna positiva que acaba d'expressar-se a canonades i és notori que aquesta pugna fonamental ofereix actualment a Espanya una especial agudesesa no solament per les experiències alligadores d'Alemanya i d'Àustria, sinó també per la nostra organització semifeudal, que origina un fort antagonisme reflectit necessàriament en la cons-

15. Reproduït per COMÍN COLOMER, *op. cit.*, II, p. 51.

titució del partit socialista espanyol. A Espanya, doncs, és més absurda que en cap altre país la tesi que identifica el socialisme amb el feixisme.

»D'altra banda, no crec que el feixisme hagi estat "derrotat" a Espanya, segons ha dit en el seu darrer discurs el camarada Stalin (...).

»En fi, em sembla evident que el socialisme i l'anarquisme d'Espanya volen lluitar sincerament contra el perill feixista i que, en aquests moments crítics, els comunistes espanyols ens hauríem d'unir lleialment amb els socialistes i els anarquistes, per sota o per sobre, suspenent ara tota lluita intensiva (...). Si us entesteu a desplaçar immediatament els caps socialistes i anarquistes en lloc de pactar-hi provisionalment, us exposeu a impedir el bloc proletari i a facilitar el triomf ple del feixisme, com sembla que ocorregué a Alemanya.»¹⁶

Balbontín demanava la baixa del partit, i el Buró Polític acordà per unanimitat la seva expulsió, bé que sense estridències. Vicente Arroyo fou, tanmateix, dur en el seu article a «La Correspondencia Internacional», on relatava el fet: «La tasca del PC en aquest moment, en la seva lluita per la conquesta de la majoria de la classe obrera, per l'organització i la revolució, és la lluita més implacable contra el socialfeixisme i contra els porucs i capitula-

16. Reproduït per COMÍN COLOMER, *op. cit.* II, p. 94. Un altre element de ruptura amb la línia tradicional s'havia produït ja en les eleccions legislatives de novembre del 1933 a Màlaga, on fou realitzat un pacte entre comunistes, socialistes i republicans, gràcies al qual sortí elegit Cayetano Bolívar com a diputat comunista; però a part de la notícia en si d'aquest fet, em manca la informació suficient per a poder analitzar-lo i judicar la seva transcendència, car caldria veure a quin nivell es produí exactament l'acord, quines foren les seves conseqüències.

dors de les seves pròpies files. La resolució del PC sobre el cas Balbontín, resolució que ha estat aprovada per tot el partit, és una garantia que el PC d'Espanya en aquesta lluita pot conquerir per a la revolució la majoria de la classe obrera.»¹⁷

El PCE proposava com a alternativa a la divisió obrera la realització de pactes a nivell local, o d'empresa en els quals el partit assolís l'hegemonia. La seva resposta inicial davant la constitució de les Aliances Obreres fou negativa. Això no obstant, les Joventuts Comunistes presentaren una actitud més flexible; el juliol del 1934 acceptaren de celebrar converses a nivell de direcció amb les Joventuts Socialistes i encara que no arribaren a res concret, representà un precedent i naturalment un canvi de procediments per part dels comunistes i socialistes que fins aleshores s'havien negat a mantenir aquesta mena de contactes.¹⁸ La direcció de les Joventuts Comunistes rebutjà l'ingrés a les Aliances Obreres; tanmateix, aquest acord no fou seguit amb unanimitat a la base, a judicar per l'ingrés unilateral que hi feren les Joventuts de Badajoz, Sama i Buñol.¹⁹

El moviment cenetista es trobava en un procés de divisió interna d'ençà de la primeria del període republicà protagonitzat en els seus extrems per la FAI d'una banda i els dirigents més tradicionals de l'anarco-sindicalisme per l'altra.²⁰ La divisió s'havia començat a materialitzar l'abril del 1932 amb l'ex-

17. Reproduït per COMÍN COLOMER, *op. cit.* II, ps. 96-97.

18. «Renovación», núms. 140 a 143, de juliol a agost del 1934.

19. *Ibid.* núms. 142 i 144.

20. BRADEMAS, John, *Anarcosindicalismo y revolución en España 1930-1937*, Barcelona, Ariel, 1974. PEIRATS, J., *La CNT en la revolución española*, París, Ruedo Ibérico, 1971.

pulsió de les federacions locals de Lleida i de Girona, a les quals es va sumar el maig la de Tarragona, a causa del domini que hi exercia el BOC. Però més important fou l'expulsió la primavera del 1933 de cinquanta sindicats de Catalunya, entre els quals hi havia la federació local de Sabadell (amb vint mil afiliats en aquell moment) i els sindicats més importants de Llevant i d'Huelva, que passaren a constituir els denominats Sindicats d'Oposició amb uns efectius de seixanta mil afiliats el 1934; aquests pretenien alçar la bandera de la línia tradicional anarco-sindicalista contra l'insurreccionalisme de la FAI i el que consideraven com l'exercici de fet d'una dictadura d'aquesta organització sobre la CNT.²¹

Quan el desenvolupament del moviment unitari aconseguia els seus primers fruits amb la constitució de les Aliances Obreres, la CNT reflectia en el seu capteniment envers elles totes aquestes divisions. Els Sindicats d'Oposició, així com la petita fracció de sindicats exclosos per llur afecció al BOC, participaren a les Aliances. Però, d'altra banda, la CNT oficial, malgrat el domini faista, es veié novament dividida, bé que aquesta vegada la sang no arribà al riu, amb noves escissions orgàniques; un sector de cenetistes andalusos i madrilenys, capitanejats per Valenarrio Orobón, i la regional asturiana, es pronunciaren a favor de l'ingrés a l'Aliança Obrera. La regional catalana, la que més havia patit els anteriors processos de divisió i que més anti-

21. BRADEMAS, *op. cit.* ps. 92-97. PEIRATS, *op. cit.* i ps. 72-73. El procés dels sindicats de Sabadell ha estat estudiat per Balcells a *El moviment obrer a Sabadell i la crisi de l'anarco-sindicalisme entre 1930 i 1936*, publicat a «Perspectiva social», núm. 1, 1973. El contingent d'afiliats dels Sindicats d'Oposició l'he recollit de BRADEMAS, *op. cit.*, p. 135.

cossos havia generat per això contra els altres corrents del moviment obrer, capitanejà la reacció antiunitària en el si de la CNT, la qual en el ple de regionals del febrer del 1934 es va pronunciar contra la participació a les aliances; malgrat això la regional asturiana hi participaria.²²

Juntament amb aquests tres corrents principals hi havia (com ja hem vist en el primer capítol) un sector comunista dissident, la majoria del qual es trobava organitzat en el BOC. La posició del BOC en aquesta primera etapa del moviment unitari li fou clarament favorable, primer promotor de les Aliances Obreres. Un nucli molt més minoritari era el dels trotskistes espanyols, agrupats a l'EC que entrà a formar part de les Aliances Obreres, tot i que la seva incidència en el moviment obrer, i en conseqüència en el seu procés unitari, era inapreciable, i d'altra banda el 1934 entrava en un procés de divisió interna causada per les orientacions de Trotski de cara a l'ingrés dels seus partidaris espanyols en el PSOE.²³

22. BRADEMAS, *op. cit.*, cap. 9. La interpretació del perquè de la participació de la CNT asturiana a l'AO, que es basa en la seva posició minoritària enfront de socialistes i comunistes, em sembla massa simple.

23. MUNIS, *Jalons de derrota: promesas de victoria (España 1930-1939)*, Mèxic, Lucha obrera, 1948. BROUÉE, P., *La révolution espagnole*, Paris, Ed. Flammarion, 1973, en particular ps. 166-175. Ambdues obres partidàries obertament de Trotski.

L'ALIANÇA OBRERA

L'origen de l'Aliança Obrera (en endavant, AO) cal cercar-lo a la Conferència sobre l'Atur Forçós que tingué lloc el febrer del 1933 i en la qual coincidiren diverses organitzacions. Segons l'òrgan del BOC,²⁴ aquest partit desencadenà des d'aleshores una campanya a favor d'un acord en concret de front únic. El divuit de març, l'Ateneu Enciclopèdic Popular, per indicació de l'esmentat partit, publicà a la premsa de Barcelona una crida a la constitució d'una Aliança Obrera Antifeixista. Aquesta crida fou recollida per totes les organitzacions obreres que existien a Catalunya, amb l'única, però essencial, excepció de la CNT. Segons «Octubre»²⁵ el PCC, anteriorment a la crida de l'Ateneu, havia convocat una reunió unitària a la qual concorregueren: la Federació Socialista de Barcelona, les Joventuts Socialistes, la UGT, el PCP, el PCC, les Joventuts Comunistes i altres organitzacions de menys entitat. El PCC manifestà la seva intenció de sumar-se a la crida de l'Ateneu i més tard s'hi adherí públicament en una carta adreçada, l'u d'abril, al comitè organitzador de l'AO: «El nostre partit decideix amb totes les seves forces d'adherir-se a la vostra projectada Aliança i cooperar amb entusiasme a l'obra que significa combatre el feixisme»; la declaració sorprenia perquè no posava condicions per a aquesta participació. El 22 d'abril tingué lloc la primera reunió de

24. «LB», vint-i-u de desembre de 1933.

25. «Octubre», vint-i-nou de març de 1935.

les organitzacions que s'havien adherit: BOC, EC, PCC, PCP, USC, PSOE, sindicats expulsats i Sindicats d'Oposició, UGT, Unió de Rabassaires i Federació Sindicalista Llibertària. Des del primer moment els representants del PCC intentaren d'arrabassar la direcció de l'assemblea al BOC, sense assolir-ho i restant en absoluta minoria.²⁶

Aquest primer intent no va fructificar. L'AO no pogué superar la diferència de criteris de les diverses organitzacions representades sobre l'enfocament de les eleccions legislatives del novembre. La USC i la Unió de Rabassaires mantingueren la línia que els era tradicional de coalició amb l'ERC. El BOC i la Federació Socialista de Barcelona, en canvi, presentaren la candidatura conjuntament amb el Front Obrer, que representava una continuïtat respecte a allò que en llur opinió havia d'ésser l'AO. El PCC i el PCP s'havien desvinculat de l'AO ja en els primers moments, i el primer presentà candidatures pròpies al marge del Front d'Esquerres i del Front Obrer. La unitat s'havia posat damunt la taula, però no s'havia assolit.

Passades les eleccions, el BOC i la USC intentaren de reconstruir l'Aliança i arribaren a un nou acord en el qual ja no participaren ni el PCC ni el PCP ni s'hi adherí la CNT. El desembre, com a signe de la seva reconstitució, l'Aliança Obrera Catalana llançà un manifest en el qual analitzava els mitjans usats pel feixisme per tal d'imposar-se: «Primerament corrompre el sistema electoral (...); després impulsar el govern a proclamar l'estat de pre-

26. A més del testimoni d'«Octubre», la presència del Partit Comunista a la primera Aliança Obrera és confirmada per Josep Rovira a «L'Hora», quatre d'agost de 1934.

venció assenyalat en la llei d'ordre públic (...); i més tard, com a tercera etapa de la seva acció infame i canallesca, es val de la inconsciència de les masses treballadores agrupades entorn de la FAI i la CNT amb la finalitat de llançar-les al carrer i portar-les al xoc brutal amb la força pública.»²⁷

En el manifest triomfava la concepció que feia de la Federació Anarquista Ibèrica (en endavant, FAI) un indirecte aliat del feixisme, i que havia estat defensada per «Justícia Social» a la primavera del 1933; així hom tancava la possibilitat d'una entesa entre l'Aliança Obrera i la CNT, amb l'agreujant que la tancava la mateixa Aliança, l'objectiu de la qual era la conquesta de la unitat del moviment obrer. D'altra banda, el manifest duia una nota final significativa: «Essent aquest un front obrer exclusivament, les organitzacions polítiques i partits que no siguin de classe hauran d'adherir-s'hi moralment, però no ésser-ne membres.»

La nota només podia adreçar-se a una organització, a Catalunya, que, sense ésser de classe, pretengués de desplegar una política antifeixista identificant-se amb l'esquerra: l'ERC. Fet i fet l'AO, de costat amb el BOC i la UGT, adoptava una actitud anticenetista al mateix temps que no veia amb mals ulls, sense que semblés desitjar-ho, el suport moral que podia procedir de l'ERC, és a dir de la Generalitat. En aquestes condicions l'AO difícilment podia convertir-se en el lloc d'unió del moviment obrer. La CNT no solament no acceptà de participar en la constitució de l'AO, sinó que forçosament havia de mirar-la amb gran desconfiança. Desconfiança

27. El text del Manifest d'AO és reproduït per COMÍN COLOMER, *op. cit.* II.

que fou reforçada els mesos següents i es mantingué fins a l'esclat del mes d'octubre; al final del setembre hom podia llegir a la «Revista Blanca» un comentari força contundent que qualificava l'AO de «grup de caràcter polític al servei del partit governamental de Catalunya, establert sota els auspicis de l'Esquerra, amb el principal objecte de debilitar la influència de la CNT entre els treballadors de Catalunya.»²⁸ Les relacions entre la CNT i la Generalitat eren, de més a més, cada vegada més tibants d'ençà del 1933. El desafortunat intent insurreccional del desembre del 1933, per una banda, i la influència creixent dels homes d'Estat Català, declaradament antifaistes, a la Generalitat, per l'altra, agreujaren la situació. Els sindicats cenetistes catalans visqueren una situació de semilegalitat al llarg del 1934, que es reflectí en les constants suspensions del seu òrgan «Solidaridad Obrera» i en les detencions dels militants dirigits. Potser Companys intentà de contrarestar la política repressiva del seu conseller de Governació, Dencàs, i arribà a mantenir una entrevista amb alguns dirigits de la CNT i de la FAI.²⁹

28. «La Revista Blanca», vint-i-vuit de setembre de 1934. Consultori general.

29. Dencàs afirmà: «La posició del govern de la Generalitat era la següent: El Consell es mostrava decidit a lluitar contra la FAI i a considerar aquesta organització al marge de la llei. Per tant, en les reunions del mes d'agost fou mantingut el criteri de privar de llibertat d'actuació a la FAI, puix que d'altra manera aquesta entorpiria, totalment, la tasca del Govern català.

Aquesta era l'orientació del Govern de la Generalitat, però en el terreny privat el senyor president rebia en el seu despatx una comissió de la FAI que havia anat a veure el president «per a pactar de potència a potència». El senyor Companys va manifestar-los que ell personalment era un bon amic dels sindicats i recordava als seus visitants l'època que ell era el seu defensor dient-los que ignorava tot el que li

la primavera d'aquell any, però la situació canvià poc. La CNT continuà considerant-se perseguida per la Generalitat, i continuà veient-la com un dels seus principals enemics.³⁰

L'adhesió moral que l'AO esperava rebre tenia una explicació política. D'altra banda hi havia les consideracions de la USC sobre qui havia de tenir el paper dirigent a Catalunya, cosa que ja he explicat. De l'altra, les pròpies concepcions del BOC sobre la revolució. Recordem que els documents del BOC, el 1933, després de reconèixer que la iniciativa dels esdeveniments durant la proclamació de la República havia estat cosa de la burgesia, i que després havia passat a les organitzacions de la petita burgesia durant la tardor del 1931, considerava que el 1933 es trobaven a la darrereria d'aquesta segona fase, però que encara no havia estat ultrapassada. En certa manera, l'AO catalana no pretenia de seguir un camí propi que encara no creia expedit en la lluita contra el feixisme, sinó de pressionar la Generalitat per tal que adoptés una política menys flotant enfront de les pressions del poder central i de l'empenta de la dreta. Però la CNT es negava a veure que, malgrat tot, l'AO constituïa

explicaven en aquella entrevista. DENCÀS, *El 6 d'octubre des del Palau de Governació*, Barcelona, Edicions Mediterrània, 1935, ps. 36-37. La premsa barcelonina de l'1 de març de 1934 es féu ressò de l'entrevista mantinguda al despatx i tant «La Vanguardia» com «La Humanitat» coincidien a haver observat en els dirigents cenetistes una relativa bona impressió de llur visita, però naturalment, a qui no li agradà gaire fou al mateix Dencàs, segons els seus comentaris a posteriori.

30. Sobre la tensió existent entre la Generalitat i la CNT vegeu BRADEMÀS, *op. cit.* ps. 133-134, PEIRATS, *op. cit.*, ps. 100-101, BALCELLS, A. *Crisis económica y agitación social en Cataluña (1930-1936)*, Barcelona, Ariel, 1971, cap. IX.

un primer pas cap a la unitat del moviment obrer.

Superant les deficiències del 1933, quan només era coordinadora d'organitzacions tancada en ella mateixa, l'Aliança tractà de sortir a l'exterior el 1934. El 28 de gener del 1934 organitzà un míting al Palau de les Arts Decoratives, en el qual participaren Jordi Arquer, Rafael Vidiella, Forester, Miravittles, Nin i Pestaña. Tanmateix, l'harmonia inicial es va trencar aviat. Ja el vint-i-set de gener de 1934 aparegué un article de Jové Brufau a «Justícia Social» amb el títol intemperant de *L'Aliança Obrera plataforma dels que no en tenen cap*; la redacció de «Justícia Social» manifestava que no se solidaritzava amb l'article, però el curs posterior seguit per la USC demostrava que tampoc no hi estaven massa en desacord. El retorn de la USC al govern de la Generalitat³¹ enfondí les diferències entre aquesta i l'AO. La ruptura definitiva es produí quan l'AO acordà de cridar a la vaga general en solidaritat amb els obrers madrilenys.³² La crida estava en contradicció amb la política d'apaivagament dels conflictes socials que pretenia d'imposar la Generalitat per tal de disposar d'una major respectabilitat en el seu conflicte amb el govern de Madrid. «Justícia Social» condemnà l'acció tractant-la en termes despectius de «la vagueta del dimarts»³³ i naturalment la rea-

31. La USC deixà de tenir un representant en el Govern de la Generalitat d'ençà de la primavera del 1933 fins al principi del 1934, en què Joan Comorera, la figura precisament més representativa del partit, passà a ocupar la Conselleria d'Agricultura.

32. «*La topografía de este acto de protesta coincide con los lugares en donde tenían influencia predominante bien los sindicatos trentistas o bien el BOC*», BALCELLS, *Crisis económica...*, p. 223.

33. «JS», disset de març de 1934.

litat fou el seu èxit escàs, més fora de Barcelona que no a la capital, on pràcticament no es va produir, però allí on es va produir serví més per a futures polèmiques entre les forces obreres que per a altra cosa (com reflectí l'actitud dels Sindicats d'Oposició). El quinze de març la USC publicava un manifest d'adhesió absoluta a la Generalitat: «La situació nostra és absolutament diferent de la de la resta d'Espanya. Si la situació és diferent ha d'ésser diferent també l'actuació. Espanya té un govern sospitós i lliurat a tota mena de concomitàncies tèrboles; Catalunya té un govern sa i lleialment liberal i democràtic. Espanya té una Constitució amenaçada de falsejament per les maniobres inconfessables de les dretes, en plena activitat; Catalunya té un Estatut que li permet de frenar a temps quan l'esperit esquerrà de la Constitució espanyola sigui desviat. Els problemes d'Espanya, en conseqüència, estan un xic al marge dels problemes de Catalunya, quant a llur solució, i seria illògic que volguéssim resoldre'ls amb procediments idèntics.

»Si els esdeveniments fan absolutament necessària una actitud de violència, les organitzacions de fora de Catalunya hauran de recolzar-se en la massa del poble sota la pròpia direcció; però les organitzacions de Catalunya, recolzades també en la massa del poble, poden tenir una direcció més alta i més segura, i aquesta és la Generalitat de Catalunya...»³⁴

La defecció de la USC fou seguida més tard per la Unió de Rabassaires i per la de la fracció separada de la UGT que havia de constituir posteriorment la Unió General de Sindicats Obrers de Cata-

34. *Ibid.*

lunya.³⁵ Amb això les forces de l'AO sofriren una notable reducció; calia restar-ne els tres mil de la USC, els vint mil afiliats d'UGSO i l'organització majoritària de la pagesia catalana. Respecte a la USC, la seva sortida de l'AO i l'estreta vinculació a l'ERC l'allunyaria progressivament dels medis obrers, al mateix temps que minvà la seva capacitat d'iniciativa política; ni tan sols pogué arribar a tenir un paper de pont entre la Generalitat i l'AO, com fou demostrat en els esdeveniments d'octubre durant els quals s'enfonsà momentàniament.

Malgrat les dificultats que l'AO anava trobant a Catalunya, la consigna anà imposant-se a la resta d'Espanya com una fórmula aleshores viable per tal d'arribar a la unificació del moviment obrer.³⁶ L'extensió de les aliances de fora de Catalunya depengué dels avenços de la línia radical a les files socialistes. El vint-i-vuit de gener de 1934 l'executiva de la UGT quedà dominada pels partidaris de Largo Caballero, el qual assumí la secretaria general, mentre que Anastasio de Gracia ocupava la pre-

35. Brademas confon els termes quan afirma que «l'Aliança Obrera expulsà del seu si la USC pel fet de col·laborar amb els partits burgesos», *op. cit.*, p. 129; l'assumpte és més complicat: es tracta d'una important divisió interna de l'Aliança, certament basada en l'actitud a prendre, no davant els partits burgesos, sinó concretament respecte a l'ERC i a la Generalitat, que implicava concepcions diferents de la tàctica a seguir davant l'orientació cada vegada més reaccionària del Govern de la República.

36. Maurín a *Hacia la segunda revolución*, publicada el 1935, definí l'Aliança no com una organització en si, sinó com «una superorganització, que no desplazaba ni liquidaba a las organizaciones ya existentes». Una tal concepció de l'Aliança facilitava l'acceptació per aquelles organitzacions les resistències de les quals a participar en organismes unitaris prenién origen en les seves susceptibilitats per tal de mantenir-se com a organització independent.

sidència. Al mateix temps, l'Agrupació Socialista Madrilenya elegia en aquestes dates una nova directiva, capitanejada per Rafael Henche i Julio Alvarez del Vayo, afectes també a la tendència largocaballerista.³⁷ Poc després (vint-i-quatre de febrer), Largo Caballero anà a Barcelona amb la intenció de resoldre el conflicte plantejat entre la USC i la Federació Socialista de Barcelona i per posar-se en contacte amb l'AO. El sis de maig «El Socialista» publicà una declaració constitutiva de l'AO de Madrid, amb la participació de la Casa del Pueblo, les Joventuts Socialistes, la secció madrilenya de la Federació Tabaquera, l'Agrupació Socialista Madrilenya, l'Agrupació Sindicalista i l'EC. Tanmateix, com hem vist, no s'aconseguí la participació de la CNT ni del PCE.

L'acte formal de la creació de les aliances no esgotava per ell mateix, com és evident, la problemàtica de la política antifeixista. Una vegada creades, ¿quin era el paper i quina la línia a desplegar per part de les aliances? Encara que els límits d'aquest treball em privin d'entrar en un tema que en el fons és el tema fonamental per a la interpretació del període de 1930-1939, apuntaré, tanmateix, algunes de les qüestions més problemàtiques que sorgiren en el si de les aliances madrilenya i catalana i que afectaven de ple dues qüestions candents en aquell moment: la camperola i la nacional i que implicaven, en el fons, el concepte que hom tenia del procés revolucionari. El cinc de juny de 1934 la Federació Nacional de Treballadors de la Terra es llançà a una vaga general davant la perspectiva de la propera collita. L'acció havia estat aprovada

37. COMÍN COLOMER, *op. cit.*, II, ps. 63-64.

el mes anterior pels dirigents de la UGT i del PSOE, no sense algunes reticències.³⁸ Segons dades oficials, la vaga fou declarada a mil cinc-cents seixanta-tres municipis, concentrats a l'Espanya latifundista, però no fou efectiva més que a quatre-cents trenta-nou. Cinc dies més tard, sense haver aconseguit de veure's secundada per un efectiu moviment de solidaritat a les ciutats, la vaga començà a decreïxer i el vint de juny havia cessat amb el saldo d'una derrota. Durant el transcurs de l'acció, l'AO madrilenya es va commoure per la polèmica entre els socialistes (que dominaven per complet l'organisme) i els trotskistes, partidaris aquests darrers de declarar també la vaga dels treballadors industrials en solidaritat amb els camperols, i que davant l'actitud contrària dels socialistes es retirà de l'AO madrilenya. Posteriorment, el comitè executiu de l'EC desaprovà la conducta de la seva organització madrilenya, que hagué de reintegrar-se a l'AO.³⁹ Amb tot això l'autoritat dels socialistes quedà afeblida. És clar que el PSOE no fou capaç en aquells moments de comprendre la importància per al futur del moviment insurreccional del desencadenament d'una solidaritat activa entre el proletariat i la pagesia;⁴⁰

38. MALEFAKIS, *Reforma agraria y revolución campesina en la España del siglo XX*, Barcelona, Ariel, 1971, ps. 387 i 389-391.

39. Munis a la seva obra aporta una crítica suggerent dels socialistes en acusar-los de no saber apreciar la necessitat de fer convergir les Aliances Obreres amb el moviment camperol, si pretenien de dur endavant una acció insurreccional.

40. Malgrat que fins i tot alguns dirigents socialistes, i en particular Zabalza, havien propugnat una major connexió entre els sindicats camperols i industrials de cara a accions conjuntes, que Zabala concebia de moment més a escala regional que a escala estatal. MALEFAKIS, *op. cit.*, p. 387.

per parcial que aquesta hagués estat, hauria representat ja una base d'accions solidàries posteriors. Tal com va succeir, els socialistes no solament facilitaren que el moviment camperol entrés en una profunda depressió, sinó que aïllà el moviment obrer del seu principal suport en el moment d'un xoc amb el poder.

Tampoc no eren molt clares les coses en el si de l'AO catalana, després de l'escissió de la USC i dels rabassaires. Aquesta s'enfrontava amb tres qüestions clau: l'hegemonia de la CNT, la qüestió dels rabassaires i la pugna entre la Generalitat i el govern central, amb la relació entre l'AO i la petita burgesia com a rerafons de les dues darreres. M'interessa de mostrar la disparitat de criteris existents i quin era el dominant, a través de les discussions de la Primera Conferència Regional de l'Aliança Obrera Catalana que fou celebrada al començament de l'estiu.⁴¹ Fou inaugurada amb un document, presentat per Maurín i Bonet, que afirmava que: «La situació política, en aquest moment, està caracteritzada per l'ofensiva general de la contrarevolució per tal de destruir totes les conquestes democràtiques. Catalunya té un valor estratègic formidable. Per Catalunya passa avui —potser d'aquí a dos dies ja no— el meridià de la revolució. Ací hi ha en aquests moments un triple front de lluita que cal soldar, unificar: nacional, camperol i obrer.

»Deixar que la direcció la porti la petita burgesia, l'Esquerra, és anar irremissiblement a la catàstrofe. La direcció d'aquest triple front de lluita ha

41. Els debats de la Conferència foren reproduïts per «La Batalla» del 21 de juny del 1934.

de passar al proletariat, el Front Únic proletari, és a dir a l'Aliança Obrera».

Com a consigna unificadora d'aquest triple front hom donava la proclamació de la República Catalana; considerant que darrera d'ella seria proclamada i estructurada la República Socialista Federal d'Espanya.

El BOC coincidia amb la USC que Catalunya era la clau del futur immediat. El Bloc no analitzava quina era la situació general espanyola per veure el camí de la revolució; no establia la relació entre la lluita del proletariat català i la lluita del proletariat espanyol; només feia esment de l'esperança que, darrera la República Catalana, fos proclamada la República Socialista Federal d'Espanya. En definitiva, semblava com si el BOC deixés totalment a mans del PSOE els assumptes de la resta d'Espanya i es limités a complir el seu paper a Catalunya, cosa que corresponia, d'altra banda, a les seves forces reals. Però ho feia, de més a més, amb una òptica que només li permetia de prendre com a punt de referència la situació de Catalunya. Maurín confiava massa en les virtuts de la proclamació de la República Catalana i no abordava el tendó d'Aquilles de l'AO, problema clau del desplegament de la revolució: com guanyar-se la massa cenetista. Adhuc sobrevalorà la seva situació dirigent en el si de l'AO, la majoria de la qual no es va sentir disposada a posar a la capçalera de la seva proclama la República Catalana. López, per la Federació Sindicalista Llibertària, s'hi va manifestar en contra per considerar-la nacionalista, cosa pròpia d'un moviment burgès, mentre que l'AO hauria de proclamar, a parer seu, si n'era capaç, la República Socialista i no altra cosa. Contrari fou també Vila Cuenca (UGT)

qui proposà com a contrapartida una vaga general revolucionària contra la Generalitat i contra el govern radical. Vidiella (PSOE) fou àdhuc més dur en afirmar que la consigna de la República Catalana donaria la victòria no a la revolució sinó a la contrarevolució, i que el proletariat espanyol es desillusionaria pel catalanisme de l'AO. Oposat fou també Mascarell (Sindicats d'Oposició) i Nin, finalment, vingué a defensar una posició que s'assemblava inicialment a la de López: la consigna de Maurín i Bonet significava fer el joc a l'ERC i la situació política i social era tal que en poques hores el moviment podia transformar-se en una revolució socialista, a condició que fos aconseguida la conquesta de les masses. Això no obstant, Nin va posar un pont als bloquistes: «Si el govern central atacava Catalunya l'AO havia de defensar-la.» El pont fou aprofitat per Maurín que proposà un text de compromís: «Si el govern contrarevolucionari de Madrid ataca Catalunya i aquí amb aquest motiu fos proclamada la República Catalana, l'Aliança Obrera donarà suport al moviment procurant emparar-se de la direcció per tal de conduir-lo cap al triomf de la República Socialista Federal.»

La reunió acabà com el rosari de l'aurora. De la seva primera conferència regional, l'AO en sortí dividida de manera notable. Certament, socialistes i sindicalistes no apreciaven en termes justos el valor polític i social de la lluita per Catalunya. Però tampoc el BOC no aconseguia de donar una visió encertada de com aquest triple front (obrer, nacional, camperol) s'unificava, damunt la base de quins interessos, de quin programa, perquè la consigna de la República Catalana era per si sola un ciment d'escassa força. La Conferència no abordà, tampoc aques-

ta vegada, la qüestió de la CNT. Pel que fa a la pagesia, la defecció de la Unió de Rabassaires, recent encara, era significativa. Per últim tampoc no quedaren aclarides les relacions que caldria establir entre l'AO i les organitzacions de la petita burgesia. La solució de compromís oferta per Maurín deixava a mans de l'ERC la iniciativa, el dret de dir la primera paraula, i forçava l'AO a esperar que aquesta fos formulada. D'altra banda, així ho va recalcar Maurín en la presentació que féu dels debats de la Conferència, a l'òrgan bloquista, quan fixà els objectius actuals a «empènyer la petita burgesia cap a posicions des d'on no podrà retrocedir... L'Esquerra dirigirà la República només unes hores si AO es posa al davant de la lluita».⁴² Socialistes i bloquistes havien assumit el 1934 la direcció del moviment unitari en crear i estendre les aliances obres, però ambdós incidents (la vaga camperola i la Conferència Catalana) demostren, almenys, un cert grau de confusió i vacil·lació a l'hora d'imposar una línia política clara a les aliances, que ni estaven situades clarament en la perspectiva d'una presa del poder a curt termini, ni en l'adaptació d'una política defensiva, davant l'avenç reaccionari, d'estrenyiment de files pròpies i d'establiment d'aliances amb el màxim nombre de forces antifeixistes.

Hom ha considerat tradicionalment com un gir bruscat per part del PCE la seva adhesió a l'AO, com un pas amb armes i bagatges al bàndol oposat al que fins aleshores s'havia situat. Maurín ho havia afirmat així en la seva obra abans citada, afegint-hi que el PCE s'havia convertit d'acarnissat enemic en el més ardent i entusiasta partidari. La vehemència de

42. «LB», vint-i-u de juny de 1934.

l'estil de Maurín no pot fer-nos oblidar el procés d'aproximació del PCE a l'AO, procés que s'emmarca en el de reorientació de tota la política de la IC que s'estava produint. L'historiador hauria d'esforçar-se a determinar quin fou el ritme d'aproximació. Com a antecedents del canvi podem considerar els casos de Bullejos (bé que bastant confús) i, sobretot, el de Balbontín. Quan la primavera del 1934 els socialistes iniciaren les gestions per la constitució de l'Aliança Obrera Madrilenya, els comunistes es negaren a participar. Tan bon punt aquesta quedà constituïda, el PCE reaccionà contra seu però en un to de menys virulència que l'acostumat. El dotze de juny de 1934 el comitè central llançà una crida a la comissió executiva del PSOE, en la qual rebutjava l'AO però cridava els socialistes a la formació d'un front únic.⁴³ La crida a la pròpia direcció socialista manifestava ja la ruptura amb la línia sectària, bé que l'adopció d'una nova línia no s'havia produït encara clarament. En els mesos posteriors, l'aproximació entre comunistes i socialistes adquirí un signe creixent. El vint-i-tres de juny l'enterrament de Juanita Rico suposà una manifestació conjunta de militants i quadres d'ambdues organitzacions i en particular de les respectives joventuts.

43. *Historia del Partido Comunista de España*, Varsòvia, Edicions Polònia, 1960. Bé que amb la seva parcialitat l'esmentada obra escamoteja la reiterada negativa de la direcció del PCE a participar en les Aliances, i la justifica suscintament amb el pretext que «*las Alianzas Obreras, que si bien eran un paso en el camino hacia la unidad, llevaban en su propia esencia una contradicción que anulaba su eficacia: la ausencia en esas Alianzas de los campesinos*» (p. 88), el cert és que el PCE entrà a formar part de les Aliances Obreres quan decidí d'abandonar definitivament la seva interpretació sectària del Front Únic.

Poc després s'iniciaren les converses entre aquestes que ja han estat esmentades abans. De fet, s'imposava un front únic tant per la base com per la cúspide. L'u de setembre les Joventuts Socialistes i Comunistes realitzaren un nou acte conjunt, contra el decret de Salazar Alonso que prohibia als menors la participació a les organitzacions polítiques. Però l'esdeveniment decisiu que impulsà els comunistes a fer el darrer pas fou la vaga general del vuit de setembre contra l'arribada dels «isidres» catalans a Madrid, realitzada conjuntament pel PSOE, el PCE i l'Agrupació Sindicalista Llibertària.

El dia onze del mateix mes, és a dir tres dies més tard, fou convocada una reunió extraordinària del comitè central del PCE: José Díaz i Dolores Ibarruri hi proposaren, en nom del buró polític, l'ingrés del partit a les AO. Bé que fou mantinguda una certa actitud respecte a elles, Díaz afirmà sense vacil·lació que «avui les Aliances són un començ de front únic».⁴⁴ El PCE s'uní a les AO d'una manera activa, i manifestà la seva intenció de desenvolupar-les al màxim. La reunió del comitè central tingué una gran significació pel fet que no s'hi va tractar únicament de l'ingrés a l'AO, sinó que es va apuntar una revisió de tota la política del partit en la línia proposada per Dimitrov. En el curs de la seva allocució Díaz exposà: «El Partit Socialista es desplega d'una manera que no és el Partit Socialista d'ahir. Cada dia, d'una manera més fraternal, hi ha un atansament entre socialistes i comunistes. Però és per això pel que creiem tenir

44. ARRARÀS, *op. cit.*, II, p. 427.

45. COMÍN COLOMER, *op. cit.*, II, ps. 177 i ss. També *Historia del Partido Comunista de España*, ps. 88-89.

més dret a polemitzar com dos germans, sobre el camí més just per assolir la victòria. Quan arribi el moment que no arribem a un acord hem de consultar el proletariat, però sense trencar mai, perquè la ruptura enfortiria el capitalisme.»⁴⁶ L'òrgan del PCC donà compte el vint-i-set de setembre del seu propi acord d'ingrés a l'Aliança Obrera Catalana.

ELS FETS D'OCTUBRE I L'ALIANÇA OBRERA CATALANA

Els Fets d'Octubre a Catalunya han originat una abundant literatura, ja des del 1935, en la qual és revisada la raó del moviment i el paper jugat o bé per la Generalitat i els prohoms de l'ERC i de Dencàs, o bé per l'AO o la CNT.⁴⁷ La unitat obrera,

46. COMÍN COLOMER, *op. cit.*, II, p. 179. Compareu-ho amb els impropis adreçats pel dirigent comunista Arroyo contra els socialistes a «La Correspondencia Internacional»: «*Los jefes socialfascistas no podían aparecer completamente indiferentes ante una provocación fascista. Tienen que intentar mantener entre las masas obreras la ilusión de que ellos son "enemigos" del fascismo, de que entre "el socialismo y el fascismo existe una pugna positiva"*», com alguns contrarevolucionaris petit-burgesos pretenen de fer-nos creure», citat pel mateix Comín.

47. Les obres que he consultat per al present treball són: favorables a l'ERC, FOIX, P., *Barcelona 6 d'octubre*, Barcelona, Editorial Cooperativa Popular, 1935, i MIRAVILLES, J., *Critica del 6 d'octubre*, Barcelona, Publicacions Acer, 1935; favorable a l'Aliança Obrera són les d'AYMAMÍ BAUDINA, *El 6 d'octubre tal com jo l'he vist*, Barcelona, Editorial Atena, 1935; ESTIVILL, A., *6 d'octubre. L'ensulsiada dels jacobins*, Barcelona, Edicions l'Hora, 1935, i MAURÍN, J. *Hacia la Se-*

recent i precària encara, incompleta a causa de la posició de la CNT, rebé l'octubre el seu bateig de foc.

Dimarts dia dos, l'AO havia llançat un manifest posant en guàrdia l'opinió pública davant la imminent entrada de la CEDA al govern, interpretada com l'assalt del feixisme al poder. A partir d'aquest moment, tots els militants de les organitzacions que en formaven part estigueren en peu de guerra.⁴⁸ El dia tres l'AO convocà una manifestació que fou violentament reprimida per la policia sota les ordres de Dencàs, malgrat que els crits dels manifestants (que Estivill confessa que no foren tants com calia esperar) es limitaven a demanar la proclamació de la República Catalana. Davant la feblesa de les forces de l'AO, aquesta invità el dia quatre els dirigents de la CNT a sumar-se al moviment; els dirigents confederals refusaren i exigiren com a condició prèvia a un acord que l'AO trenqués les seves relacions amb l'ERC.⁴⁹ Però l'actitud de l'AO, al contrari, i en particular del seu grup dirigent, el BOC, fou en aquests moments, més que mai, de situar-se en espera que ho fes el partit governant; Maurín exposà clarament les raons d'aquesta actitud: «El Govern de Lerroux - Gil Robles és una desafiament a la classe treballadora i una provocació evident a Catalunya. La simultaneïtat d'aquest do-

gunda Revolució, obra de la qual jo he utilitzat la reedició de París, Ruedo Ibérico, 1966, amb el títol *Revolució y contrarevolució en España*; una interpretació fonamentalment antiobrera és la de DENCÀS, *op. cit.*

48. «... cap militant obrer no dormia a casa. Els locals dels partits s'havien transformat en casernes». ESTIVILL, *op. cit.*, ps. 111-112.

49. MAURÍN, *op. cit.*, p. 129. AYMAMÍ, *op. cit.*, p. 98.

ble atac féu que el moviment obrer i la Generalitat es trobessin, accidentalment, situats en un mateix pla. Si la Generalitat vol existir ha de defensar-se, o millor dit, atacar. I, en fer-ho, coincideix amb els obrers i camperols no solament de Catalunya sinó de tot Espanya. Per la lògica dels esdeveniments, classe treballadora i Generalitat-petita burgesia es troben impulsats a una mateixa acció. Si bé és cert que un moviment insurreccional exclusiu de la classe treballadora no podria triomfar, a Catalunya, perquè no estan complertes les premisses fonamentals, si es produeix transitòriament un bloc revolucionari d'obrers camperols i petita burgesia, amb el seu govern de la Generalitat, la insurrecció té la seguretat gairebé absoluta de triomfar...»⁵⁰

Al mateix temps que l'AO havia demanat el suport de la CNT els seus delegats anaren a entrevistar-se també amb la Generalitat, a la qual informaren de l'acord d'anar a la vaga general en defensa de Catalunya i en contra del govern espanyol. Però el govern català vacilà a acceptar l'ofertament que li féu l'AO.⁵¹ En tornar al local de la Federació Socialista, a la Rambla, on estava reunida l'AO, els delegats que acabaven d'entrevistar-se amb la Generalitat marcaren la norma a seguir: «La finalitat immediata ja sabem quina és: República Catalana. Us cal empènyer l'Esquerra fins que la proclami ella. Si no ho fa, llavors ho feu vosaltres.»⁵² Sembla raonable que en aquella situació l'AO volgués estrènyer files amb la Generalitat davant l'avenç de la reacció, i molt més encara que es negués a

50. MAURÍN, *op. cit.*, p. 129.

51. MAURÍN, *op. cit.*, p. 132.

52. ESTIVILL, *op. cit.*, p. 127.

l'atzagaiada, proposada per la CNT, de realitzar una prova de força dirigida precisament contra el govern català.⁵³ Però potser quedà curta en les seves previsions polítiques; en els moments decisius esperà sempre que la Generalitat fes el primer pas. Acceptà de fet el feble plantejament polític de la Generalitat sobre l'alternativa que havia de donar.⁵⁴

L'AO es trobà de sobte amb un èxit entre les mans. La vaga general que havia decretat en solitari, davant el mutisme de la direcció confederal, anà imposant-se al llarg del dia cinc.⁵⁵ L'AO aconseguí allò que el tretze de març no havia obtingut: Bar-

53. Atzagaiada que s'explica per l'orb esquematisme que dominava entre els dirigents de la Confederació, que el dia 3, a «Solidaridad Obrera», havien proclamat: «*Para el pueblo escarnecido, para los explotados, no puede haber diferencia entre los gobernantes... todos son iguales en la persecución del proletariado, todos son fascistas cuando de defender privilegios se trata... Que nadie se preste a servir de juguete en las luchas que pueden producirse ya que en ello no tenemos nada que ganar... que nadie secunde movimientos que no vayan garantizados por las decisiones de nuestra organización... Todo por la CNT. Nada por los políticos.*» Reproduït per BRADEMAS, *op. cit.*, p. 142.

54. Aymaní insisteix en la seva obra en l'escàs poder de convocatòria i mobilització revolucionària subjacent en l'actitud de la Generalitat, malgrat l'actitud abnegada de Companys i dels qui en el govern de Catalunya el seguien, perquè aquest escàs poder residia en la manca d'un programa social clar, juntament amb la reivindicació nacionalista. «El catalanisme com a factor revolucionari ha deixat d'ésser un adjectiu per a esdevenir un substantiu. El 6 d'octubre una part del poble s'abstingué perquè no veia en aquell intent purament polític, cap solució als seus problemes vitals; una altra part no pogué lluitar perquè foren sabotejats des de Governació, negant-los elements de lluita i privant-los d'actuar lliurement.» *Op. cit.*, p. 125.

55. MAURÍN, *op. cit.*, ps. 131-132; ESTIVILL, *op. cit.*, p. 130; AYMAMÍ, *op. cit.*, ps. 96-99; HURTADO, Amadeu, *Quaranta anys d'advocat*, II, ps. 304-305; ESCOFER, Frederic, *Al servei de Catalunya i de la República*, París, Edicions catalanes de París, 1973, I, ps. 102 i 109.

celona quedà totalment paralitzada i el moviment s'estenia per les principals poblacions catalanes. La vaga triomfava perquè fou l'única alternativa de combat oferta a les masses i perquè era produïda en circumstàncies que àdhuc mogueren la CNT no a sumar-se al moviment, però tampoc a oposar-s'hi obertament des del primer moment, com féu el març.⁵⁶ La posició que prengué el comitè regional cenetista els dies cinc i sis no fou gaire clara, i les detencions per forces de la Generalitat de Durruti i altres dirigents confederals augmentà la confusió entre les filies obreres. Peirats esmenta, en la seva obra, un manifest publicat clandestinament pel comitè regional, redactat possiblement per Francesc Ascaso, en el qual la CNT manifestava, bé que amb plantejaments tortuosos, una ambigua voluntat de sumar-se al moviment iniciat per l'AO: «El moviment iniciat aquest matí ha d'adquirir els caràcters de gesta popular per l'acció proletària sense admissió de proteccions de la força pública que hauria d'avergonyar els qui l'admeten i proclamen. La CNT, sotmesa des de fa temps a una progressió acarnissada, no pot continuar més temps en el reduït espai que li marquen els seus opressors. Reclamem el dret d'intervenir en aquesta lluita i ens el prenem.»⁵⁷ De totes maneres, la CNT no intervingué com a tal, sinó quan

56. Vull citar aquí el testimoni d'un antic militant cenetista, el senyor Bueso, el qual, en una entrevista, després d'afirmar que la vaga fou efectiva, malgrat l'actitud contrària del Comitè Regional de la CNT, reconeix que a cap moment aquest no prengué la iniciativa d'estar al costat de les autoritats militars per tal d'oposar-se a la vaga; d'altra banda, segons ell, la vaga triomfà per l'ambient favorable en primer lloc i perquè la policia uniformada no s'hi oposà, mentre la guàrdia civil no sortí de les casernes.

57. PEIRATS, *op. cit.*, I, p. 102.

el moviment apareixia ja en derrota, però ho féu per cometre el greu error de presentar-se públicament al costat de les autoritats militars per demanar de tornar al treball.⁵⁸ L'error perjudicaria en primer lloc la mateixa CNT, que així reblava una desafortunada actuació. Tanmateix, em sembla excessiu d'atribuir a la CNT, almenys concretament a aquesta actitud final d'ella, un perjudici transcendent per al moviment obrer, per l'hostilitat d'amplis sectors nacionalistes envers les organitzacions obreres, per la manca de capacitat —en fi— de l'AO per a recollir i desplegar els fruits del seu èxit el cinc d'octubre.⁵⁹

58. El senyor Bueso em va facilitar la següent citació de la *Memoria del Congreso Confederal de Zaragoza, mayo 1936*, Tolosa del Llenguadoc, Edicions CNT, 1955, que recull la intervenció del delegat de Catalunya: «*Es entonces que el Comité Regional, acertada o equivocadamente, adopta la actitud que tan diversamente se ha comentado. Pero conste que antes nos informamos bien del resto de España. Si hubiésemos sabido lo que pasaba en Asturias nuestra actitud hubiese sido distinta. Se resuelve dar la vuelta al trabajo y ante los inconvenientes que surgen para la notificación a los trabajadores es radiada la nota. Pero la radio está intervenida. Los compañeros encargados de realizar la gestión son trasladados a Capitanía General.*» El senyor Bueso opinava que, ja dominat el moviment, quan hauria estat prudent callar, el Comitè Regional de la CNT cometé el greu error de donar per acabada la vaga que no havia proclamat, i ho féu de la pitjor manera possible.

59. L'Aliança tenia com una de les seves principals preocupacions l'obtenció d'armes, i per a això s'entrevistaren infructuosament amb dirigents de l'ERC i d'Estat Català. Però segons el testimoni d'Estivill, aquestes armes, és a dir un contingut apreciable d'elles, estigueren a punt de quedar a llur disposició: en un moment donat, davant les vacil·lacions de la Generalitat, dos mil escamots, concentrats a Sant Andreu s'oferiren, amb llur armament, a disposició de l'Aliança, el mateix dia 6, per a passar a l'acció sota la seva direcció; la resposta fou no considerar oportú encara l'oferiment: «No, avui no feu res d'això. Si demà no s'han de-

La vaga convocada per l'AO anà imposant-se a poc a poc com per la força de la seva lògica, al llarg del dia cinc. No ens ha d'estranyar el seu esclat, que posava un colofó a la tensió existent, acumulada des dels primers mesos de l'any. Una investigació més a fons mostraria, a parer meu, una gran component espontània en el seu desenvolupament. Malgrat tot, hi ha qui ha cercat tres peus al gat i ha pretès que la vaga fou una «creació» de la Generalitat. És difícil d'acceptar aquesta hipòtesi: d'una banda, les relacions entre la Generalitat i el moviment obrer ja s'havien deteriorat el 1934, en produir-se freqüents incidents, promoguts moltes vegades pel conseller de Governació, Dencàs; d'altra banda, la mateixa Generalitat estava dividida quant a la posició que calia adoptar davant la mobilització obrera. Dencàs era decididament hostil a l'acció empresa per l'AO, així com ho havia estat en el període anterior a la CNT, i fins i tot intentà almenys d'entorpir-la.⁶⁰

cidit a actuar, llavors els sublevarem tot el que calgui. Però ara hi hauria motiu que diguessin que som uns aprofitats del moviment. Si demà matí continuen igual, tireu endavant.» *Op. cit.*, p. 200.

60. Aymamí relata dues anècdotes significatives: una entrevista amb els dirigents del BOC i les ordres donades per tal de neutralitzar l'AO: «Els dirigents del Bloc Obrer estigueren a Governació i parlaren amb Dencàs. Aquest digué als comissionats que ell controlaria el moviment i que, si triomfava, aquells que el visitaven serien afusellats.» *op. cit.*, p. 99. Dencàs donà a totes les forces que estaven a les seves ordres la consigna de fer foc sense previ avis a dos cotxes en els quals anaven, segons ell, elements «feixistes», i resultà que en aquells cotxes hi anaven els comitès directius de l'Aliança. Això es descobrí d'una manera casual a la plaça de Catalunya, on fou detingut un dels esmentats cotxes... que, segons sembla, havia estat facilitat als seus ocupants a la Conselleria de Governació» *op. cit.* p. 120; «Durant el dia 6 Dencàs es cansà de donar ordres per tal que la gent de l'Aliança Obrera fos desarmada. I de Governació va sor-

La Generalitat acceptà la vaga, quan aquesta ja estava en marxa, i si de cas li propicià una protecció de fet que pot interpretar-se com una manera intel·ligent de voler continuar controlant els esdeveniments: «La vaga acordada per l'AO fou posada en pràctica contra la voluntat del govern, que va fer tot el possible per evitar-la. Podem assegurar-ho. El que passà fou que el govern, en veure's desbordat en aquest aspecte per la massa obrera de Catalunya, que rebé l'ordre de vaga favorablement —tot i l'oposició dels elements de la CNT (FAI)— creié més interessant i convenient de canalitzar aquell moviment, controlant-lo, ja que en el fons era una identificació amb la posició de la Generalitat davant l'amenaça d'un feixisme espanyol, que no pas llançar-se d'una manera suïcida i antipopular contra aquells obrers catalans —una gran majoria dels quals eren militants del partit governant— perquè això hauria significat davant del poble una traïció.»⁶¹

Amb la seva oportuna convocatòria, l'AO assumí la responsabilitat moral de la mobilització obrera i de l'impuls que amb això adquiria el moviment antifeixista a Catalunya. Es va presentar així com

tir com una consigna general, que àdhuc reberen de bona fe el destacaments de l'Aliança Obrera, de fer foc sense avis previ contra els cotxes M. 23143 i M. 47728 que circulaven, segons Dencàs, ocupats per elements feixistes i carregats de bombes...», *op. cit.*, p. 173. Dencàs, el llibre d'autodefensament del qual és prou expressiu respecte al seu concepte de com havia d'ésser el moviment —és a dir protagonitzat per les seves forces addictes i no per les masses populars— ratifica l'existència d'enfrontaments entre ell i l'AO, arribant a afirmar, peregrinament, davant de representants de l'AO que «s'equivoquen els qui creuen que el Govern Català està disposat a fer el paper de Kerenski». DENCÀS, *op. cit.*, p. 18.

61. AYMANÍ, *op. cit.*, p. 119.

una força operativa, que havia tingut l'encert i el coratge de prendre la iniciativa d'una acció combativa. Hom no pot pretendre que la vaga fos el mèrit exclusiu de l'AO, la base organitzada de la qual era encara minoritària en el si del proletariat català, però vull insistir que aquesta qüestió quedà a segon terme davant l'evidència del seu protagonisme social i polític en el moviment d'octubre a Catalunya. Aquest protagonisme, que era en si ja un èxit, repercutí en l'enfortiment del moviment unitari.

5. La unitat orgànica

LA RESPOSTA A OCTUBRE: REFORÇAR I AMPLIAR LA UNITAT

La primera resposta als esdeveniments revolucionaris provingué de la IC, la qual el deu d'octubre cridà la IOS i el proletariat espanyol. Les gestions comunistes aconseguiren una entrevista entre els delegats de la IC (Cachín i Thorez) i dirigents de la IOS (Vandervelde i F. Adler) el dia quinze. Els dirigents socialdemòcrates no volgueren comprometre's a cap acció, i es limitaren a acceptar de posar en antecedents el comitè executiu de la IOS que s'havia de celebrar el mes següent (el tretze i el catorze de novembre). Vandervelde i Adler s'escudaren en les diferents opinions que hi havia en el si del socialisme sobre la col·laboració dels comunistes, així com en el record del fracàs de les converses conjuntes de Berlín el 1921. La sessió de la comissió executiva de la IOS tampoc no pogué arribar a un acord sobre la relació amb els comunistes, i per això cada partit conservà la seva llibertat d'actuar segons el propi criteri.¹

Set organitzacions socialistes manifestaren el desig

1. Sobre les converses entre la IC i la IOS: HAJEK, *op. cit.*, ps. 263-266; part del contingut de les converses i el comunicat posterior de la IOS és reproduït per COMÍN COLOMER, *op. cit.*, II, ps. 346-358, així com part de l'avaluació de la trobada feta per la IC a ps. 360-364.

que la IOS acceptés la unitat d'acció: la SFIO, el PSOE, el partit suís, l'italià, el Bund, els socialdemòcrates russos a l'exili, i els socialistes austríacs. Les reticències de la direcció de la IOS, així com l'actitud dels laboristes britànics, el congrés dels quals, celebrat l'octubre, es va negar a acordar una acció de suport al proletariat espanyol, enfonsà la dreta socialista espanyola (capitanjada per Besteiro i Saborit), que ja estava en una situació delicada d'ençà del 1933. El PCE donà, de més a més, àmplia difusió a l'acta taquigràfica de l'entrevista conjunta del quinze d'octubre, que fou publicada per les Edicions Europa-Amèrica; és lògic de suposar la incidència dels esdeveniments entre els socialistes espanyols, decepcionats per la resposta de la IOS i en particular les Jovenuts. L'octubre espanyol repercutí internacionalment a favor dels socialistes d'esquerra i de la consolidació de llur actitud unitària respecte als comunistes. La insurrecció espanyola reforçà també la posició dels innovadors en el si de la IC. La resistència a l'abandó de la línia sectària tenia encara sòlids punts de suport en els partits comunistes de Bulgària, de Polònia i, sobretot, en el d'Alemanya.² En el si del comunisme alemany, la majoria del buró polític s'havia oposat a les propostes de Pieck i d'Ulbricht en el sentit d'una aproximació cap a la socialdemocràcia. Però el vint-i-set d'octubre de 1934 la comissió política del Komintern adoptà una resolució per la qual era condemnada la línia mantinguda per «Rote Fahne» (òrgan del buró polític del Partit Comunista alemany). El gener del 1935 el comitè central del Partit Comunista alemany condemnà durament la política sectària de la majoria del buró

2 HAJEK, *op. cit.*, ps. 267-269.

polític i prestà suport a Pieck. La presència dels refugiats espanyols a Moscou, tant comunistes com socialistes, afavorí, sens dubte, la tasca de Dimitrov i Togliatti.

El PCE, embarcat plenament en el corrent innovador, continuà mantenint en línies generals la política unitària adoptada de manera definitiva el setembre del 1934. El març del 1935 Gil Robles provocà la dimissió del gabinet i entrà al ministeri assumint la cartera de defensa. El PCE cridà a la lluita per la dissolució de les Corts i la constitució del Bloc Popular Antifeixista. Un document del Buró Llatí (PCF, PCI, PCE) publicat aquest mes de març, raonava la necessitat d'ampliar el front unitàri de lluita contra el feixisme: «La creació de l'Aliança Obrera i Camperola, com a base de la unitat revolucionària de les masses, en les lluites pel poder, és posada avui dia pels comunistes al centre de llur acció política. Al mateix temps, els comunistes declaren que el front de la revolució ha d'abastar també tots els elements que encara no s'han situat enterament sobre el terreny de l'Aliança Obrera i Camperola, però que estan a punt de lluitar efectivament per tal de posar una barrera en el camí de la contrarevolució feixista. Cal crear en unió amb tots aquests elements un *ampli front popular anti-feixista* el principal projecte del qual ha d'ésser no solament la lluita per l'alliberament de tots els presos polítics, per la restauració de totes les llibertats democràtiques, per a donar les terres als camperols i per l'emancipació de les nacionalitats oprimides sinó també per la instauració d'un govern revolucionari provisional que recolzant-se en el desenvolupament de les Aliances Obreres i Camperoles trencarà els ronyons de la contrarevolució feixista, posarà a la pre-

só tots els caps feixistes, dissoldrà llurs organitzacions i obrirà el camí al desplegament ulterior de la revolució.»³

Catalunya era un dels punts clau de l'aplicació d'aquesta estratègia. Però precisament era també un dels flancs febles del comunisme espanyol, i no solament per la reducció dels seus efectius, sinó a més per la situació organitzativa del PCC on, després de la mort de Casanelles, s'havia produït una querella constant per la conquesta de la direcció, en la qual hagué d'intervenir freqüentment la delegació del PCE i del Komintern. Després dels Fets d'Octubre esclatà un nova lluita intestina contra la direcció del partit, que fou desplaçada pels defensors d'un obrerisme a ultrança, pel manteniment de les consignes de l'hegemonia del partit comunista (tal com s'havien entès pel Sisè Congrés) i, en definitiva, per la supervivència del sectarisme. La situació esclataria de manera pública a la vigília de les eleccions del Front Popular, però ja incidí en el resultat de les converses unitàries de la primavera del 1935.⁴

3. Reproduït per COMÍN COLOMER, *op. cit.*, II, ps. 437-455, el document, que era una anàlisi general sobre la situació política espanyola, dedicava els darrers paràgrafs a la qüestió del partit únic, argumentant en els termes següents: «El problema de la direcció del moviment revolucionari no podrà ésser resolt si no és amb la creació d'un sol partit polític del proletariat, que és una de les tasques dels obrers socialistes més avançats, dels qui han lluitat freqüentment amb els obrers comunistes pels carrers d'Oviedo i de Madrid, a les mines de Sama i Mieres i que es plantegen ja obertament (...). Però el partit únic del proletariat ha d'ésser un partit conseqüentment revolucionari, completament alliberat de totes les influències i tots els residus de la ideologia i de la política socialdemòcrates, alliberat de tot lligam amb la Internacional Socialdemòcrata (...), ha d'ésser construït sobre la base dels principis d'organització del bolxevisme, que han estat consagrats per tres revolucions.»

4. El PCC travessà un període difícil el 1935. Als proble-

LES CONVERSESES DE GENER-ABRIL DEL 1935

El tema de la unificació de les diverses organitzacions marxistes en un sol partit estigué en l'ànim d'aquelles d'ençà de la derrota d'octubre. Però fou el PCP el qui, a la conferència celebrada el novembre del 1934, autoritzà el seu comitè executiu a iniciar les gestions d'unificació.⁵ Així i tot, molt pocs estaven aleshores disposats a una fusió general. El 3 de febrer, gràcies a la convocatòria del PCP, es reuniren el PSOE, la USC, el BOC, el PCC i l'Esquerra Comunista (en endavant, EC).⁶ Immediatament aparegueren tres posicions: el BOC, PCP i EC eren partidaris de la fusió en el terme més curt possible;

mes tradicionals que havia plantejat la impossibilitat de trobar un successor adient a Ramon Casanelles, se sumaren ara dos problemes més: a) l'avaluació dels Fets d'Octubre i del paper que hi jugaren els militants i dirigents del partit i b) l'accelerat procés de correcció política desenrotllat a l'interior de la IC. Tanmateix, és molt difícil de fer la història concreta d'aquestes vicissituds que travessaren els comunistes catalans, tant per la manca de fonts com per ésser inaccessibles les possibles fonts orals.

5. El núm. 1 de «La Catalunya Insurgent» del 25 de gener de 1935 publicà un manifest en el qual apellava a la constitució del partit únic de la classe obrera catalana. En un article editorial manifestava: «Els partits de la classe obrera de Catalunya han fet pública la necessitat de fondre's en un sol partit. Els manifestos de la Unió Socialista de Catalunya i Joventuts Socialistes de Catalunya ho consideren com una de les tasques més essencials a dur a terme. I els òrgans del Bloc Obrer i Camperol, Partit Comunista de Catalunya i Esquerra Comunista en parlen constantment.»

6. Actes de la primera sessió, publicades unilateralment per «JS» el vint-i-cinc de maig de 1935. Les actes no havien estat aprovades per falta d'unanimitat.

la USC i la Federació Catalana del PSOE consideraven que no es podien comprometre a cap acord, però que en el fons no tenien interès en una fusió general, sinó solament en la unificació d'ambdós partits; que, en conseqüència, proposaven la fusió per separat de les organitzacions de tendència socialista i les de tendència comunista, deixant per al futur la qüestió de si ambdós blocs podrien arribar a sumar-se un dia en un sol. El PCC, al seu torn, afirmà que com que ja no tenia altre programa que el de la IC, només estava disposat a acceptar un acord d'acció comuna, però negà que fos possible d'anar més enllà. En les deliberacions aparegué, de més a més, una altra discrepància, secundària però que seria present al llarg de tot el procés de discussions que hauria de finalitzar l'abril: l'actitud a prendre respecte a l'AO, a la qual hom demanava que ingressessin tant el PCP com la USC. Malgrat el desacord, els partidaris de la fusió aconseguiren la convocatòria d'una nova reunió, on seria presentada la resposta de les diverses organitzacions als punts següents.

«1. Els reunits reconeixen la necessitat de la unificació de les forces marxistes existents.

»2. Aquesta unificació serà feta sobre la base del marxisme revolucionari que suposa: *a)* ruptura de tota relació orgànica amb els partits de la petita burgesia; *b)* presa violenta del poder per mitjà de la insurrecció violenta i *c)* establiment transitori de la Dictadura del Proletariat...

»3. Conveniència que les organitzacions que elaboren la unificació formin part de l'Aliança Obrera.»

Els punts esmentats havien d'ésser discutits per les diferents organitzacions, les quals tornaren a reunir-se el sis d'abril.

Mentrestant, havia aparegut el document del Buró Llatí, al qual he fet referència, i que es mostrava partidari de la unificació política del proletariat: «El problema de la direcció del moviment no podrà ésser resolt si no és mitjançant la creació d'un sol partit polític del proletariat, que és una de les tasques dels obrers socialistes més avançats... Les Joventuts Comunistes i Socialistes, que marxen ràpidament per aquesta via, han de donar l'exemple en la realització d'una unitat orgànica completa de totes les forces revolucionàries. Però el partit únic del proletariat ha d'ésser un partit conseqüentment revolucionari, completament alliberat de totes les influències i de tots els residus de la ideologia i de la política socialdemòcrates, alliberat de qualsevol vincle amb la Internacional Socialista (...). El partit únic de la classe obrera ha d'ésser construït de tal manera, que li permeti de complir totes les seves tasques revolucionàries, cosa que significa que ha d'ésser construït sobre la base dels principis d'organització del bolxevisme que han estat consagrats per tres revolucions.»⁷ El document no posava com a condició l'adscripció a la IC, sinó la ruptura amb la IOS i amb la política socialdemòcrata.

La delegació del PCC mostrà en les converses la seva diferència de matís important en exigir l'adhesió a la IC com a condició de la prossecució de les converses per a una possible fusió. A la segona sessió (sis d'abril) es va manifestar d'acord amb la possibilitat d'aquesta, i per això proposà la constitució d'un comitè d'unificació, però excloué la participació de l'EC tant en l'esmentat comitè, en cas de formar-se, com en les mateixes converses unitàries;

7. Reproduïdes per COMÍN COLOMER, II, p. 455.

proposà, de més a més, canviar la denominació de marxista revolucionari per la de marxista leninista. La Unió Socialista continuà manifestant que no podia pronunciar-se (puix que en aquells moments estava en negociacions amb el PSOE); a part d'això la discussió se centrà en la proposta del PCC d'excloure l'EC.⁸ Una absoluta unanimitat es va produir davant la proposta del PCC, i la resta d'organitzacions consideraren que l'EC havia de continuar present en el procés. El PCC argumentà, per tal de justificar la seva posició, que l'EC no era un partit, sinó un grup oposicional; en el fons, l'oposició del PCC estava fonamentada en la consideració del trotskisme com a agent de la contrarevolució. Davant la irreductibilitat d'aquesta posició, fou convocada una nova sessió que tingué lloc el tretze d'abril, que seria la darrera. La USC i la Federació Catalana, que tan reservades s'havien mostrat en les sessions anteriors, afirmaren ja clarament que la unificació havia d'ésser feta en el si del PSOE. El PCC tornà a mostrar les seves reticències inicials envers la fusió i en l'acta constaria que l'esmentada organització «creu que la unitat és impossible de realitzar en la forma que es planteja a través d'aquestes reunions. El que caldria, és fer que intervinguin les masses obreres i si no és així no es pot anar a la creació d'un únic partit marxista a Espanya puix que cal realitzar la unitat ideològica abans que la política».

A favor de la fusió es mantingueren el BOC, el PCP i l'EC, i en llurs posicions hi ha un element notable; en una de les seves intervencions el BOC afirmà: «Parlem de la fusió a fer a Catalunya i amb

8. Actes publicades per «JS», vint-i-cinc de maig de 1935 i «LCI», núm. 4.

els problemes especials que hi ha plantejats ací i, per tant, és desplaçada la posició del PSOE», i això era ratificat per l'EC: «A Catalunya és on hi ha creades condicions del tot favorables per la unificació, que en cas de realitzar-la, repercutirà tot seguit a Espanya.» Hi havia potser una diferència de matis en la posició de l'EC, que podria respondre al projecte de donar immediatament al nou partit una projecció espanyola, però si de cas aquest no aflorà aleshores a la discussió i tant ambdues organitzacions com el PCP estaven d'acord que la fusió se circumscribia a Catalunya. En canvi, la Federació Catalana del PSOE i el PCC se situaven en el terreny del moviment obrer a tot Espanya i proposaven, per tant, l'adhesió a llurs organitzacions respectives, sense veure les possibilitats que la unió orgànica tenia a Catalunya. Com veurem, els termes s'anaren invertint al llarg del 1935. Rompudes les converses entre els sis partits, el procés d'unificació fou prosseguit pel BOC, el PCP i l'EC. Els dos grups socialistes era evident que no estaven a favor de la fusió general i prosseguiren llurs pròpies converses, situades al marge de les que vaig relatant.

Pel que fa al PCC, el resultat de les converses no li fou en absolut propici, puix que l'aïlla per un quant temps de la resta d'organitzacions. Ja hem vist com en cap moment no semblà que tingués el convenciment que la fusió pogués ésser possible. Sesé, en una enquesta realitzada per «L'Hora» i publicada el 9 de febrer (és a dir feta segurament abans del principi de les converses) havia manifestat: «Nosaltres, els comunistes, som partidaris decidits de la unitat orgànica del moviment obrer, propugnem un gran partit de masses del proletariat. Però declarem que aquest partit solament pot complir les tasques

d'avantguarda i dirigent del proletariat recolzant-se en els principis, l'estratègia i la tàctica, del marxisme-leninisme. Naturalment que els altres partits no estan convençuts que aquests principis, aquesta estratègia i aquesta tàctica siguin més justos que les seves. D'on la impossibilitat de fer aquesta unificació mitjançant una intel·ligència entre les direccions dels diversos partits. Per això nosaltres volem arribar a la unitat orgànica (...) amb el convenciment dels treballadors en general i dels obrers d'altres partits de la justesa dels nostres principis i de la nostra tàctica. Per tal d'arribar a aquest convenciment (...) no res millor que la unitat d'acció, la lluita conjunta per a fins concrets i limitats. O sigui: anar a la unitat orgànica a través de la unitat d'acció.» En certa manera, Sesé continuava mantenint-se en la perspectiva del front únic per la base i, naturalment, ajornava *sine die* la possibilitat de la unificació dels partits obrers. La posició de Sesé fou ratificada pel número de «Lluita» corresponent a la tercera desena de març, en el qual, després d'afirmar que només dins de la IC podia donar-se la unificació, considerava les dificultats en cas d'ésser acceptada i acabava dient que l'únic abastable era la unitat d'acció.

Hi havia encara grans desconfiances entre els diversos partits, però hi havia, a més, notables divergències entre ells, no solament en les qüestions generals (relacions amb el moviment obrer internacional, identificació amb el marxisme-leninisme, etc.), sinó també en la política immediata, respecte a la unificació sindical, a l'AO (punts als quals s'oposava la USC), la qüestió de Catalunya (que trobava les reticències de la Federació Catalana), la formació d'un ampli front antifeixista (rebutjat pel BOC i

l'EC)... Difícilment hom podia dur a terme la unificació, malgrat la bona voluntat del PCP. El PCC, d'altra banda, cometé un indubtable error en proposar com a tema central de discussió la qüestió de l'EC. Com a alternativa al fracàs del partit únic, l'EC teoritzà la unificació del que ella considerava com a grups clarament revolucionaris i, això sí, coincidí amb el PSOE i el PCC a situar aquest procés a escala espanyola. La resposta de Nin a l'esmentada enquesta de «L'Hora» fou tallant: «No. Un partit únic de la classe treballadora voldria dir la convivència monstruosa de tendències inconciliables, la paralització del proletariat, la impossibilitat de la seva emancipació. La creació d'un partit d'aquesta mena representaria un enorme pas enrera.

»Considero en canvi de necessitat urgent la constitució d'un partit revolucionari mitjançant la fusió de les organitzacions que acceptin uns principis i una tàctica determinats.»⁹

La participació de l'EC a les converses era deguda, segons aquestes declaracions, a l'interès de determinar amb quines forces podia ésser constituït aquest nou partit revolucionari. L'actitud del PCC li facilità la tasca i afavorí l'apropament del BOC. El plantejament de Nin no feia referència únicament a Catalunya, sinó que el partit revolucionari que proposava, encara que hi naixés tindria una immediata projecció a tot Espanya. El BOC acabà acceptant aquest punt sobretot després de la seva participació en la Conferència Internacional de Partits Socialistes i Comunistes Independents (París, del catorze al disset de febrer), en la qual havia estat proposada la constitució d'una nova internacional

9. «LH», vint-i-sis de gener de 1935.

al marge de la IC, de la IOS i de la Quarta Internacional i en la qual Maurín havia estat elegit membre de la comissió organitzadora.

El PCP havia proposat la unificació a Catalunya perquè creia que aquí hi havia les condicions favorables per a tal procés, però no pretenia una projecció espanyola de l'organització unificada; per als seus dirigents la clau de la unitat de tot el proletariat de l'Estat espanyol residia en l'aproximació, i eventual fusió en el futur, del PCE i del PSOE.¹⁰ En això es diferenciava tant de l'EC com del BOC que identificaven el procés d'unificació català amb el de creació d'un nou partit obrer, al marge del PCE i del PSOE, el qual, segons llur opinió, superaria el caràcter no revolucionari d'ambdós. El PCP trencà finalment, a la primavera, els seus tractes amb l'EC i el BOC,¹¹ que es ratificaren públicament en llur voluntat de crear un tercer partit, el qual, segons les paraules del bloquista Lluís Portela, havia de desplaçar la resta: «La fusió del BOC amb l'EC és el primer pas cap al reagrupament de les forces proletàries en un sol partit (...) El partit obrer unificat, la primera pedra del qual hom col·loca ara sota la bandera del qual ens agruparem quan sigui el moment oportú l'esquerra socialista i nosaltres amb l'EC i els millors elements de l'anarco-sindicalisme, del Partit Comunista i de les organitzacions com la USC, sigui de fet el partit únic del proletariat espanyol. Els grups que en restin al marge estaran condemnats a vegetar sense pena ni glòria.»¹² El

10. «LH», dos de febrer de 1935.

11. «LCI», u i setze de juny de 1935.

12. «LB», vint-i-vuit de juny de 1935. Per cert que Portela parla de «la idea del partit únic que el BOC ha posat a l'ordre del dia», cosa que em sembla inexacta. A escala

plantejament expressat per Portela era una crida a l'escissió en el si del PSOE i del PCE, així com d'altres forces menors, com la USC; no tots els militants del BOC, com veurem més endavant, acceptaven aquesta interpretació del partit únic, però la dispersió que s'havia produït en les forces obreres de Catalunya després del fracàs de les primeres converses unitàries, els degué dur a acceptar el curs dels esdeveniments. D'altra banda, el PCP i la USC, com que cadascun d'ells havia fracassat en les gestions anteriors amb altres organitzacions (les converses entre la USC i la Federació Catalana del PSOE s'havien tornat una vegada més aiguapoll) optaren per buscar la coincidència, amb la intenció d'anar fins cap a la formació d'un partit socialista majoritari del proletariat català.¹³ Al començament de l'estiu del 1935 semblava, doncs, que triomfaven les tesis d'unificació restringida, tant en el tàndem BOC-EC com en el USC-PCP. Es tractava, però, d'una victòria pírrica; era clar que les realitats no tenien la necessària proporció amb les intencions: el BOC i els seguidors de Nin difícilment podien, solament amb la seva unió, marginar els dos partits obrers als quals ja s'enfrontaven obertament; pel que fa a les perspectives del «gran partit socialista català» aquestes eren molt dubtoses si havien de partir de la suma del mínuscul PCP i de la USC. Cap dels dos tàndems no podia capitalitzar l'esperit unitari existent a la base (ja que la unificació restringida s'hi oposava de fet) i aquesta capitalització era l'única

internacional la consigna sorgeix de l'esquerra socialista a escala espanyola, és a dir catalana, el PCP.

13. «JS», tretze de juliol de 1935; «LCI», set de maig de 1935.

cosa que els hauria capacitat per a superar els estrets marges de llurs organitzacions. La unificació restringida era una simple suma de forces, sense més perspectives que les de reforçar posicions ja existents i el moviment unitari apuntava, en canvi, a obtenir un nou producte organitzatiu i polític.

EL SETÈ CONGRÉS DE LA INTERNACIONAL COMUNISTA

El PCC començà a mostrar signes de rectificació. La nova direcció sorgida l'estiu del 1935,¹⁴ intentà d'incidir sobre el BOC proposant-li la unificació per separat, sempre que rompés amb Nin, és clar, i arribant a fer una concessió que contrastava amb la seva inflexible actitud de gener-abril: «El nostre partit feia constar que per tal de facilitar la tasca no presentarà cap condició prèvia ni de persones ni d'ingrés a la IC encara que nosaltres treballarem per a convèncer el partit ja unificat de l'inglés en la IC».¹⁵ La rectificació era fonamental i corresponia, com he dit, a un canvi en el si de la direcció del PCC en la qual apareixia ja Miquel Valdés com a principal dirigent del partit; el qual, bé que no destacava com a teòric, tenia el gran avan-

14. És difícil encara de seguir la complicada vida interna del PCC abans del 1936, i en aquesta nota em veig obligat a repetir una vegada més el que he exposat a la nota 4. D'aquí ve que les meves afirmacions no puguin passar d'hipòtesis i que àdhuc puguin —pel fet d'ésser intuïtives— semblar gratuïtes.

15. «Octubre», 15 de juny de 1935.

tatge de no estar implicat en les contínues lluites internes que s'havia produït en el partit i de sintonitzar amb la nova ona que començaven a emetre les direccions dels partits comunistes llatins. Miquel Valdés figurà al cap de la delegació catalana en el Setè Congrés de la IC, el juliol d'aquell 1935, juntament amb José del Barrio i Rossend Cabré¹⁶ i figuraria des d'aleshores al capdavant de les posicions unitàries a Catalunya¹⁷.

La rectificació, però, no fou capaç d'alterar ja la trajectòria del BOC, el qual es va negar a obrir cap mena de converses unitàries fins que s'hagués produït la fusió entre ell i l'EC.¹⁸ Un nou esdeveniment, aquest de caràcter internacional, vingué a remoure novament les relacions entre els partits obrers catalans, portant el PCC a un canvi de front, a abandonar la seva política tradicional d'intentar d'acostar-se al BOC i d'iniciar un nou camí basat en l'aproximació a les organitzacions socialistes. Aquest nou esdeveniment fou el Setè Congrés de la IC.

Del vint-i-cinc de juliol al vint d'agost de 1935

16. COMÍN COLOMER, *op cit.*, II, p. 513.

17. Miquel Valdés es negaria durant els anys cinquantes a condemnar Comorera, i es mantingué fidel al primer secretari general del PSUC, la unitat i especificitat del qual representava. Al marge de qualsevol altre tipus de consideracions, és d'admirar el coratge d'aquest militant que hagué d'enfrontar-se als qui havien estat els seus correligionaris.

18. La contestació del comitè executiu del BOC a la proposta del PCC fou contundent. «Deixeu-nos, doncs, acabar la unificació amb l'Esquerra Comunista. I una vegada cristallitzades, quan veureu les bases àmplies, justes, úniques possibles en realitat, sobre les quals hem assentat l'acord, estem fermament convençuts que tant vosaltres com els altres nuclis marxistes que no se sentiren amb forces per encarar-se amb les conseqüències de la unificació, us decidideu a sumar-vos al moviment representat inicialment pel BOC i l'Esquerra Comunista» «LB», núm. 210, vint-i-sis de juliol de 1935.

tingué lloc el Setè Congrés de la IC, el darrer que l'organització va celebrar i que, tant per això com pel contingut de la política que hi fou elaborada, marcà una fita en la història del moviment obrer, anàloga a la que marcaren els primers congressos constitutius de la Tercera Internacional. El Congrés fou celebrat dins el marc d'un procés de canvi accelerat en la situació política internacional i d'inicis de correcció política dins de la mateixa IC que s'havia fet inajornable davant la inadequació de la política esquerrana del Sisè Congrés per tal de desplegar la lluita contra els avenços del feixisme. Les noves actituds dels comunistes francesos i espanyols favorables a la unitat d'acció amb els socialistes havien estat el primer cop d'alerta a la consciència dels militants de la IC; poc abans del Setè Congrés es va produir un nou esdeveniment que afitaria definitivament aquestes consciències, i que —cosa que resultà decisiva— sancionaria la línia innovadora encapçalada per Dimitrov i Togliatti en el si de la IC: el pacte franco-soviètic del maig del 1935, pel qual Stalin, la Unió Soviètica, és a dir, l'avantguarda del proletariat mundial als ulls dels comunistes, concedí al govern francès (un govern representant dels interessos del capitalisme) el dret de dur endavant una política de defensa nacional, i d'incrementar el seu potencial d'armament davant l'eventualitat d'un futur xoc amb l'Alemanya hitleriana. L'única justificació que podia tenir una ruptura tan brutal amb la tradició bolxevic en aquest punt, era la consideració que l'enemic principal era exclusivament el nazisme, i que el treball polític dels militants revolucionaris tenia com a tasca immediata el seu aïllament, tant en el si de cada estat europeu com en el context internacional.

Sota la presentació d'un canvi de tàctica, el Setè Congrés adoptà una sèrie d'orientacions polítiques que significaven una ruptura en la política general seguida fins en aquell moment.¹⁹ La revisió relativa a les concepcions mantingudes oficialment fins aleshores del front únic per la base, caracterització del feixisme, així com les dels partits socialistes, etc... suposà també una rectificació de simplificacions que, en nom de l'internacionalisme i de la necessitat d'una línia política comuna del proletariat mundial, havien portat a abandonar l'anàlisi concreta de les peculiaritats de la lluita de classes a cada país, rectificació que significà el punt de partida de la fórmula posterior de la «via nacional al socialisme». Fet i fet, la nova línia política, presentada en l'informe Dimitrov, establia els punts següents: consideració del feixisme com a enemic principal i necessitat d'articular un front unitari antifeixista del conjunt de forces polítiques (no solament obreres); necessitat d'una acció comuna de les diverses organitzacions obreres, i en particular socialistes i sindicats reformistes, segons acords de tota mena i durada; necessitat de formular l'alternativa a la lluita del feixisme pel poder en la perspectiva d'avenç cap a governs de front popular, unitat sindical, partit únic de masses de la classe obrera.²⁰ Aquest darrer punt

19. «El Setè Congrés significa una netíssima crítica del passat i obre una nova pàgina sota la perspectiva de la lluita unitària contra el feixisme, de l'oferta de col·laboració als socialdemòcrates i a totes les forces disposades a formar part del front popular i a lluitar per la salvaguarda de la pau» SPRIANO, *I fronti popolari e la guerra*, III, p. 5. Vegeu també HAJEK, *op. cit.*, ps. 280 i ss.

20. La primera formulació pública d'importància a les files socialistes sobre la unificació de socialistes i comunistes la féu Otto Bauer, un dels dirigents històrics de la so-

recollia una consigna cada vegada més popular; això no obstant, Dimitrov fou, en aquesta qüestió,²¹ particularment respectuós amb la tradició comunista. La unificació només seria possible, segons l'acord de la IC, amb una sèrie de condicions bastant estrictes: ruptura del bloc entre socialdemocràcia i burgesia, acceptació del centralisme democràtic (en la seva interpretació stalinista). Potser la major restricció no residia en les condicions mateixes, sinó en el fet que presentat el conjunt del programa del Setè Congrés com una nova rescissió tàctica, restava limitat el procés autocrític sobre la concepció del partit comunista i del seu funcionament; autocrítica tant més necessària perquè les esmentades concepcions havien sofert deformacions progressives al llarg de la història de la IC. Així i tot, les condicions presentades eren susceptibles d'ésser acceptades per l'ala esquerra de la IOS.

El Setè Congrés, davant la necessitat de defensar-se de l'avenç del feixisme, posà les bases pel desenvolupament d'una política ofensiva del movi-

cialdemocràcia austríaca després del fracàs de l'alçament de Viena del febrer de 1934. La va argumentar en la seva obra *¿Europa entre dos guerres?* (1936), en el context de tota una revisió crítica del socialisme i del comunisme després de la qual es pronuncia per la superació de l'escissió entre ambdues tendències en el si d'un nou tipus de partit i de política, al qual qualifica de «socialisme integral».

21. En general, per tot el que fa al Partit Comunista, la seva organització interna, els mètodes de direcció, el caràcter de partit mundial únic, cohesionat, disciplinat, no s'introdueix cap revisió. És mantingut el rigor del passat. Dimitrov el reivindica clarament, i quan enuncia les condicions sota les quals seria possible la unificació amb els comunistes, apareix que en realitat no seria una unificació, sinó una simple absorció per part d'aquests darrers SPRIANO, *I fronti popolari, Stalin, la guerra*, p. 27. НАЖЕК, *op. cit.*, ps. 285-286, expressa una opinió similar.

ment comunista, que tingué la primera culminació en la formació dels governs populars d'Espanya i de França (el febrer i el juny del 1936). Política ofensiva que revertí en una major dinamització del mateix moviment comunista, cosa que li permetria en endavant de situar-se a l'avantguarda del combat antifeixista.²²

L'EVOLUCIÓ DE LA UNIÓ SOCIALISTA (1935). APROXIMACIÓ A LA INTERNACIONAL COMUNISTA

Per a l'objecte concret de la present obra és fonamental d'examinar quines foren les repercussions del Setè Congrés en el si d'aquella ala esquerra de la socialdemocràcia, en la qual Dimitrov i Togliatti semblaven confiar com a base per a imposar la nova línia comunista sobre la unitat del moviment obrer. En una apreciació al vol sembla clarament que les noves orientacions foren acollides de manera favorable entre aquest sector del socialisme, bé que

22. Subscriu la interessant avaluació d'Hobsbawm, que mereixeria una anàlisi del que jo puc fer aquí de moment: «La línia dels fronts populars no era una línia purament defensiva (...) era totalment diferent a la dels anys immediatament successius a la revolució d'octubre; aquella partia amb realisme del pressupòsit que transformar els països industrialitzats, amb sistemes polítics i econòmics establement consolidats, amb una estructura política elaborada i una forta tradició d'acció popular i democràtica, era una tasca més complexa i prolongada del que molts haurien pensat cap a la fi de la Primera Guerra Mundial.» Introducció a *l'Storia delle rivoluzioni del XX secolo*, Roma, 1966, ps. 20-21.

no sense reticències entre alguns dels seus principals dirigents, que estaven a l'expectativa de quina seria la profunditat de la correcció política establerta a la IC.²³ En aquesta línia se situaren les valoracions del sector largocaballerista del PSOE i de les Joven-tuts Socialistes,²⁴ encara que inicialment l'esquerra socialista espanyola continuà mantenint que la uni-

23. Heus ací diverses versions socialistes favorables al caire del Setè Congrés. Nenni a «Il Nuovo Avanti» del 21 de setembre de 1935 ho saludà com un element de reforç per a la política d'unitat d'acció. Modigliano va encara més lluny en la seva avaluació en afirmar: «El bolxevisme ha fet justícia al socialisme. El Setè Congrés de la Tercera Internacional ha condemnat el mètode i la tàctica que durant quinze anys ha estat imposat dictatorialment a una part tan àmplia del proletariat mundial en impedir-li de fer causa comuna amb l'acció del socialisme, revolucionari en la seva finalitat però democràtic i gradualista en el mètode i els mitjans», «Il Nuovo Avanti», 10 d'agost de 1935. És particularment interessant el judici de Rosselli, a «Giustizia e libertà» del nou d'agost de 1935, en el qual valora com a fet fonamental el reconeixement de l'autonomia de judici a les seccions nacionals. Un altre judici de molt estimable valor és el d'Otto Bauer: «El Setè Congrés de la IC, durant l'estiu del 1935, ha realitzat un tomb complet. Si fins aleshores els comunistes havien combatut la democràcia burgesa com l'organització de la classe enemiga, el Congrés declarava que la tasca més important en el futur per als comunistes era la de defensar "els darrers vestigis de la democràcia burgesa" contra l'assalt feixista» *op. cit.*, p. 263; i també: «La nova tàctica de la Internacional Comunista decidida en el Setè Congrés el 1935, no limita ja les tasques dels comunistes a la simple agitació, sinó que els fixa tasques quotidianes immediates; també ells, ara, volen exercir una influència sobre la política quotidiana al si de l'estat capitalista.» *Op. cit.*, p. 265.

24. El desenvolupament del Setè Congrés fou recollit tant per «Renovación», òrgan de les Joven-tuts Socialistes, com per «Claridad», portaveu de la tendència largocaballerista del PSOE. Una aproximació inicial del ressò del Congrés en els medis socialistes espanyols en l'obra de Marta Bizcarrondo, *Araquistain y la crisis socialista en la IIª República. Le-viatan (1934-1936)*, ps. 214-216.

tat política del proletariat del país passava per l'enfortiment del PSOE com a partit i la derrota en el seu si dels sectors reformistes.

La celebració del Setè Congrés incidí de manera immediata en la USC, precipitant el seu procés de radicalització. Aquest s'havia iniciat el 1934 i havia cristallitzat en el moviment d'octubre, quan la USC s'havia dividit entre els qui havien sortit al carrer per tal de manifestar-se conjuntament amb els obrers de les Aliances o bé els que, com Serra i Moret, havien condemnat la insurrecció.²⁵ Comorera, a qui havia passat el mateix que al govern de la Generalitat, d'ençà de la seva reclusió al vaixell «Uruguay» obtingué del consell central de la USC la condemna de les actituds de Serra i Moret.²⁶ Tanmateix, el consell adoptà una solució de compromís en posar a mans de Folch i Capdevila la direcció del partit; Folch i Capdevila s'havia distingit durant el 1934 pels seus atacs als partidaris de l'acció armada, i continuaria defensant, àdhuc després de l'octubre, les seves posicions en contra i a favor del manteniment de l'ortodòxia gradualista.²⁷ Durant les converses de gener-abril, l'actitud de la USC havia estat confosa perquè mentre en les sessions s'havia mostrat partidària de la fusió per separat, en l'enquesta realitzada per «L'Hora», tant Fronjosà com Miret havien acceptat la possibilitat de la constitució d'un partit únic, que, de més a més, defensaven com l'alternativa correcta de Catalunya.²⁸ Enfront dels dos,

25. FOIX, P., *op. cit.*, cap. IX. Serra i Moret s'havia estat oposant a la mateixa preparació del moviment d'octubre.

26. FOIX, P., *op. cit.*, p. 163.

27. «JS», trenta-u de març de 1934 i quatre de maig de 1935.

28. «LH», vint-i-sis de gener de 1935 i dos de febrer de 1935.

Folch i Capdevila defensà en les converses una actitud diferent, la de la sola unió de les organitzacions socialistes; la coexistència d'ambdues posicions es va manifestar en les actuacions posteriors de la USC, carregades de vacil·lacions i compromisos. El juliol, el consell central de la USC discutí una proposta del comitè executiu d'adhesió, com a simpatitzant, a la IC; la proposta fou rebutjada però constituí una prova de la força que tenien els defensors d'una aproximació als comunistes, i el consell central hagué d'acceptar que fos feta novament en el pròxim congrés de l'organització. El vint-i-set de juliol, quan «Justícia Social» anuncià l'acord entre les delegacions de la USC (Folch, Fronjosà, Martínez Cuenca) i del PCP (Cussó, Aznar, Carbonell) sobre la constitució del Partit Socialista de Catalunya, «Justícia Social» com a comentari tenia per segur que de moment no era possible la fusió amb els comunistes tot i que acceptava, en principi, les seves protestes d'unitat d'acció.

El deu d'agost «Justícia Social» es féu ressò de la celebració del congrés de la IC en termes que anunciaven ja la possibilitat d'anar cap a la unificació de socialistes i comunistes: «El Setè Congrés de la IC, que s'està celebrant a Moscou, és destinat a tenir una excepcional importància. Si la premsa burgesa no ens enganya, la Memòria General, llegida per Pieck, delegat alemany, representa l'abandonament de la famosa línia marcada pels vint-i-un punts.

»Destaquem, entre altres acords, els d'encarregar a les seccions que, com més aviat millor, estableixin contacte amb els partits socialistes, el de cercar uns punts de base per fer la fusió de les dues internacionals, i especialment el que deixa les seccions nacionals comunistes en total llibertat per a

orientar la seva actuació sense les contraproductes ingerències del comitè executiu (...) La setmana passada manifestarem la nostra satisfacció per la possibilitat d'organitzar el Partit Socialista de Catalunya, a base del PCP i de la USC.

«Avui aquesta satisfacció ha augmentat en albirar una possibilitat d'eixamplar encara més els rengles de la futura organització política obrera, els fonaments de la qual estem bastint.» Immediament, l'article feia una viva defensa del PCC contra les crítiques del BOC i de l'EC.

Un mes i mig més tard, es produí una important reorganització en el si del comitè executiu de la USC: Jaume Comes assumí la presidència, amb caràcter interí, ja que fou ratificat Comorera com a president del partit, i Folch i Capdevila fou desplaçat de la secretaria general i del mateix comitè executiu. Aquest quedà, doncs, constituït així: president, J. Comes; vice-president, Martínez Cuenca; secretari general, E. Granier Barrera; secretari d'actes: J. Fronjosà; vice-secretari, Serra Pàmies; tresorer, Ramon Palomas; comptable, Abelard Fàbrega («Justícia Social» 28 de setembre).²⁹

Juntament amb Folch i Capdevila, abandonaren també l'executiu Antoni Obach, que fou substituït per Serra Pàmies, i Joan Capdevila, que ho fou per Abelard Fàbrega. Tant Folch i Capdevila com Joan Capdevila pertanyien a la vella guàrdia de la USC i havien format part del seu executiu d'ençà del 1932. Pel que fa a Serra Pàmies i a Abelard Fàbrega, però especialment el primer, havien de jugar un paper de primera importància en el procés de constitució del Partit Socialista Unificat de Catalunya (en en-

29. «JS», vint-i-vuit de setembre de 1935.

davant, PSUC), de la direcció del qual formaren part des del juliol de 1936;³⁰ en canvi, ni Folch ni Joan Capdevila no figuraren en el partit unificat. D'altra banda, quatre d'ells formaren part del nou comitè executiu de la USC o dels comitès executiu o central del PSUC el 1936 (Martínez, Fronjosà, Serra Pàmies, Abelard Fàbrega), sense comptar, és clar, Comorera. Hom pot afirmar, per consegüent, que la reorganització marcà una fita important en el procés unitari. La caiguda de Folch i Capdevila fou absoluta; desaparegué també, i com era lògic, del comitè d'enllaç d'USC-PCP; l'antic secretari general s'havia destacat tradicionalment per la seva adhesió a la dreta de la socialdemocràcia.

A partir del setembre la USC no tornà a insistir en la seva tesi d'unificació per separat entre socialistes i comunistes. En canvi, el comitè d'enllaç entre la USC i el PCP estrenyé les seves relacions amb el PCC, de manera irreversible. La nova situació tingué ocasió de manifestar-se públicament arran de la celebració d'un acte conjunt d'«*afirmación socialista y de unidad obrera*» en el qual participaren Barjau, Comas i Miret, de la USC, Borràs i Salvador Roca, del PCP, i Miquel Valdés, del PCC.³¹ La nova orientació de l'executiu de la USC rebé un suport absolut per part de Comorera, el qual des del penal d'El Puerto de Santa María escriví una carta als militants de la USC en què defensava de manera absoluta la unificació dels tres partits, al mateix temps que acusava el BOC i l'EC de practicar el divisionisme entre la classe obrera.³² El nou partit uni-

30. «Trellat», vint-i-quatre i vint-i-cinc de juliol de 1935.

31. «JS», trenta de novembre de 1935.

32. «JS», vint-i-tres de novembre de 1935.

ficat havia d'ésser, segons el parer de Comorera, «el Partit Socialista de Catalunya (Secció Catalana de la Internacional Comunista)». Tanmateix, el màxim dirigent de la USC no veia aleshores la conveniència que la Federació Catalana del PSOE participés en la fusió, bé que podia arribar-se amb ella a un pacte d'unitat d'acció.

LA FEDERACIÓ CATALANA DEL PSOE I EL PROCÉS D'UNIFICACIÓ

Ja hem vist com Comorera es mostrava reticent a requerir el concurs de la Federació Catalana del PSOE per a constituir el Partit Socialista de Catalunya, per raons que, tot i que ell no les explicava, hom ha d'associar amb les difícils relacions que la USC havia mantingut amb el PSOE d'ençà del 1933. En canvi, el PCP considerava indispensable la integració de la Federació Catalana en el bloc unitari. No tinc indicis de cap aproximació entre el PSOE i el PCC abans de l'octubre del 1934, com tampoc a l'època immediatament posterior. Tampoc no és fàcil que en gener-abril del 1935 es produís, a causa de la posició intransigent dels comunistes catalans sobre la unitat i de les relacions existents aleshores entre el PSOE i la USC. Més encara, el juny del 1935 el nucli comunista del metall plantejava el seu reingrés a la CNT, com en dóna testimoni la carta adreçada a aquesta que encapçalaven José de Barrio i Felip Garcia.³³ Però la política sindical adoptada

33. «Octubre», quinze de juliol de 1935.

per la IC en el seu congrés obligà a un canvi d'orientació i va impulsar les relacions entre la Federació Catalana i el PCC, els militants del qual abandonaren les temptatives de tornar a la CNT per tal d'iniciar relacions amb la UGT (paral·leles a les que la CGTU establí a nivell de l'estat). La unitat sindical havia de jugar un important paper en la unificació política, no solament pel que feia al PSOE i al PCC, sinó en general al conjunt dels quatre partits que acabarien per unificar-se.

Al començament del 1936, el setze i el disset de gener, tingué lloc el Congrés Constituent de la Federació Obrera Sindical de la Indústria Gastronòmica (en endavant, FOSIG) sobre la base del Sindicat de la Indústria Hostalera (organització presidida pel dirigent del PCP Emili Vilaseca), l'Artística Culinària de Barcelona i altres nuclis menors.³⁴ La secretaria general de la nova organització recaigué en Vilaseca, cosa que sembla indicar potser un predomini del PCP, encara que aquest fou compartit en el si del nou sindicat amb el PCC.³⁵ La FOSIG, que tenia ramificacions a les principals poblacions de la província (Sabadell, Manresa, etc.) comptava amb uns vuit mil afiliats.³⁶ Poc després, i seguint la línia d'unificació sindical preconitzada pel PSOE i el PCE, la FOSIG demanà la seva integració a la UGT,³⁷ al mateix temps que invitava a fer el mateix al CADCI i als Sindicats d'Oposició.

34. «LI», setze i vint-i-cinc de gener de 1936.

35. És, doncs, inexacta l'afirmació de la Ponamariova, segons la qual la FOSIG estava sota el control del PCC *op. cit.* p. 22.

36. «LI», sis de febrer de 1935; «Octubre», sis de febrer de 1935.

37. «Octubre», vint de març de 1935.

El CADCI seguí, bé que més lentament, el camí de l'aproximació a la central ugetista. Pel que fa als Sindicats d'Oposició, els de Sabadell i de Manresa, que constituïen, sobretot el primer (amb vint mil afiliats el 1936), la seva força principal a Catalunya,³⁸ es negaren a reingressar a la CNT,³⁹ així com a participar en la constitució de la Federació Obrera d'Unificació Sindical que va ésser fundada pel POUM.⁴⁰ L'actuació, en canvi, els conduïa a sumar-se també a la central ugetista d'ençà que el 1934 els sindicats sabadellencs havien iniciat un tomb ideològic que els aproximava al socialisme,⁴¹ com manifestà el mateix Largo Caballero després d'entrevistar-se amb els principals dirigents.⁴²

La línia d'evolució de la FOSIG, del CADCI i dels sindicats de Sabadell i de Manresa constituí en ella mateixa un poderós estímul per a la constitució del partit obrer unificat, que tindria així un ferm punt de partida per a disputar a l'anarco-sindicalisme l'hegemonia en el si del moviment obrer; tot seguit constituí una via d'aproximació, a Catalunya, entre

38. PONAMARIOVA, *op. cit.*, ps. 21-22 i 44. BALCELLS, *Crisis económica y agitación social*, p. 194 i *El moviment obrer a Sabadell*, article de «Perspectiva Social», núm. I, Barcelona, 1973, ps. 56 i 57.

39. BRADEMAS, *op. cit.*, ps. 168-172. PEIRATS, *op. cit.*, ps. 177 i ss.

40. La FOUS que agrupava els nuclis sindicals procedents de la CNT que s'havien mantingut sota la direcció política del BOC, fou constituïda formalment el 1r. de maig de 1936; el secretari general era Nin i el secretari adjunt Pere Bonet. Intentava d'ésser un paral·lel del POUM, però en el terreny sindical, és a dir un centre d'unificació; el fracàs en aquesta comesa fou total i, després de l'esclat de la guerra civil, es reintegrà a la UGT.

41. BALCELLS, *El moviment obrer a Sabadell*, p. 108.

42. «ES», vint-i-vuit de febrer de 1934.

la Federació Catalana del PSOE i el PCC, estimulada per la petició de la FOSIG d'ingrés a la UGT.

El PCC i la Federació Catalana tingueren una altra via d'aproximació en la unificació de les joventuts. Ja en el Sisè Congrés de la Internacional Juvenil Comunista (octubre 1935) el delegat per Catalunya informà que hom estava treballant per a la unificació de les Joventuts Socialistes i Comunistes.⁴³ De totes maneres, els contactes que haurien d'ésser decisius per a la unificació juvenil foren tinguts a nivell espanyol durant els primers mesos del 1936 i arribaren a un acord positiu el vint-i-sis de març.⁴⁴ Tot seguit fou constituït el comitè executiu de les joventuts unificades a Catalunya, integrat per Peñarroya, Montagut i Fernández de la Unió de Joventuts Comunistes, i Martí Salvat, Josefina Casals i Angel Estivill de les Joventuts Socialistes, mentre que Antonio López Raimundo —que pertanyia a aquestes— fou nomenat secretari general del nou comitè; paral·lelament, la revista «Iskra» fins aleshores òrgan oficiós de les Joventuts i dels largocaballeristes catalans, passà a denominar-se òrgan d'unificació de la Federació Catalana de les JJSS i de la UJCC. La unificació pogué veure's compromesa a la primeria d'abril per la participació d'Antonio López Raimundo i de Culebra (membre de l'Agrupació Socialista barcelonina) en la reunió fraccional que tingué lloc a Madrid, dirigida per José Bullejos i Felipe Barroso, amb la intenció de crear un «grup d'esquerres» al si de les Joventuts i en el PSOE.⁴⁵ El

43. COMÍN COLOMER, *op. cit.*, II, p. 611.

44. COMÍN COLOMER, *op. cit.*, p. 259.

45. Els dies catorze i quinze d'abril de 1936 hi hagué, segons sembla, una reunió fraccional de militants del PSOE i sobretot de les Joventuts, encapçalada per Bullejos (l'antic

grup fou acusat de trotskisme per la direcció de les Joventuts i encara que rebutjà el qualificatiu no és improbable que tingués alguna cosa a veure amb les activitats de Munis i de Fersen, que intentaven de desenrotllar l'orientació de Trotski de desplegar una tàctica d'«entrisme» al si del PSOE. De tota maneres, tant Culebra com López Raimundo es reintegraren a la disciplina del partit i l'intent fraccional no tingué la més mínima repercussió a Catalunya. El trenta-u de maig, el míting unitari de les joventuts, a Sant Cugat, donà constància de la consolidació del procés iniciat pels grups juvenils afectes a les seccions catalanes del PSOE i del PCE.

Hi hagué un tercer factor d'aproximació, que fou el determinant: la mateixa evolució política seguida per la Federació Catalana del PSOE. I arribats a aquest punt, potser serà convenient de fer un breu repàs de quina havia estat, en línies generals, la trajectòria de la Federació en algunes qüestions essencials, com les de la seva implantació organitzativa i la seva incidència obrera, així com l'actitud envers la realitat política catalana. Paradoxalment, la tendència obrerista que menys incidència tindria a Catalunya havia estat fundada, formalment, a Barcelona, i tenia en aquella ocasió la seva base més àmplia en el Principat. En efecte, en el congrés fundacional del PSOE, celebrat el vint-i-dos d'agost de

secretari general del PCE, incorporat ara al PSOE) i Felipe Barroso. L'assumpte és bastant confús i requerirà una anàlisi detallada per tal d'aclarir-lo; l'intent fraccional fou acusat de voler torpedinar la unificació entre socialistes i comunistes i d'ésser una barreja de contrarevolucionaris i trotskistes. Interessa, pel que fa a Catalunya, la presència d'Antonio López Raimundo i de Culebra, en les reunions fraccionals, ambdós de la Joventut barcelonina.

1888, d'un total de vint agrupacions participants, tretze procedien de Catalunya: les de Tarragona, Ripoll, Campdevàrol, Manresa, Sant Joan de Vilassar, Caldes de Montbui, Vic, Roda, Mataró, Barcelona, Sant Martí de Provençals, Gràcia i Sant Andreu de Palomar;⁴⁶ les de Sant Martí de Provençals, Gràcia i Sant Andreu de Palomar quedaren integrades dintre l'organització local barcelonina, seguint el procés d'incorporació d'aquestes poblacions a l'àrea urbana de la capital catalana, i així la presència socialista s'estenia cap a la fi de segle a una desena de localitats. Aquesta situació s'havia de convertir, fins als anys trenta, en un veritable sostre. Quan Fabra Ribas reorganitzà, el 1908, la Federació Socialista Catalana, comptabilitzà nou agrupacions,⁴⁷ i aquesta xifra es repetí amb motiu de la votació que es féu el 1921 per dirimir l'adhesió del partit a la Tercera Internacional: a aquesta votació hi concorregueren les agrupacions de Barcelona, Mataró, Sitges, Manlleu, Vilassar, Girona, Reus, Tortosa i Montblanc, que sumaven un total de quatre-cents quaranta-un afiliats.⁴⁸ Investigar les causes d'aquest estancament és una de les tasques fonamentals que ha d'abordar la història del moviment obrer a Catalunya i a Espanya; sense pretendre de resoldre, ni molt menys, la qüestió, un element de reflexió seria el desconeixement que la direcció socialista implantada a Madrid tenia de la situació del proletariat a Catalunya, desconeixement que l'havia duta inicialment a confiar les seves possibilitats d'expansió a l'adhesió de di-

46. PSOE. *Convocatòria i ordre del dia per al XIIè Congrés*, p. 183.

47. PSOE. *Convocatòria i ordre del dia per al XIIè Congrés*, p. 192; CONNELLY VILMAN, *op. cit.*, ps. 220-221.

48. PSOE *Convocatòria i ordre del dia...* ps. 190 i 53.

versos grups societaris i més tard —en plena crisi del societarisme— a condemnar les tendències sindicalistes de Catalunya, sense donar cap alternativa de lluita que anés més enllà de l'afirmació general de principis sobre la necessitat de l'acció política.⁴⁹

Si l'estancament de la Federació Catalana tenia l'origen en la seva fallida com a organització obrerista (i és simptomàtic d'això que el millor moment que conegué la Federació coincidí amb la seva participació a la Solidaritat Obrera), el fracàs definitiu com a força política li ve de la posició sobre la qüestió catalana. El grup dirigent del PSOE —allò que coneixem com el «pabloiglesismo»— patí des del primer moment d'una visió centralista, tant pel que feia a la lluita política com a la mateixa concepció del partit i de la UGT. Aquesta visió centralista l'havia dut a establir l'elecció de l'executiu del partit per l'Agrupació Socialista Madrilenya⁵⁰ i a desplaçar la seu de la direcció de la UGT, originalment establerta a Barcelona, conseqüència lògica del caràcter industrial de la zona, a Madrid el 1899.⁵¹ Ja hem vist

49. He intentat de presentar una hipòtesi en la meua comunicació al Col·loqui organitzat per «Recerques» el setembre de 1974, *El PSOE i Catalunya. Aproximació a la història d'un fracàs*.

50. «El PS es donà una organització per agrupacions locals amb un Comitè Nacional que —cal recordar-ho— seria nomenat per l'Agrupació madrilenya; amb aquest origen el PS havia de tenir una empremta per força centralista, tal vegada dictada per les majors facilitats d'organització que aquest sistema donava (si el president fou aviat elegit pels Congrésos, a la resta del Comitè continuà essent designat per l'Agrupació Socialista de Madrid fins al Congrés del 1915).» TUÑÓN DE LARA, *op. cit.*, p. 324.

51. El Sisè Congrés de la UGT, celebrat a Madrid el 1899, decidí l'establiment a Madrid de la seu central, que d'ençà de la seva fundació el 1888 havia radicat a Barcelo-

com no solament la falta de comprensió de la qüestió catalana, sinó el positiu centralisme del PSOE havia dut a l'escissió del socialisme català i a la formació de la USC el 1923. Després d'això, la Federació Catalana accentuà, encara més si cabia, la seva actitud negativa davant la qüestió nacional.⁵² Les conseqüències les recolliren en la crisi organitzativa que travessà la Federació la segona meitat dels anys vints; de sis agrupacions el 1922 passà a quatre en 1924-26.⁵³ La defecció de Mataró fou l'element

na. El trasllat de seu no solament reforçà el centralisme del socialisme espanyol, sinó que, de més a més, tingué greus conseqüències per al desenvolupament futur de la UGT en el principal nucli industrial d'aleshores, que era Catalunya.

52. Durant els primers mesos del 1926, del gener a l'abril, «El Socialista» publicà diversos articles de Pla i Armengol, sota el tema genèric del socialisme a Catalunya. Els articles, reproduïts després en un fascicle, són de fet una requisitòria contra el catalanisme, i en particular contra el catalanisme d'esquerra, realitzada per mitjà d'una distorsió del mateix catalanisme al qual identifica per complet a la Lliga. Sobre l'orientació de partença de l'autor és prou expressiva la frase amb què començà el sisè article de la sèrie, publicat el 6 de març: «*En tesis general, el socialismo es contrario al nacionalismo.*» La ceguera de Pla i Armengol arriba al punt d'afirmar (i no faig més que seleccionar un dels molts paràgrafs possibles) que: «Un problema català com a expressió d'un sentiment i d'una voluntat de tot o de la majoria del nostre poble, que l'hagi impulsat a presentar i sostenir davant l'estat una clara i concreta reivindicació política específica no s'ha plantejat. I no som nosaltres, els socialistes, qui hem de preocupar-nos d'excitar el poble que ho plantegi. La nostra qüestió, el nostre problema és un altre». Article del vint-i-set de març.

53. Molas, recollint les dades de «Justicia Social afirma que la Federació comptava el 1924 amb vuit seccions i amb set el 1925 i segons la *Convocatòria i ordre del dia del XIIIè Congrés*, «El vint-i-quatre de juny de 1922 es reuní el Novè Congrés (de la Federació Catalana) amb sis Agrupacions. Durant els anys 1924 i 1925 sofrí una profunda crisi la Federació i quedà reduïda a quatre agrupacions. El vint-i-quatre i el vint-i-cinc de juliol de 1927, la Federació celebrà el

més rellevant d'aquesta crisi. El 1927 inicià un procés de recuperació de forces, almenys pel que feia al nombre d'agrupacions, ja que no al d'afiliats, que havia disminuït considerablement. Barcelona continuava essent la principal agrupació amb cent dos afiliats (vint-i-tres menys que el 1921), seguida de Mataró que conservava els cinquanta-quatre, i Sitges amb vint-i-tres (menys dotze); després apareixia una nova agrupació, Tarragona, amb tretze i Montblanc amb dotze; Reus i Manresa, aquesta darrera així mateix de recent formació, amb deu afiliats, i finalment Girona, Manlleu i Vilassar amb sis cadascuna (menys catorze, quatre i onze respectivament). En total, deu agrupacions que sumaven dos-cents quaranta-dos afiliats. La província de Barcelona era el focus principal, amb sis agrupacions i dos-cents un afiliats, i en la de Tarragona (tres agrupacions i trenta-cinc afiliats) la pèrdua de Tortosa s'havia equilibrat amb la constitució de la de la capital de la província.⁵⁴ D'altra banda, durant la Dictadura s'havien constituït les Joventuts Socialistes de Catalunya que en la Conferència Nacional del 1925 estigueren representades per un delegat de Mataró (per trenta afiliats) i un altre de Sitges (amb vint afiliats); en la Conferència del 1927 apareix ja constituïda la Joventut de Barcelona (vint-i-cinc afiliats), però, com

seu Dotzè Congrés, amb assistència de quinze delegats, en nom de vuit agrupacions, amb un total de dos-cents quaranta-tres afiliats, més l'adhesió d'altres dues, amb trenta-tres cotitzants.» p. 218.

54. *PSOE. Convocatòria i ordre del dia...* p. 314. El 1927 la Federació Catalana tenia les agrupacions i els afiliats següents: Barcelona amb cent-dos afiliats, Girona sis, Manlleu sis, Manresa deu, Mataró cinquanta-quatre, Montblanc dotze, Reus deu, Sitges vint-i-tres, Tarragona tretze, Vilassar de Mar sis. *Ibid.*, p. 196.

a contrapartida, la de Mataró s'havia reduït a deu afiliats. Les seccions juvenils (Sitges-Barcelona-Mataró) es corresponien amb les principals agrupacions de la Federació i reforçaven l'eix directiu que apuntava abans. En resum, el desembre del 1927 els efectius totals del PSOE a Catalunya (partit i joventuts) no arribaven a tres-cents individus. La influència del partit era també bastant feble; només comptava aleshores amb un regidor, el de Sitges (per diverses causes havien dimitit els regidors psoistes de Girona i de Mataró, així com un altre regidor de Sitges, i Salas Anton, que havia acceptat una regidoria a Barcelona sense l'aprovació del partit, n'havia estat expulsat). La distribució d'«El Socialista» era mínima. Com a indicació, els exemplars de pagament repartits a corresponsal (és a dir excepte les subscripcions i la venda directa en quioscs) era el desembre del 1927: cent seixanta-tres exemplars a tot Catalunya, dels quals cent vint-i-nou a la província de Barcelona,⁵⁵ quan solament la de Madrid n'absorbia quatre-cents quaranta-sis. Només existia un periòdic socialista editat pròpiament a Catalunya «Hojas Selectas», òrgan de la Joventut de Sitges, fundat el maig del 1926, que tenia una tirada regular de cinc-cents exemplars.

Els efectius de la UGT eren així mateix limitats. El 1918 comptava dos mil sis-cents noranta-nou afiliats a tot Catalunya, i tres mil quatre-cents vint-i-set el 1922, cosa que indica que en el moment de major irradiació política de la Federació Catalana el creixement de la UGT havia estat moderat. Encara dins la tònica d'aquesta creixença lenta tampoc no va superar la seva precària situació durant els cinc

55. PSOE. *Convocatòria i ordre del dia*, p. 399.

primers anys de la Dictadura: el 1928 comptava cinc mil vuit-cents vuitanta-sis afiliats, dels quals més de dos mil pertanyien al Sindicat Ferroviari.⁵⁶ El ritme de creixença anual fou d'un cinc per cent en 1918-1922; en 1923-1928 s'havia doblat, arribant a l'onze per cent. La crisi de la Dictadura, que repercutí sens dubte en la competència que els Sindicats Lliures pogueren fer a la UGT, i sobretot el progressiu distanciament del PSOE respecte al règim primorriverista a partir del 1927, redundaren en benefici de la UGT, els efectius de la qual a Catalunya creixeren d'una manera notable. En opinió del professor Balcells: «La disminució dels efectius del PSOE contrasta amb el creixement de la UGT a Catalunya sota la Dictadura, i això demostra que el creixement ugetista es degué més a la recerca de l'empar sindical després de la dissolució de la CNT que a una major acceptació del socialisme entre la massa obrera de Catalunya. La disminució de la massa ugetista el 1931 corrobora aquesta tesi.»⁵⁷ Tanmateix, si bé és cert que entre el 1923 i el 1928 la UGT creixé a Catalunya mentre l'organització del PSOE disminuïa, fou en 1928-1931 quan els progressos de la UGT assoliren certa importància. Va passar de cinc mil vuit-cents vuitanta-sis afiliats en la data inicial a setze mil sis-cents vuitanta-tres l'octubre del 1931,⁵⁸ és a dir que pràcticament es va triplicar, a un ritme del seixanta-sis per cent per any. Balcells s'ha

56. D'acord amb les dades sobre la UGT proporcionades per Balcells a *El socialismo en Cataluña durante la Segunda República (1931-1936)* publicat a *Sociedad, política y cultura en la España de los siglos XI-XX*, Madrid, Edicusa, 1973.

57. BALCELLS, *El Socialismo en Cataluña*, p. 186.

58. *Almanaque El Socialista*, 1932.

basat en la diferència entre els vint-i-cinc mil afiliats que li atribueix el 1930 i aquests setze mil sis-cents vuitanta-tres, diferència que s'eleva gairebé a vuit mil cinc-cents suposades baixes. Això no obstant, i donant per fidedignes les xifres proporcionades per la font del mateix PSOE, em sembla que aquesta disminució no és comprensible, i menys si tenim en compte que el 1931 el sindicat socialista es trobava encara en una fase d'expansió com en donen testimoni l'ingrés de mil tres-cents setanta-nou nous afiliats registrat per les reunions de l'executiu de la UGT en els dos primers mesos del 1932,⁵⁹ i que es degueren produir cap a la fi de l'any anterior. La xifra utilitzada per Balcells procedeix de «Justícia Social»,⁶⁰ que constitueix una font indirecta i no sempre objectiva a l'hora de proporcionar dades sobre les organitzacions socialistes catalanes. Més encara, posteriorment a aquest deu de maig es va constituir la Unió General de Dependents, com el mateix Balcells testimonia;⁶¹ en tots els aspectes, 1930 fou també un any de creixença, en el qual foren registrades, a més de la ja citada, la constitució de l'Associació de Treballadors i la Federació d'Entitats del Port.

L'increment ugetista en 1928-1931 correspongué a una creixença del partit de la Federació Catalana, tant en el nombre d'agrupacions com en el d'afiliats. Al final del 1931 la xifra d'afiliats havia fet un salt (disset agrupacions i mil nou-cents tretze afiliats), salt que quedava emmarcat dins l'expansió socialista arran de la proclamació de la República.⁶² La

59. «ES», vuit, vint-i-u i vint-i-sis de gener; dotze i vint-i-sis de febrer.

60. «JS», deu de maig de 1930.

61. BALCELLS, *El Socialismo*, p. 180.

62. Segons l'*Almanaque* del 1932, el PSOE comptava el

província de Barcelona contenia onze de les disset agrupacions amb mil set-cents cinquanta-cinc afiliats, i la de Tarragona les sis restants amb cent cinquanta-vuit afiliats. Entre elles hi havia la Federació local de Barcelona i l'Agrupació Socialista de Barcelona, les agrupacions de Mataró, Sitges, Manlleu, Manresa, Vilassar, Santa Coloma, Tarragona, Reus, Roda de Berà i Lleida.⁶³

En xifres globals, l'organització s'havia més que sextuplicat respecte al nombre d'afiliats. La major creixença, una vegada més s'havia produït a la província de Barcelona, que havia passat de dos-cents cinc afiliats el 1927 a mil set-cents cinquanta-cinc.

Malgrat tot, la UGT no pogué amenaçar, ni de lluny, l'hegemonia cenetista. Sense entrar en una anàlisi a fons, hom pot suggerir que la seva política reformista (col·laboració amb la Dictadura, defensa incondicional de la República) i el seu capteniment respecte a la qüestió catalana (que causà estralls àdhuc en el si de la CNT), li impedia d'atreure's els treballadors, en particular els de fora de Barcelona-ciutat.

La reactivació política del 1930 obrí de nou la incògnita de l'actitud de la Federació Catalana davant

novembre de 1931, onze agrupacions i mil set-cents cinquanta-cinc afiliats a Barcelona i província, i sis agrupacions i tres-cents seixanta-cinc afiliats a Tarragona (p. 161); pel que fa a la UGT, comptabilitzava seixanta-vuit societats i dotze mil vuit-cents cinquanta-tres afiliats a Barcelona, sis societats i cinc-cents cinquanta-un afiliats a Girona, dues societats i cent tres afiliats a Lleida i vint-i-quatre societats i tres mil cent setanta-sis afiliats a Tarragona (p. 162).

63. Molas enumera les següents agrupacions existents el 1931: Agrupació Socialista de Barcelona, Federació Local de Barcelona (enfrontades entre elles), Mataró, Reus, Tarragona, Sitges, Manlleu, Manresa, Vilassar, Roda de Berà, Santa Coloma de Gramenet i Lleida. *El sistema de partits...* p. 105.

el problema nacional. Aquest s'havia convertit novament en un dels principals temes de la lluita política i era present tant en els comitès revolucionaris com en la discussió en el si dels sindicats i els partits. L'organització de Barcelona es va fraccionar en dues (Federació i Agrupació) amb motiu de la interpretació que calia donar a la conjunció republicana-socialista i acabà triomfant l'actitud que s'oposava a formar candidatura conjunta amb l'ERC i la USC, a les eleccions municipals d'abril (tàctica que fou mantinguda en els comicis següents).⁶⁴ La tàctica adoptada assolí un reduït èxit amb l'elecció de Jové Sarroca com a regidor a Barcelona. Més tard es mostrà completament errònia per tal com els radicals es decantaren decididament per la dreta, encara que, malgrat això, la Federació Catalana no varià la seva actitud respecte a l'ERC. El Congrés de Mataró dels dies dinou i vint de setembre imposà la reunificació de la Federació Local i l'Agrupació de Barcelona al mateix temps que tirà un nou gerro d'aigua freda sobre els partidaris d'una política més oberta cap al catalanisme, en manifestar-se a favor d'una única Constitució espanyola suficientment democràtica i liberal però en la qual no cabien autonomismes.⁶⁵

64. Sobre les eleccions municipals del 1931 i el capteniment socialista vegeu MOLAS, *El sistema de partits...* i *Les eleccions parcials a Corts Constituents...*, i BALCELLS, *El Socialismo en Cataluña...*

65. El dos de gener de 1932 Pla i Armengol publicà un article a «El Socialista», intitulat «Els socialistes i la UGT de Catalunya davant l'Estatut», en el qual afirma: «No sé fins a quin punt és desitjable el règim d'estatuts regionals. Els socialistes i les organitzacions obreres sentim pocs entusiasmes per aquests residus foralistes, amb sabor de privilegis, que contribueixen molt poc a la cordialitat de relacions entre els diferents pobles.»

A la primavera del 1932 les Joventuts de Barcelona es feren notar en realitzar una sèrie de mítings en contra de la utilització de la llengua catalana en l'ensenyament i en defensa del castellà.⁶⁶ Naturalment, l'actitud dels joves socialistes superava de molt les mateixes opinions de Pla i Armengol, que almenys no negava el pa i la sal a la cultura i a la llengua catalanes. Tampoc no era aquesta l'actitud de la Federació Catalana, la majoria de la qual decidiria el 1933 la fusió amb la USC. Malgrat tot, el 1933 hom intentà una aproximació a la USC, el resultat de la qual ja coneixem.

La qüestió de la fusió amb la USC catalitzà un procés de debat intern sobre el camí que la Federació havia de seguir per tal de convertir-se en una organització capaç de competir amb la CNT i els comunistes. La Federació Socialista de Barcelona s'havia pronunciat per la línia largocaballerista d'ençà del començament del 1934.⁶⁷ Tanmateix, la reconstitució de la Federació Catalana el 1934 donà lloc al reingrés d'agrupacions que, com les de Tarragona, Sitges, Sabadell, equilibraven el radicalisme de la de Barcelona. Així i tot, els esdeveniments havien donat ja un pes fonamental a l'organització barcelonina, la força numèrica de la qual i el control de la UGT li atorgaven de fet la direcció de la Federació Catalana. Després dels esdeveniments de l'octubre les lluites intestines en el si del PSOE arribaren a l'organització catalana operant una divisió entre els seus dirigents i entre les agrupacions, i fins i tot al si d'aquestes. Rafael Vidiella, que s'havia convertit en 1933-1934 en la màxima autoritat

66. «ES», catorze de gener de 1932.

67. Carta de la Federació, «ES», onze de gener de 1934.

del partit a Catalunya, formà part de la redacció de «Claridad»⁶⁸ d'ençà de la seva aparició l'u de juliol de 1935, i arrossegà l'Agrupació Socialista de Barcelona a les files del largocaballerismo, amb alguna excepció d'importància, com la de Ricard Neira, un dels principals dirigents del 1933 que s'adherí a Besteiro sense trobar massa ressò entre els seus correligionaris. La facció més moderada del socialisme espanyol tingué, doncs, poc èxit a Catalunya. En canvi hi tingué més ressò la tendència prietista, que arribà a comptar amb importants suports i en primer lloc amb el de Ruíz Lecinas⁶⁹ i també el de David del Valle,⁷⁰ president de l'Agrupació Socialista tarragonina, amb gran prestigi a la ciutat i a la província. Després d'ells s'adheriren, a la primeria del 1936, a l'executiva prietista, les agrupacions de Tarragona, la de Secuita, part de la de Tortosa (set afiliats en concret), així com la de Sabadell i una minoria de la de Barcelona (trenta-cinc afiliats), segons les notes publicades per «El Socialista» durant el mes de març de 1936. A «Claridad», és a dir al largocaballerisme, s'adheriren la de Barcelona, on funcionava el denominat «grupo Claridad», i la de Mataró,⁷¹ així com la Federació Regional de les Joventuts.⁷²

Però la presència de Vidiella com a delegat regional per Catalunya en la reunió del comitè nacional del PSOE el desembre del 1935, indica que

68. Per a una aproximació a la lluita interna en el PSOE vegeu BIZCARRONDO, Marta, *op. cit.*

69. «ES», u de gener de 1936.

70. David Valle fou un dels militants socialistes empresonats arran dels esdeveniments d'octubre.

71. «Claridad», cinc d'octubre de 1935.

72. «Claridad», núm. 25, desembre de 1935.

el largocaballerismo era majoria en la Federació Catalana. L'ingrés d'un grup escindit del POUM, que encapçalaven Colomer i Estivill, reforçà la tendència esquerrana en el si de la Federació, i en el número 11 d'«Iskra» (del març del 1936) defensava ja amb urgència la fusió de comunistes i de socialistes, la unitat orgànica dels partits marxistes. El maig, el congrés de l'Agrupació socialista barcelonina manifestà la seva adhesió no solament al procés d'unificació dels partits, sinó a la mateixa IC, adhesió que acordà presentar com a proposta en els immediats congressos de la Federació i del PSOE. Al mateix temps, prengué altres dos acords que aplanaren definitivament el camí de la integració en el procés d'unificació: es va manifestar a favor de l'autodeterminació de les nacionalitats que hi haguessin a l'Estat espanyol, i acordà, en conseqüència de proposar al futur congrés regional la constitució de la Federació en organització autònoma. En aquesta darrera fase la Federació, doncs, tendia a reconciliar les dues puntes de la tisora que en el decenni dels vints s'havien volgut presentar com a antagòniques (per part de l'ortodòxia del PSOE), l'adopció d'una línia obrerista d'avantguarda i el reconeixement de la qüestió catalana.

Evidentment seria faltar a la veritat de pretendre que amb el procés d'unificació protagonitzat per la USC, el PCP, PCC i, en fi, la Federació Catalana del PSOE s'acomplia plenament el projecte que semblava que s'havia obert amb les converses del començament del 1935, i que tan ràpidament s'havia frustrat: la constitució d'un partit únic del proletariat a Catalunya. El BOC i el petit grup dirigit per Andreu Nin quedaren fora del procés. Els quatre que havien de constituir el PSUC continuaren

utilitzant a efectes de propaganda la imatge del partit únic del proletariat català, i encara que existís efectivament en el partit àmpliament majoritari al llarg del 1936, hagué d'enfrontar-se no solament a l'hostilitat de la CNT sinó també a la competència del Partit Obrer d'Unificació Marxista que havia estat el resultat de la fusió del BOC i de l'EC. El procés d'unificació s'havia reduït als termes d'unió de socialistes i comunistes. D'altra banda el fet és que aquesta unió era la que tant Bauer com Dimitrov entenien com a protagonistes del procés d'unificació proletària; i en particular per la ment del segon no havia passat mai la idea d'incloure els trotskistes i altres dissidents de la IC com a participants en la creació del partit únic.

El BOC, després de rebutjar la proposta que Santiago Carrillo, aleshores un dels principals dirigents de les Joventuts Socialistes, havia fet a Maurín per tal que s'integressin en el PSOE i en reforcessin així l'ala esquerra⁷³ s'havia fusionat definitivament amb l'EC (29 de setembre de 1935). La proposta de Carrillo no era original, l'havia feta anteriorment Trotski, bé que no precisament al BOC sinó a l'EC,⁷⁴ i talment com els maurinistes, també els seguidors de Nin la rebutjaren. No sense una prèvia polèmica interna. El comitè de Madrid, de l'EC, dominat per Esteban Bilbao, Munis i Fersen, s'oposà a la po-

73. Polèmica Maurín-Carrillo, apareguda a «LB» l'estiu del 1935.

74. Impulsat pel creixement de l'ala esquerra del socialisme després de les victòries feixistes a Alemanya i Austria, Trotski pensà que l'opció més adient per als seus seguidors era la d'ingressar en els partits socialistes respectius per tal d'accelerar de dins estant el combat intern contra la dreta socialdemocràtica. La tàctica entrista de Trotski no despertà grans entusiasmes entre els seus partidaris.

lítica d'unió amb el BOC preconitzada per Nin i Andrade, encara que quedés per complet en minoria.⁷⁵

Hom coneix aproximadament la situació organitzativa del BOC; però, quina era la força de l'EC? Realment, molt escassa. Munis, en l'obra que ja he citat anteriorment sosté que el 1933 comptava amb dos mil afiliats, repartits per tota la geografia peninsular, encara que degueren concentrar-se a Madrid, a Barcelona i a Astúries, que és on assoliren de figurar com a membres de les aliances obreres. L'oposició entre les actituds de Nin i Andrade i les defensades per Trotski minvaren les forces de la ja prou reduïda EC.⁷⁶ Per la seva banda, el BOC travessava així mateix el 1935 una difícil situació. En vista de tot això, els dirigents d'ambdues organitzacions consideraren que era necessari accelerar el procés d'unificació.⁷⁷ Després de la celebració del congrés d'unificació, el vint-i-nou de setembre, «La Batalla» es convertí en portaveu del nou partit i féu una crida a l'escissió en el si del PSOE i del PCE, d'acord amb el plantejament que Nin i Maurín

75. MUNIS *Jalones de derrota, esperanza de victoria*, p. 179; BROUÉE, P., *La révolution espagnole*, Paris, Flammarion, 1973, p. 169.

76. Abans que es produís la polèmica entre la direcció de l'Esquerra Comunista i el comitè de Madrid, alguns dels principals dirigents del trotskisme espanyol, Henry Lacroix i Loredó Aparicio, s'havien afiliat ja al PSOE. És raonable que el seu exemple no fos únic.

77. Segons es desprèn del relat d'Andrade en el pròleg a la recopilació d'articles de NIN *Los problemas de la revolución española*, Paris, Ruedo Ibérico, 1971. «El BOC patia aleshores una greu crisi interna, alguns dirigents i militants obrers l'abandonaven per a ingressar en el PC i sotmetre's a l'estalinisme, per la qual cosa estimàrem que per a garantir l'existència d'una força independent de la socialdemocràcia i del comunisme oficial, amb veu i amb vot davant la situació, la fusió entre les dues organitzacions s'imposava.» ps. 6 i 7.

s'havien fet sobre la conquesta de la unitat marxista; augmentaren al mateix temps les crítiques contra la IC, el Setè Congrés de la qual fou criticat utilitzant l'opinió de Trotski.⁷⁸ La constitució del POUM com a partit a nivell espanyol i com a únic lloc possible per a la unificació fou impugnada per Víctor Colomer, membre de l'executiu del BOC, i el nucli de redactors de la revista «L'Hora» que del 1935 ençà havia mostrat gran interès per la unificació política del proletariat. El novembre de 1935 presentaren un document a la direcció del POUM demanant que rectificqués allò que qualificaven com un comportament sectari; llur proposta, rebutjada, fou condemnada en la sessió del comitè central del nou partit, celebrada el gener del 1936. Davant la impossibilitat d'aconseguir la rectificació del POUM, el grup abandonà el partit⁷⁹ i va ingressar en gran

78. «LB», vuit de novembre de 1935.

79. «Octubre», el vint-i-quatre de gener de 1936, publicà la declaració del grup en separar-se del POUM en la qual manifestaven que «després d'haver lluitat intensament per la concòrdia obrera, decidiren presentar, durant el mes de novembre últim, un raonat document als comitès dirigits de l'anomenat Partit Obrer d'Unificació Marxista, demanant que el portaveu donés fi a la seva campanya d'insults i de calúmnies contra les altres organitzacions obreres, demanant que desistís del seu propòsit d'anar a sembrar la discòrdia entre els partits obrers de fora de Catalunya i que treballés sincerament per aconseguir la fusió de les organitzacions marxistes catalanes a base del marxisme revolucionari. Per acord del Comitè Central, reunit els dies 5 i 6 d'aquest mes, ha vist rebutjades totes les seves demandes i ha estat sancionat de tal forma que, de fet, significa col·locar tots els defensors d'aquests punts de vista al marge del POUM.

»Tots els signants coincideixen en el propòsit de continuar defensant aquestes consignes pensant solament en els interessos del proletariat i comptant amb l'adhesió de molts companys de la resta de Catalunya han decidit fer pública la seva posició en vista que els dirigents del POUM la callen.

»I des d'aquest moment declaren que separats de l'ano-

part a les files de la Federació Catalana del PSOE (Colomer, Estivill, etc.), mentre d'altres ho feien al PCC (Fuster).

No és la pretensió d'aquesta obra de fer la història del POUM. M'he limitat a assenyalar-ne la constitució. Sense que pugui ésser considerat com un judici definitiu penso que el POUM entrà en una via morta poc després de néixer. No assolí en absolut el seu objectiu d'arrossegar sectors del PSOE, del PCE o de la CNT, i és discutible que ni tan sols fos realment un partit a escala de l'Estat espanyol.

menat Partit Obrer d'Unificació Marxista, faran tota mena d'esforços per a aconseguir la unitat marxista revolucionària a Catalunya, a base de les consignes següents: República Socialista Catalana, Unió de Repúbliques Socialistes d'Ibèria, Aliança Obrera, Defensa de la URSS. I fan saber als obrers que simpatitzin amb la seva posició i a la classe treballadora en general, que ja han començat, amb èxit, les primeres gestions per a aconseguir que en un termini molt breu, la unificació marxista revolucionària sigui un fet (...)» signaven Víctor Colomer, Angel Estivill, Ramon Fuster, Llibert Estarús, entre d'altres.

6. La unificació. Procés final

El procés d'unificació de la USC, el PCP i el PCC tenien un denominador comú en l'adhesió a la IC, així com la localització de la unificació a Catalunya sense immiscir-se en les relacions entre el PCE i el PSOE a la resta d'Espanya. Però els partits participants no havien passat encara per la prova de com respondre en conjunt davant una conjuntura política concreta. Aquesta es va presentar amb la convocatòria d'eleccions legislatives del febrer del 1936. Els partits d'oposició, els republicans i els obrers, enfocaren la possibilitat de constituir un front comú basat en la liquidació dels esdeveniments repressius i en la restauració d'un govern realment republicà (els radicals i la CEDA havien estat considerats sempre en el fons com a enemics de la República). A nivell de l'Estat espanyol el Front Popular es va constituir de manera oficial el quinze de gener de 1936.¹ Catalunya s'incorporaria a la nova fórmula electoral, però no sense obligar a un procés de clarificació entre els partits obrers, entre els quals hi havia diversitats de posicions. Fou immediatament acollida per la USC, que anava preconitzant un front ampli d'esquerres d'ençà del començ de la República.² En can-

1. Xavier Tusell, *Las elecciones del Frente popular*, Madrid, Edicusa, 1971.

2. Cal matisar, però, que en 1931-1934 la USC havia considerat l'Esquerra com l'eix central del front d'esquerres; ara, sense discutir encara el predomini de l'Esquerra, concebia un paper més actiu a la component obrera del pacte electoral.

vi, fou rebutjada inicialment pel POUM, que preconitzava la constitució del Front Obrer; tanmateix, s'adherí a darrera hora a la firma del pacte del Front Popular a nivell espanyol del quinze de gener. Les opinions estaven dividides en el si de la Federació Catalana del PSOE. I pel que fa al PCC, l'adscripció del qual semblava en principi lògica, sorgí els primers dies un contratemps a causa de l'aparició d'un grup fraccional, encapçalat per José del Barrio i per Antonio Sesé, que intentaven de recuperar el control de l'organització amb un programa els punts essencials del qual eren la resistència a la fusió amb la USC i el rebuig de la coalició electoral amb els republicans. La força del grup del Barrio-Sesé devia ésser considerable ja que el primer aconseguí d'exposar les seves posicions a les planes d'«Octubre», en un article intitulat *Problemes de la lluita política. La unitat i la cohesió revolucionària*, en el qual abordava les dues qüestions fonamentals de la unificació política i de la tàctica electoral, afirmant que «menysprear les forces que actualment no són al comitè d'enllaç que formen el PCP i la USC; no voler tenir en compte les bases revolucionàries que integren les rengleres del PSOE i del POUM; perdre de vista el paper que en la lluita per la unitat política han de jugar les forces revolucionàries d'Estat Català, dels sindicalistes i fins dels anarquistes, pot dir-se que és girar-se un xic d'esquena als factors que intervenen per a donar una solució justa a aquest problema».³ Seguidament, després de rebutjar l'adhesió a la «coalició d'esquerres i de socialistes mitjançant la USC», propugnava: «El front únic obrer (...) el pre-

3. Dos de gener de 1936.

cursor de la unitat política del proletariat (...). Cal aprofitar la propera campanya electoral per a continuar el desenvolupament i afirmació del front únic proletari, elaborant un programa comú que serveixi, a la vegada, perquè totes les forces antifeixistes no obreres lluitin juntes amb el proletariat en un front popular.»

Del Barrio defensava la constitució prèvia del Front Obrer, per tal que pogués arribar a realitzar-se el Front Popular, i pel que fa a la unificació política sembla clar que no estava molt entusiasmada amb la perspectiva d'unificació a curt termini que oferien la USC i el PCP.

L'article de Del Barrio resultava de vital importància pel fet d'aparèixer pocs dies abans de la Conferència Nacional del PCC projectada pel cinc i el sis de gener.⁴ La Conferència no s'arribà a celebrar; en lloc seu, el dotze del mateix mes, hi hagué una reunió extraordinària del comitè central del PCC en la qual foren condemnades les posicions de Sesé i del Barrio que havien acusat el secretariat del buró polític de desviacionisme de dretes en l'aplicació del Front Popular i del Partit Únic;⁵ així mateix foren desposseïts de llurs càrrecs de la direcció. Amb la derrota del grup fraccional foren vençudes en el si del PCC les resistències a la nova política preconitzada pel Setè Congrés.⁶ El comitè central, el dotze de gener, prengué l'acord d'ingressar en el comitè de relacions USC-PCP i de preconitzar, ja dintre d'ell, la seva ampliació amb la Fede-

4. «Octubre», trenta-u de gener de 1936.

5. «Octubre», dotze de maig de 1936.

6. Resistències similars s'havien produït al si de l'organització comunista madrilenya, encapçalades per Pablo Yagüe. COMÍN COLOMER, *op. cit.*, III, ps. 237 i ss.

ració Catalana del PSOE i Estat Català.⁷ Naixia així pròpiament el Comitè d'Enllaç que aniria a parar a la formació del PSUC. El nou comitè de relacions (USC-PCP-PCC) es constituí en impulsor, en el si del moviment obrer, de la tàctica de front popular a la qual, després de l'adhesió del POUM només s'oposaven part dels socialistes de la Federació Catalana. García Bedillo, militant socialista, publicà a la premsa comunista una carta demanant als seus correligionaris que encara es mostraven reticents davant el Front Popular, de sumar-se a aquells que ja li prestaven suport de manera decidida, per tal d'imposar l'adhesió de la Federació Catalana al pacte que ja a nivell espanyol havia estat signat.⁸ Finalment, el quatre de febrer fou firmat el denominat «Front d'Esquerres de Catalunya», del qual formaven part l'Acció Catalana Republicana, l'ERC, el PNR, la IR, la USC, el PCP, el PCC, la Unió de Rabassaires i el POUM. No firmà la Federació Catalana del PSOE, però en aquesta ja s'havia format un grup important de partidaris del Front Popular.⁹ La formació del front electoral donà als components del comitè de relacions un denominador comú en el terreny de l'actuació política concreta, un motiu d'homogeneïtzació que va consolidar l'aproximació iniciada al final del 1935. D'altra banda, el triomf del Front Popular reforçà les posicions dels partidaris de la unificació política en el si de la Federació Catalana del PSOE, que d'ençà del mes de març tra-

7. «Octubre», disset de gener de 1936.

8. «Octubre», vint-i-quatre de gener de 1936.

9. Acció Catalana s'havia resistit a la inclusió de candidatures comunistes a la llista de Catalunya, argumentant que ja estaven prou representats a nivell espanyol. PONAMARIOVA, *op. cit.*, ps. 29-30.

meté ja una representació al Comitè d'Enllaç dels partits obrers catalans.¹⁰

Durant el mes de maig tingueren lloc els congressos de la USC i de la Unió de Rabassaires, així com la Conferència Nacional del PCC. Respecte a la USC i al PCC significà la ratificació per part de les respectives organitzacions del procés d'unificació emprès. Pel que fa al de la Unió de Rabassaires tingué la importància de confirmar el seu progressiu allunyament de l'ERC i la seva intenció d'arreglar-se amb els partits obrers,¹¹ cosa que va reforçar la conveniència d'accelerar els ritmes de la unificació. Al principi de maig, Rafael Vidiella, un dels principals dirigents del sector que s'havia manifestat més vacillant, la Federació Catalana del PSOE, declarà de la manera més tallant que: «La unificació política, no cal dir que s'ha de fer sota el signe del marxisme-leninisme com a premissa indispensable; però també s'ha de fer sota el ple reconeixement de la nacionalitat de Catalunya per aconseguir la República Socialista Catalana unida amb la Unió de Repúbliques Socialistes d'Ibèria.»¹²

El vint-i-tres de juny el Comitè d'Enllaç havia arribat a un acord complet sobre les bases del partit únic del proletariat català, acord que recollia plenament les condicions assenyalades per Dimitrov com a indispensables en la hipòtesi d'una fusió de socialistes i comunistes.¹³ Com reconeixia un setma-

10. «ES», vint-i-set de març de 1936.

11. BALCELLS, «*El problema agrari a Catalunya, 1890-1936*» Barcelona, Nova Terra, 1968, cap. IX, «Octubre», vint-i-u de maig, «JS», vint-i-tres i trenta de maig i sis de juny de 1936.

12. «Octubre», u de maig de 1936.

13. L'acord fou reproduït per «JS OCT» en el seu núm. 1 del tres de juliol de 1936.

nari local controlat per la USC, «Treball», de Valls, «la fusió dels quatre partits catalans de classe —USC, PCP, PCC, i PSOE (Federació Catalana)— és gairebé un fet. El congrés conjunt de fusió dels quatre partits esmentats se celebrarà ben aviat».¹⁴ De fet, per tal que el congrés arribés a terme mancava solament que la Federació Catalana del PSOE fes el seu prèviament, previst per a la segona quinzena de juliol; però aquest mai no arribà a realitzar-se. Mentrestant, el tres de juliol aparegué el primer número de «Justícia Social-Octubre», portaveu del Comitè d'Enllaç sorgit de la fusió dels òrgans respectius de la USC i del PCC; el segon, i darrer, aparegué el disset de juliol. L'alçament militar precipità els esdeveniments. La guerra civil i l'increment de la pugna per la conquesta de l'hegemonia del proletariat català, obligaren els quatre partits que formaven el Comitè d'Enllaç a declarar realitzada la fusió, sense dur a terme el congrés previst malgrat l'oposició del sector prietista de la Federació Catalana del PSOE que no s'integrà en el PSUC.¹⁵ El comitè executiu del nou partit quedà constituït per tres dirigents de la USC (Comorera, Serra Pàmies, Pau Cirera), tres del PCC (Valdés, «Matas», Ardiaca), tres de la Federació Catalana del PSOE (Vidiella, Colomer, Almendros) i dos del PCP (Cusó, Alvarez). Comorera fou designat per a la secretaria general del nou partit, i Josep Miret, un dels líders més joves de la USC, fou designat per a representar el PSUC en el Comitè Central de Milícies Anti-feixistes.¹⁶

14. «Treball, Setmanari d'avançada», Valls, onze de juliol de 1936.

15. «Treball», Barcelona vint-i-u de juliol de 1936.

16. «Treball», Barcelona vint-i-vuit de juliol de 1936.

El procés d'unificació havia entrat ja a la recta final quan es va produir l'alçament militar. Aquest, igualment que mesos abans la campanya electoral, catalitzà la coincidència de militants i dirigents socialistes i comunistes amb les mateixes posicions de lluita política, i aquesta vegada també militar. Abans del divuit de juliol hi havia encara algunes qüestions que calia acabar de debatre en el procés d'unificació, i en particular la de la unificació sindical, entre la UGT i els sindicats controlats per la USC (la Unió General de Sindicats Obrers de Catalunya), però aquestes passaren molt a segon terme davant la gravetat dels esdeveniments, i davant l'impuls de l'anarco-sindicalisme que intentava de monopolitzar a Catalunya la resposta popular a l'alçament. Disputar l'hegemonia a l'anarco-sindicalisme, oferir una alternativa a la classe obrera no organitzada, una alternativa de partit polític, diferent de la representada pel POUM, foren motius que esperonaren la formació concreta del PSUC enmig de la lluita.¹⁷

Per què fou possible la unificació de socialistes i comunistes a Catalunya? Una primera resposta cal cercar-la en les posicions respectives que la IC i l'ala esquerra del moviment socialista havien anat prenent d'ençà del 1934, que els induïa a una col·laboració cada vegada més estreta. Però potser la resposta definitiva cal cercar-la plantejant una no-

17. La mateixa Ponamariova ho reconeix: «En les condicions de guerra civil, la unificació orgànica dels quatre partits obrers de Catalunya i llurs organitzacions sindicals es feia extremament necessària. Ho exigien els interessos del desenrotllament de la revolució, que els dirigents de la CNT volien menar per la via de l'anomenat "comunisme lliibertari!"» *Op. cit.*, p. 60.

va pregunta: per què es féu necessària? Crec que no hi ha dubte que la presència de l'anarco-sindicalisme com a força dirigent del moviment obrer a Catalunya constituí el factor clau d'aquesta necessitat. Però, de més a més, ¿qui féu possible la unificació? La proposta de la IC en el Setè Congrés, i l'actitud entre els socialistes catalans, en particular de Joan Comorera, que decantà el partit més nombros i amb més gran incidència política, la USC, pel camí de l'aproximació al moviment comunista.¹⁸ Sense Comorera i sense la USC, la simple fusió del PCC i de la Federació Catalana del PSOE hauria tingut, en cas de realitzar-se, un caràcter molt distint al que pregué el PSUC com a partit de masses.¹⁹

18. En el Congrés de la USC del maig del 1936 estigueren representats uns dos mil vuit-cents afiliats («JS», vint-i-tres i trenta de maig). El PCC, que el 1934 comptava amb set-cents, sumà en el primer semestre del 1936, uns mil militants més (informe de Miquel Valdés, «Octubre», onze de juny), cosa que fa plausible la xifra de dos mil militants que li atribueix Ponamariova (que en el cas de la USC els redueix a dos mil, xifra que a mi em sembla completament inexacta a la vista de les dades anteriors). Pel que fa a la Federació Catalana del PSOE, el juny del 1936 comptava amb vint-i-sis agrupacions, i si tenim en compte que la de Barcelona comptava ja prop del miler d'adherits, és fàcil que la Federació en conjunt arribés a aquesta xifra dels mil cinc-cents que li atribueix Ponamariova (per al nombre d'agrupacions i d'adherits vegeu: «ES», tretze de febrer, cinc de març, deu i trenta-u de maig, sis i trenta-u de juny, dotze, vint-i-quatre i vint-i-nou d'agost de 1935, i vint-i-cinc de gener, vint-i-sis de març i divuit d'abril de 1936). Accepto així mateix, bé que no he aconseguit indicis de comprovació, la xifra de cinc-cents militants que la soviètica atribueix al PCP.

19. El meu mateix article, *Trajectòria de la Unió Socialista de Catalunya*, «Recerques», núm. 4. Crec errònia la posició de Ponamariova que arriba a afirmar: «El principal paper, però, en l'organització del partit únic del proletariat català, corresponia als comunistes catalans (...). Cap al mes de juny del 1936, el PCC havia crescut sensiblement, refor-

El PSUC suposà la reunificació de socialistes i comunistes, però d'acord amb les directrius de la IC, que pressuposaren el centralisme democràtic i la interpretació leninista del marxisme. No era, doncs, aquella nova unitat que des de les files del socialisme havia proposat Otto Bauer amb el lema del socialisme integral,²⁰ i que pretenia com una superació plena de l'escissió del 1917. Tampoc no era, i això es traduiria en els tràgics enfrontaments del maig del 1937, el partit únic del proletariat català; enfront d'ell, com a rival immediat, se situava el POUM. I comptat i debatut, aquesta unitat parcial es convertiria, durant els anys de la guerra civil, en l'organització amb major ritme de creixença tant en el terreny quantitatiu com en el de la incidència política;²¹ els fets, doncs, donaren ràpidament

çant-se també la seva influència. Del setze de febrer al mes de juny el nombre de militants a Barcelona havia estat elevat dues vegades. «De fet el PCC dirigia tota la vida política dels partits obrers de Catalunya», digué el juny del 1936 el secretari del comitè de Barcelona del PCC.» *Op. cit.*, ps. 55-56. Les exageracions que cita, i accepta, Ponamariova, són una mostra de la parcialitat, de la sobrevaloració de l'actuació real i de les capacitats del PCC i deixa molt a seгон terme els socialistes i, en particular, Comorera.

20. «La tasca de l'època és més concretament la de superar la tesi socialdemòcrata i l'antítesi comunista en una síntesi nova i superior. Per important que pugui ser l'aliança entre la socialdemocràcia i el comunisme en els objectius immediats, no podrà ser mantinguda si no s'arriba a superar la parcialitat tant socialista com comunista per tal de trobar un socialisme integral que realitzi la síntesi d'ambdues.» Text recollit per YVON BOURDET a *Otto Bauer et la révolution*, París, EDI, 1968, p. 266.

21. Per a citar només els elements quantitius —ja que la història de la incidència política i històrica del PSUC en 1936-1939 seria tema de tota una nova obra— el PSUC passà dels escassos set mil militants del juliol del 1936 a seixanta mil el juliol del 1937 i a noranta mil el 1939. PONAMARIOVA, *op. cit.*, p. 61.

la raó als dirigents (Comorera, Valdés, Vidiella, etc.) que en les jornades de juliol consideraren que era el moment precís de dur a la pràctica la unificació que hom havia acceptat debatre com a proposta d'ençà de la fi del 1935.

SIGLES UTILITZADES:

ACR	Acció Catalana Republicana
AO	Aliança Obrera
BOC	Bloc Obrer i Camperol
CADCI	Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Indústria
CEDA	Confederación Española de Derechas Autónomas
CNT	Confederació Nacional del Treball
CSR	Comitès Sindicalistes Revolucionaris
EC	Esquerra Comunista
ERC	Esquerra Republicana de Catalunya
FAI	Federació Anarquista Ibèrica
FCCB	Federació Comunista Catalano-Balear
FCI	Federació Comunista Ibèrica
FOSIG	Federació Obrera de Sindicats de la Indústria Gastronòmica
IC	Internacional Comunista
IOS	Internacional Obrera Socialista
ISR	Internacional Sindical Roja
IR	Izquierda Republicana
PCP	Partit Català Proletari
PCA	Partit Comunista Alemany
PCC	Partit Comunista de Catalunya
PCE	Partit Comunista de Espanya
PCF	Partit Comunista Francès
PCI	Partit Comunista Italià
PCUS	Partit Comunista de la Unió Soviètica
PCOE	Partit Comunista Obrer Espanyol
POUM	Partit Obrer d'Unificació Marxista
PSOE	Partido Socialista Obrero Español
PSUC	Partit Socialista Unificat de Catalunya
SFIO	Section Française de l'Internationale Ouvrière
UGSOC	Unió General de Sindicats Obrers de Catalunya
UGT	Unió General de Treballadors
USC	Unió Socialista de Catalunya

Index alfabètic

- Acció Catalana Republicana, 109, 229.
«Acció Cooperativa», 107.
ACEVEDO, Isidoro, 24.
ADAME, Manuel, 41, 47, 51, 80.
ADLER, Friedrich, 181.
Agrupación Comunista Madrileña, 36, 55, 56.
Agrupació Sindicalista Llibertària, 171.
Agrupació Socialista de Barcelona, 66, 217, 218, 220, 221.
Agrupació Socialista de Sitges, 101.
Agrupación Socialista Madrileña, 164, 211.
Agrupació Socialista de Mataró, 102.
AIGUADER, Jaume, 98, 108, 109.
ALEU, Joan, 113.
Aliança Obrera, 72, 73, 84, 129, 139, 140, 153, 154, 155, 156-171, 183, 186, 190.
ALMENDROS, 231.
ALOMAR, Gabriel, 92, 93, 94, 95, 96, 98, 103, 109, 110.
ÁLVAREZ, Lluís, 231.
ÁLVAREZ DEL VAYO, Julio, 164.
AMADES, Joan, 83.
ANDRADE, Juan, 23, 30, 31, 36, 38, 58, 223.
ANGUIANO, Daniel, 24, 39.
Antorcha», «La, 30.
ARAQUISTAIN, Luis, 94.
ARDIACA, Lluís, 112, 113.
ARDIACA, Pere, 231.
ARLANDIS, Hilari, 34, 36, 38, 56, 57, 58, 59, 75, 76, 83, 84.
ARQUER, Jordi, 56, 72, 73, 74, 109, 161.
Artística Culinària, L', 206.
ARROYO, Vicente, 23, 39, 152.
ASCASO, Francisco, 176.
ASTIGARRABÍA, Juan, 80.
AZNAR, Pere, 137, 202.
BAENA, José, 32.
BALBONTÍN, José Antonio, 151, 152, 153, 170.
BALCELLS, Albert, 215, 216.
BANQUÉ, Josep, 75, 83.
BARBÉ, Henri, 79.
BARJAU, Felip, 108, 111, 112, 113, 204.
BARRIO, Francesc del, 74, 83.
BARRIO, Josep del, 74, 75, 83, 195, 205, 227, 228.
BARROSO, Felipe, 208.
Batalla», «La, 39, 51, 52, 55, 59, 223.
BATLLORI, 90.
BAUER, Otto, 145, 222, 234.
BESTEIRO, Julián, 26, 33, 94, 119, 182, 220.
BILBAO, Esteban, 222.
BLUM, Léon, 144.

- BOAL, Evelino, 27.
 BOC (Bloc Obrer i Camperol), 42, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 63, 64, 65, 67, 68, 69, 71, 72, 73, 75, 83, 85, 126, 134, 135, 136, 137, 138, 150, 154, 155, 156, 157, 158, 160, 167, 168, 185, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 203, 204, 221, 222, 223.
 BONET, Pere, 28, 56, 166, 168.
 BORDIGA, Amadeo, 16, 29.
 BOTELLA, Francesc, 132.
 BUKHARIN, Nicolai, 19, 20, 48, 130.
 BULLEJOS, José, 39, 40, 41, 45, 47, 52, 55, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 130, 170, 208.
 CABRÉ, Rossend, 195.
 CACHIN, Marcel, 181.
 CADCI (Centre Autonomista de Dependents del Comerç i la Indústria), 138, 139, 206, 207.
 CAMPALANS, Rafael, 96, 107, 109, 110, 111, 112, 113.
 CARRILLO, Santiago, 222.
 CAPDEVILA, Joan, 111, 113, 115, 125, 203, 204.
 CARBONELL, Eudald, 137, 202.
 CASALS, Josefina, 208.
 CASANELLES, Ramon, 51, 75, 76, 81, 82, 83, 86, 184.
 «Catalunya Roja», 82.
 CEDA (Confederación Española de Derechas Autónomas), 150, 173, 226.
 CELOR, Pierre, 79.
 Centre Nacionalista Republicà, 93.
 CIRERA, Pau, 231.
 «Claridad», 220.
 CNT (Confederació Nacional del Treball), 27, 35, 36, 38, 41, 43, 46, 52, 60, 71, 75, 76, 95, 99, 102, 109, 116, 117, 118, 130, 132, 133, 134, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 164, 166, 169, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 179, 205, 206, 217, 222, 225.
 COLOMA, Joan, 112, 113, 115.
 COLOMER, Víctor, 68, 73, 74, 221, 225, 231.
 COLL, Josep, 74.
 COMAPOSADA, Josep, 90, 95, 96, 98, 102.
 COMES, Jaume, 203, 204.
 Comitè Central de Milícies Antifeixistes, 231.
 Comitè de Reconstrucció de la CNT., 47, 78.
 COMORERA, Joan, 92, 93, 99, 110, 111, 112, 114, 115, 117, 124, 125, 126, 127, 201, 203, 204, 205, 231, 233, 235.
 COMPANYYS, Lluís, 95, 127, 128, 159, 160.
 COMPTE, Jaume, 116, 131, 132, 135, 137, 138, 139.
 «Comunismo», 31.
 Confederació General del Trabajo Unitario, 206.
 CORDERO, Manuel, 149.
 CSR (Comitès Sindicalistes Revolucionaris), 28, 34.
 CUSSÓ, Artur, 137, 138, 202, 321.
 CHICHARRO, 30.
 DE GRACIA, Anastasio, 163.
 DENCÀS, Josep, 159, 172, 173, 178.

- DÍAZ, José, 81, 83, 86, 171.
 DIMITROV, Georgi, 148, 171, 183, 196, 197, 198, 199, 222, 230.
 DOLLFUS, Engelbert, 147.
 DOMÈNEC, Cristòfor de, 97, 98, 103.
 DOMINGO, Marcehí, 95.
 DURAN, Francesc, 66.
 DURAN, Joan, 99, 101, 102.
 DURAN I GUÀRDIA, 112, 113.
 DURRUTI, Buenaventura, 176.
 «El Poble Català», 92.
 «El Socialista», 164, 214, 220.
 ELIAS, Francesc, 97.
 ESCOFET, Joaquim, 66.
 ESCORZA, Manuel, 97, 99, 103.
 Esquerra Comunista, 164, 165, 185, 187, 188, 189, 191, 192, 193, 195, 203, 204, 222, 223.
 ERC (Esquerra Republicana de Catalunya), 52, 64, 65, 68, 73, 84, 86, 108, 109, 110, 119, 120, 125, 131, 134, 157, 158, 162, 166, 168, 172, 173, 174, 218, 229, 230.
 ESTARTÚS, Llibert, 65, 66.
 Estat Català, 108, 131, 133, 135, 159, 229.
 Estat Català — Partit Proletari, 116, 133, 137.
 ESTIVILL, Angel, 72, 173, 208, 221, 225.
 FAI (Federació Anarquista Ibèrica), 117, 153, 154, 158, 159, 179.
 FABRA I RIBAS, Antoni, 210.
 FABREGA, Abelard, 203.
 FAGES, Carles, 97, 98.
 FARRÉ, Ramon, 66.
 Federació Catalana del PSOE, 65, 66, 67, 72, 73, 85, 91, 95, 97, 98, 102, 103, 118, 119, 120, 124, 126, 185, 186, 188, 189, 190, 193, 205 a 221, 225, 227, 229, 230, 231, 233.
 Federació Comunista Catalano-Balear, 41, 42, 43, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 60, 71, 74.
 Federación Comunista Ibérica, 61, 68, 69, 135.
 Federació Nacional de Treballadors de la Terra, 164.
 Federació Obrera d'Unificació Sindical, 207.
 Federació Obrera de Sindicats de la Indústria Gastronòmica, 206, 208.
 Federació Sindical d'Amsterdam, 26, 33.
 Federació Sindicalista Llibertària, 72, 157, 167.
 Federació Socialista de Barcelona, 126, 127, 156, 164, 174, 219.
 FERNÁNDEZ, Enrique, 209, 222.
 FERRES, Josep, 132.
 Fersen, (*vid* Enrique Fernández).
 FIGA, A., 132.
 FIGUERAS, Armengol, 83.
 FOIX, Pere, 73, 97.
 FOLCH I CAPDEVILA, Rafael, 108, 115, 125, 201, 202, 203, 204.
 FONT, Antoni, 96.

- «Front Mercantil», 139.
 FORESTER, Jaume, 161.
 FORMENT, Joan, 115.
 FRONJOSA, Joan, 97, 99, 100, 113, 115, 125, 201, 202, 203, 204.
 Front Obrer, 65, 66, 67, 73, 157.
 Front Popular, 134, 226, 227, 228, 229.
 FUSTER, Ramon, 63, 72, 73, 225.
 GARCIA, Felip, 74, 83, 205, 231.
 GARCÍA QUEJIDO, Antonio, 24, 32.
 GATNAU, Miquel, 132.
 Generalitat de Catalunya, 68, 84, 116, 118, 119, 127, 159, 160, 161, 162, 163, 166, 168, 172, 174, 175, 176, 178, 179.
 GERHARD, Carles, 124.
 GIBERT, Joaquim, 132.
 GIL ROBLES, José María, 173, 183.
 GILABERT, Joan, 120.
 GÓMEZ, I GARCIA-RIBERA, Julià, 39, 40, 70, 72, 73.
 GONZÁLEZ, Virginia, 24, 32.
 GONZÁLEZ CANET, 40.
 GORKIN (*vid* Julià Gómez i Garcia-Ribera)
 GRANIER I BARRERA, Emili, 115, 203.
 GRAZIADAI, Antonio, 29.
 HAJEK, Milos, 44.
 HENCHE, Rafael, 164.
 HERNÁNDEZ, Jesús, 81.
 HINDENBURG, Paul von, 142.
 HITLER, Adolf, 140, 142, 143.
 «Hojas Selectas», 214.
 Hora», «L', 189, 191, 201, 224.
 HUMBERT-DROZ, Jules, 20, 32, 36, 38, 50, 51, 56, 57, 60, 74, 76, 77.
 HURTADO, Manuel, 39.
 IBÁÑEZ, Jesús, 40.
 IBÁRRURI, Dolores, 171.
 Insurgent», «L' 132, 134, 137.
 Internacional Comunista, 10 a 22, 23, 24, 25, 26, 28, 29, 35, 39, 40, 41, 45, 49, 50, 52, 53, 55, 56, 57, 59, 68, 75, 76, 77, 80, 85, 101, 116, 130, 131, 136, 140, 147, 181, 182, 186, 187, 190, 192, 194, 195, 196, 198, 200, 202, 205, 221, 222, 226, 232, 233, 234.
 Internacional Juvenil Comunista, 208.
 Internacional Obrera Socialista, 140, 145, 181, 182, 187, 192, 198.
 Internacional Sindical Roja, 27, 40, 52.
 «Iskra», 208, 221.
 Izquierda Republicana, 229.
 JOVÉ I BRUFAU, Ramon, 116, 132, 133, 137, 161.
 JOVÉ I SARROCA, Josep, 218.
 Joventuts Comunistes, 153, 156, 171, 208.
 Joventuts Socialistes, 22, 23, 25, 156, 164, 171, 200, 208, 213, 219, 220, 222.
 JUANOLA, J., 132.
 «Justícia Social», 97, 99, 102, 103, 104, 105, 107, 108,

- 109, 112, 115, 116, 124, 125, 128, 158, 161, 202, 216.
 «Justícia Social — Octubre», 231.
 Komintern 18, 20, 29, 31, 32, 38, 40, 41, 42, 44, 46, 49, 50, 52, 57, 76, 80, 81, 136, 144, 146, 147, 148, 182, 184.
 KUUSINEN, Otto, 43.
 LACROIX, Henri, 58.
 LAMONEDA, Ramón, 24, 32, 39.
 LARGO CABALLERO, Francisco, 26, 101, 118, 149, 163, 164, 207.
 LAYRET, Francesc, 92, 93, 94, 95.
 LENIN, Vladimir, 10, 12, 13, 15, 16, 19, 29, 31, 138.
 LERROUX, Alejandro, 173.
 LÓPEZ, José, 23, 25.
 LÓPEZ, Juan, 167, 168.
 LÓPEZ RAIMUNDO, Antonio, 208, 209.
 LOZOVSKI, Salomon Abramovic, 43, 46.
 LLATES, Rossend, 99.
 LLAUNETA, Simó, 137.
 «Lluita», 190.
 MACIÀ, Francesc, 68, 69, 108, 109, 127, 130, 131, 133.
 MAGRE, 74.
 MALILLOS, Antonio, 32.
 MANUILSKI, Dimitri, 43, 46, 53, 54, 77, 78, 79, 80, 81.
 MARLÉS, Josep, 138.
 MARTÍ I JULIÀ, Domènec, 93.
 MARTÍ I SALVAT, Celestí, 208.
 MARTÍNEZ, Lucio, 101.
 MARTÍNEZ I CUENCA, Marià, 119, 125, 202, 203, 204.
 MARTÍNEZ PINILLOS, Ramón, 39.
 MARX, Karl, 90.
 MASCARELL I CALVET, Manuel, 168.
 MASERAS, Francesc, 97.
 MASMANO, Joaquín, 58, 59, 75, 76.
 MATAS, (*vid* Felip Garcia)
 MAURÍN, Joaquim, 28, 36, 38, 39, 40, 41, 42, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 53, 55, 56, 57, 58, 59, 63, 64, 70, 72, 73, 76, 85, 166, 168, 169, 170, 173, 222, 223.
 MERINO GRACIA, Ramón, 23, 30.
 METGE, Josep, 56, 59.
 MIJE, Antonio, 81, 83.
 MILLA, Rafael, 23, 39.
 MIRA, Emili, 97, 98, 112.
 MIRAVITLLES, Jaume, 51, 64, 66, 69, 73, 161.
 MIRET, Josep, 114, 201, 204, 231.
 MOLOTOV, Vjačeslav Mikhai-
 lovič, 44.
 MONTAGUT, 208.
 MÓRA, Víctor, 97.
 MORALES, Raimundo, 66, 119.
 MUNIS, g., 209, 222, 223.
 MUÑOZ, Pere, 66.
 MUSSOLINI, Benito, 142.
 NEIRA, Ricard, 66, 127, 220.
 NENNI, Pietro, 145.
 NIN, Andreu, 27, 31, 40, 45, 58, 59, 93, 161, 168, 191, 193, 194, 221, 222, 223.
 NUNYES, Joaquín, 132.

- NÚÑEZ DE ARENAS, Manuel, 24, 30, 32.
 NÚÑEZ TOMÁS, Francisco, 101.
- OBACH, Antoni, 125, 203.
 «Octubre», 156, 227.
 ODENA, Lina, 83.
 Opinió», «L', 131.
 OROBÓN, Valeriano, 154.
 OVEJERO, Andrés, 99.
- PALOMAS, Ramón, 125, 203.
 PAMIES, Tomàs, 51.
 PAPIEN, Franz VON, 142.
 Partit Català Proletari, 84, 130, 134, 138, 139, 156, 157, 185, 186, 188, 189, 191, 192, 193, 202, 203, 204, 206, 221, 226, 227, 228, 229, 231.
 Partit Comunista Alemany, 15, 17, 140, 141, 142, 147, 182.
 Partit Comunista Català, 53, 57, 58, 60, 74.
 Partit Comunista de Catalunya, 65, 81, 82, 83, 84, 85, 137, 138, 139, 156, 157, 172, 184, 185, 186, 187, 188, 191, 194, 195, 203, 204, 205, 206, 208, 221, 225, 226, 227, 228, 229, 230.
 Partit Comunista d'Espanya, 16, 22, 31, 34, 35, 36, 37, 39, 41, 49, 50, 51, 52, 54, 55, 56, 58, 60, 69, 74, 75, 76, 78, 80, 82, 83, 130, 134, 135, 136, 148, 151, 152, 153, 164, 168, 170, 171, 182, 183, 184, 192, 193, 206, 209, 223, 225, 226.
 Partit Comunista Espanyol, 23, 25, 26, 28, 29, 30, 31, 35.
 Partit Comunista Francès, 16, 79, 144, 147, 183.
 Partit Comunista Italià, 16, 29, 183.
 Partit Comunista de la Unió Soviètica, 35, 147.
 Partit Comunista Obrer Espanyol, 25, 26, 28, 29, 30, 31, 32, 35.
 Partit Nacionalista Republicà, 229.
 Partit Obrer d'Unificació Marxista, 207, 221, 222, 224, 225, 227, 229, 232, 234.
 Partit Republicà Català, 131.
 Partido Socialista Obrero Español, 22, 23, 24, 27, 69, 89, 90, 91, 93, 94, 99, 102, 103, 110, 119, 124, 126, 127, 128, 129, 134, 150, 151, 155, 157, 165, 167, 168, 170, 171, 182, 188, 191, 192, 193, 200, 201, 206, 208, 209, 211, 215, 219, 220, 221, 223, 225, 226, 227.
 Partit Socialista Unificat de Catalunya, 203, 204, 221, 229, 231, 232, 233, 234.
 PEIRATS, Josep, 176.
 PEIRÓ, Joan, 46.
 PEÑARROYA, 208.
 PÉREZ, Santiago, 101.
 PÉREZ SOLÍS, Óscar, 36, 38, 39, 40.
 PEREZAGUA, Facundo, 24.
 PESTAÑA, Àngel, 46, 161.
 PIECK, Wilhem, 182, 183, 202.
 PLA I ARMENGOL, R., 92, 93, 119, 219.
 PORTELA, Luis, 56, 192, 193.

- PRIETO, Indalecio, 94.
 PRIETO, Luis,
 PRIMO DE RIVERA, Miguel, 38, 46, 55.
 PUMAREGA, Àngel, 30, 31.
 Quarta Internacional, 192.
 RABATÉ, 46.
 RAHOLA, Carles, 99.
 RAMON, Domènec, 132, 133.
 RECASENS I MERCADER, Josep, 112, 118, 120, 126.
 REMMELE, Hermann, 141.
 «Revista Blanca», 159.
 RICO, Juanita, 170.
 ROCA, Emili, 132.
 ROCA, Jaume Lluís, 132, 133, 137.
 ROCA I ROCA, Salvador, 132, 133, 136, 137, 204.
 RODRÍGUEZ, Eusebi, 72, 74.
 RODRÍGUEZ GONZÁLEZ, Cèsar, 32, 39.
 RODRÍGUEZ VEGA, 39.
 ROFES, Cosme, 97, 99, 113.
 ROURE, Josep, 96, 99, 103, 112.
 ROVIRA, Josep, 74, 132, 133.
 RUAR, Pere, 132.
 RUIZ LECINAS, Amós, 67, 220.
 RUIZ PONSETÍ, Estanislau, 40.
 SABORIT, Andrés, 102, 182.
 SALAS I ANTON, Joan, 214.
 SALETA, Emili, 115.
 SALLÉS, Josep, 115.
 SANZ, Gonzalo, 23.
 SASTRE, Martín, 40.
 SATURNI, Elies, 51.
 Segona Internacional, 10, 24, 26.
 SEGUÍ, Salvador, 95.
 SERRA I MORET, Manuel, 92, 93, 95, 96, 97, 98, 101, 102, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 115, 128, 201.
 SERRA PAMIES, M., 203, 204, 231.
 SERRANO, Elionor, 115.
 SERRATI, Giacinto Menotti, 12, 13, 30.
 SESÉ, Antoni, 58, 59, 75, 76, 83, 189, 190, 227.
 SFIO (Section Française de l'Internationale Ouvrière), 144, 147, 182.
 Sindicat de la Indústria Hostalera, 206.
 Sindicats d'Oposició, 72, 154, 157, 162, 168, 207.
 «Solidaridad obrera», 159.
 Solidaritat Obrera, 211.
 SOUVARINE, Boris, 45.
 SPRIANO, Paolo, 146.
 STALIN, Josiv, 19, 20, 42, 44, 136, 147, 152, 196.
 STAVISKY, Alexandre, 146.
 STIRNER (*vid.* Edgar Woog)
 SUNYER, J., 132.
 TARRAGÓ, Xavier, 132.
 TASCÀ, Angelo, 20.
 Tercera Internacional, 28, 100, 136, 210.
 Terra», «La, 107.
 THOREZ, Yves, 148, 181.
 TOGLIATTI, Palmiro, 20, 148, 183, 196, 199.
 TORRAS, Enric, 111, 113.
 «Trellat», 124, 231.
 TRILLES, Desideri, 119, 126.
 TROTSKI, 20, 48, 58, 59, 143, 155, 209, 222, 223, 224.
 TRUEBA, 83.

- TURATI, Filippo, 12, 13.
 UGARTE, 30.
 ULBRICHT, Walter, 182.
 Unió General de Sindicats
 Obrers de Catalunya, 129,
 162, 163, 232.
 UGT (Unió General de Tre-
 balladors), 26, 32, 33, 34, 36,
 37, 46, 72, 76, 91, 95, 116,
 118, 119, 124, 129, 151, 156,
 157, 158, 160, 162, 163, 165,
 167, 206, 208, 211, 214, 215,
 216, 217, 219, 232.
 Unió de Rabassaires, 72,
 157, 162, 169, 229, 230.
 Unió Socialista de Catalu-
 nya, 65, 66, 67, 72, 85, 94,
 95, 97, 98, 99, 100, 102,
 103, 104, 106, 107, 108, 109,
 110, 112, 114, 115, 116, 117,
 118, 119, 120, 121, 123, 124,
 125, 126, 127, 128, 129, 134,
 157, 160, 161, 162, 163, 164,
 166, 167, 185, 186, 188, 190,
 192, 193, 199 a 205, 212,
 218, 219, 221, 226, 227, 228,
 229, 230, 231, 232, 233.
 VALDÉS, Miquel, 83, 194, 195,
 204, 231, 235.
 VALLE, David del, 220.
 VANDERVELDE, Emile, 181.
 VEGA, Etelvino, 80.
 VERDES MONTENEGRO, José,
 24.
 VIDIELLA, Rafael, 67, 126,
 161, 168, 219, 220, 230, 231,
 235.
 VILA CUENCA, Josep, 119,
 126, 167.
 VILADOMAT, Francesc, 112,
 113.
 VILASECA, Emili, 137, 206.
 WOOG, Edgar, 75.
 XIRAU, Josep, 99, 107, 108,
 109, 112, 113.
 ZINOVIEV, Grigori E., 17,
 130.

Sumari

Pròleg	5
1. <i>La divisió del comunisme</i>	10
Introducció	10
Els orígens del comunisme a Espanya	22
De la Federació Comunista Catalano-Balear al BOC	42
Trajectòria del Bloc Obrer i Camperol	60
El Partit Comunista de Catalunya	74
2. <i>La divisió del socialisme. La Unió Socia- lista de Catalunya</i>	87
Introducció	87
La Unió Socialista de Catalunya:	
Primera època	94
Segona època: el partit	107
3. <i>Entre el catalanisme i l'obrerisme: el Par- tit Català Proletari</i>	130
4. <i>La primera etapa de la unitat: de l'Aliança Obrera al moviment d'octubre</i>	140
L'aproximació entre la Internacional Co- munista i la Internacional Obrera So- cialista	140
L'Aliança Obrera	156
Els Fets d'Octubre i l'Aliança Obrera Ca- talana	172
5. <i>La unitat orgànica</i>	181

La resposta a octubre: reforçar i ampliar la unitat	181
Les converses de gener-abril del 1935	185
El setè congrés de la Internacional Comunista	194
L'evolució de la Unió Socialista (1935). Aproximació a la Internacional Comunista	199
La federació catalana del PSOE i el procés d'unificació	205
6. <i>La unificació. Procés final</i>	226
Sigles utilitzades	237
Índex alfabètic	239

1. Josep Massot i Muntaner
Els mallorquins i la llengua autòctona
2. Xavier Fàbregas
Aproximació a la història del teatre català modern
3. Antoni M. Badia i Margarit
La llengua catalana ahir i avui
4. Eduard Valentí i Fiol
Els clàssics i la literatura catalana moderna
5. Pierre Vilar
Assaigs sobre la Catalunya del segle XVIII
6. Joan Vilà i Valentí
El món rural a Catalunya
7. Pere Gabriel
El moviment obrer a Mallorca
8. Santiago Sobrequés
El compromís de Casp i la noblesa catalana
9. Francesc Bonamusa
El Bloc Obrer i Camperol. Els primers anys (1930-32)
10. Josep Romeu i Figueras
Poesia popular i literatura
11. Joan-Lluís Marfany
Aspectes del modernisme
12. Santiago Sobrequés i Vidal
Societat i estructura política de la Girona medieval
13. Miquel Tarradell i Matilde Font
Eivissa cartaginesa
14. Josep Massot i Muntaner
L'Església catalana al segle XX
15. Xavier Fàbregas
Les formes de diversió en la societat catalana romàntica
16. Baruch Braunstein
Els xuetes de Mallorca
17. Francesc Fontbona
La crisi del modernisme artístic

18. Robert B. Tate
Joan Margarit i Pau, cardenal i bisbe de Girona
- 19-20-21. Joan Coromines
Entre dos llenguatges
22. Joan Fuster
La decadència al País Valencià
23. Joan Fuster
Literatura catalana contemporània
24. Albert Manent
La literatura catalana a l'exili
25. Joan B. Culla i Clarà
El catalanisme d'esquerra (1928-1936)
26. Josep Lluís Martín i Ramos
El origen del Partit Socialista Unificat de Catalunya (1930-1936)
27. Pere Molas i Ribalta
Comerç i estructura social a Catalunya i València als segles XVII i XVIII
28. Josep Massot i Muntaner
Església i societat a la Mallorca del segle XX

DOCUMENTS DE CULTURA

1. Joan Fuster
Literatura catalana contemporània
2. Agustí Duran i Sanpere
Barcelona i la seva història I: La formació de una gran ciutat
3. Francisco de Zamora
Diario de los viajes hechos en Cataluña
4. Agustí Duran i Sanpere
Barcelona i la seva història II: La societat i l'organització del treball
5. Vicent Peset
Gregori Mayans i la cultura de la Il·lustració
6. J. A. González Casanova
Federalisme i autonomia a Catalunya (1868-1939)

7. Agustí Duran i Sanpere
Barcelona i la seva història III: L'art i la cultura
- 8-9. Josep Benet i Casimir Martí
Barcelona a mitjan segle XIX: El moviment obrer a Barcelona durant el Bienni Progressista (1854-1856)
10. Mario Del Treppo
Els mercaders catalans i l'expansió de la Corona catalano-aragonesa al segle XV
- 11-12. Claude Carrere
Barcelona 1380-1462: Un centre econòmic en època de crisi
13. Eduard Junyent
La ciutat de Vic i la seva història
14. Ismael E. Pitarch
El Parlament de Catalunya i les seves funcions polítiques (1932-1939).

DOCUMENTS DE CULTURA. FACSIMILS

- 1/2. Fèlix Torres i Amat
Memorias para ayudar a formar un diccionario crítico de los escritores catalanes (Barcelona 1836)
Joan Corminas
Suplemento a las memorias para ayudar a formar un diccionario crítico de los escritores catalanes (Burgos 1849)
3. Andreu Bosc
Summari, índex o epitome dels admirables i nobilíssims títols d'honor de Catalunya, Rosselló i Cerdanya (Perpinyà 1628)
- 4/5. Joaquim Maria Bover
Biblioteca de escritores baleares
- 6/7. Antoni Puigblanch
Opúsculos gramático-satíricos (Londres 1832)

LA MATA DE JONC

1. Francesc Candel
Encara més sobre els altres catalans
2. Pere Verdaguer
Defensa del Rosselló català
3. Pere Coromines
Diaris i records I: El procés de Montjuïc
4. Pere Coromines
Diaris i records II: De la Solidaritat al Catorze d'Abril
5. Pere Coromines
Diaris i records III: La República i la guerra civil
6. Antoni Bartomeus
Els autors del teatre català: testimoni d'una marginació
7. Antoni Rovira i Virgili
Els darrers dies de la Catalunya republicana

LLETRA MENUDA

6. *La creu del matrimoni* (1866)
8. Magí Cases
Desenganys de l'apocalypsis
9. Josep Bernat i Baldoví
L'agüelo pollastre
10. Gaspar Blai Arbuixec
Sermó de la conquesta de València

CLÀSSICS CURIAL

1. Konstandinos P. Kavafis
Poemes I. Traducció, notes i pròleg d'Alexis E. Solà
- 2-3-4. Eurípides
Tragèdies. Traducció de Carles Riba
5. Francis Bacon
Assaigs. Traducció i pròleg de Josep Carner

Josep Lluís Martín i Ramos, nascut a Barcelona el 1948, es llicencià en l'especialitat d'història moderna i contemporània a la Facultat de Filosofia i Lletres de la Universitat de Barcelona. És professor d'història a l'Escola de Formació del Professorat d'EGB de la Universitat Autònoma de Barcelona des del 1974. S'ha especialitzat en estudis del moviment obrer, en particular del moviment comunista i el moviment socialista al nostre país, i ha publicat a la revista «Recerques» un treball sobre la trajectòria de la Unió Socialista de Catalunya.

5674

329.15(467.1)"19" Mar